

TERCÜME

Sayı : 25 19 Mayıs 1944 Cilt : 5

Millî Şef'in dergimize iltifatları

Şiirler — ARKHİLOKHOS

Narkhissos — OVİDİUS

Felsefe Mektupları — VOLTAIRE

Winckelman ve Asrı'ından — GOETHE

Sana — WALT WHITMAN

Düşünceler — MONTAIGNE

İki Hikâye — PIRANDELLO

TERCÜME MERHALESİNDE RESMÎ VE HUSUSÎ ADIMLAR (Mithat Cemal Kuntay) — « BİR RESSAMIN HİKÂYESİ » (Erol Güney) — YABANCI DİLLERDEKİ DERGİLER (E. G.) — *CİMRİ*'NİN İNCİ GERDANLIĞI (İsmail Hami Danişmend)

Maarif Vekilliği tarafından iki ayda bir çıkarılır

Sayısı : 40 kuruş
Abonesi : 200 kuruş

Derginin idare ve yazı işleri için müracaat adresi
Tercüme dergisi,
Maarif Vekilliği Neşriyat Müdürlüğü
Ankara

TERCÜME

Sayı : 25 19 Mayıs 1944 Cilt : 5

Reisicumhurumuz Millî Şef İsmet İnönü'nün dergimize ve Maarifimize göstermek lûtfunda bulundukları yüksek iltifata bundan sonraki çalışmalarımızı hızlandırarak lâyık olmağı vazife bileceğiz. Cumhuriyet Maarifinin ve Türk kültürünün her noktasına feyizli dikkatini esirgemeden veren Büyük Şefimizin, her bakımdan değerli sözlerini dergimizin beşinci cildinin başına şeref ve ödev belgesi olarak koyuyoruz:

Tercüme mecmuasının beşinci cildine başlıyan Maarifimize bu muvaffakıyeti için tebriklerimi söylemekten zevk duyuyorum.

Yabancı dillerden her alanda seçme parçaları güzel Türkçe ile millî kütüphanemize nakletmek kıymetli bir hizmettir.

Senelerce süren çalışmalardan sonra elimizde dört cilt bulunuyor ki bunlar, okumayı seven her vatandaşın, bütün ömründe ona ilham verecek, onun ruhunu dinlendirecek bir hazine değerindedir.

7. VIII. 1944 *İsmet* İNÖNÜ

ŞİİRLER

Paros'lu Arkhilokhos Homeros'tan sonra Hellen şiirinde çığır açan büyük bir şairdir. ö. 8 inci yüzyılın sonuna kadar devam edegelen destan şiiri ve destan vezni geleneğini kırmış, yerine benliği esas tutan yeni bir şiir yaratarak, Hellen lirik şiirinin temellerini atmıştır. Arkhilokhos'un büyük ustası sayıldığı İambos *vezni Yunan konuşma diline uygun, gerçek dünyayı ve zamanın insanını ifadeye elverişli bir vezindi.* İambos *ile Arkhilokhos şiddeti ün salmış olan hicivler yazmıştır. Şair bu hicivlerle kendi benliğini ilân ve müdafaa etmekle kalmayıp, yaşıyan insanın gerçeğini dünyaya yayarak eski kıymet ölçülerini yıkmış, yeni bir ahlâk kurmuştur. Arkhilokhos'un şiiri tamam olarak elimize geçmedi. Tercümesini verdiğimiz parçaların çoğu uzun manzumelerden kalmış tek tük mısralardır. Rakamları Diehl'in,* Anthologia Lyrica Graeca *(Leipzig 1937) adlı lirik şiirler tabına göredir.*

Özleri bakımından parçaları ikiye ayırabiliriz: şiirin benliğini (1, 66, 104, 112), inandığı kıymetleri (6, 60) konu olarak alan şiirler ile insan ve hayat üzerinde düşünceler (7, 58, 67, 74). 7 bir Paros gemisinin belki Naksos adasına karşı sefer ederken fırtınaya tutulup batması, 74 te 6 nisan 648 de olduğunu bildiğimiz güneş tutulması vesilesiyle yazılmıştır. 79 Arkhilokhos'un meşhur aşk macerasına aittir. Lykambes adlı bir adam kızı Neobule'yi Arkhilokhos'a nişanlamış, sonradan vermekten vaz geçmiş. Şair de hicivleriyle babayla kıza öyle hücum etmiş ki. Lykambes Paros'tan göçmek zorunda kalmış, Neobule de canına kıymış.

1

Ben hakanım Enyalios'a[1] hizmet ederim,
Musa'ların sevimli vergisi şairlikte de bilgim vardır.

6. Varsın bir Sai[2] övünsün kalkanımla!
Gönlüm istemedi ama o kusursuz silâhı fundalıklarda bıraktım.
Ben ölümden kurtuldum ya! ne yapayım o kalkanı?
Öyle bir tanesini edinirim ki ondan hiç de aşağı kalmaz.

7. İnliyen acımızı, ey Perikles, ne yurttaşlardan biri
Hor görüp ziyafet sofralarında eğlenebilir, ne de şehir.
Uğul uğul uğuldıyan denizin dalgalarında ne erlerimiz boğuldu gitti!
Sızı bir ur gibi yapıştı ciğerlerimize,
Ama, ey benim dostum, tanrılar bize sabrı, metaneti, şifa bulmaz acılara
Derman olsun diye vermemişler mi? Felâket bir ona gider, bir buna.

1 Enyalios, savaş tanrısı Ares'in adlarındandır.

2 Sai'ler, Thasos adasında yaşıyan Thrakia'lı bir boy. Thasos adasında sömürge kuran Paros'lular oranın yerlileri ile çok defa dövüşmek zorunda kalmışlardır. Bu şiirde şair destanların yiğitlik geleneğiyle alay edip insan hayatını şeref ülkülerinden üstün tutuyor.

Bugün bize döndü, yaramız kanıyor da inliyoruz.
Yarın sıra başkalarındadır.
Katlanın, bırakın kadınlar gibi ağlaşmayı.

58. Her işini tanrılara ısmarla.. Bir bakarsın
Kara toprak üzerinde bitkin yatan adamı felâketten doğrultur,
Bir bakarsın dimdik duranı devirip,
Baş aşağı ederler; başına yığın yığın felâket üşüşür,
Ekmeği elinden gider, aklını oynatıp sürünür.

60. Sevmem geniş adımlar atan iri yarı askeri.
Saçlariyle övünür, keser sakalını.
Çelimsiz, çarpık bacaklı olsun da bastığı yere güvensin...
Yiğit, gerçek bir asker görmek isterim ben.

66. Bildiğim bir tek şey vardır, ama büyük bir şey:
Bana edilen kötülüğün yaman olur karşılığı.

67. Ey benim gönlüm, devasız kaygılarla çırpınan gönlüm!
Diril biraz, kahırlara göğüs ger de
Dayan, düşmanların yanında dimdik dur,
Şaşırma. Yendin mi, göze batarcasına coşma,
Yenilince de yeisle evine kapanıp inleme.
Sevince sevin, felâkete üzül.
Pek de fazla olmasın... Öğren insan hayatı hangi sınırlar içinde akar.

74. Bu dünyada beklenilmiyecek, olmaz denecek,
Şaşılacak ne vardır ki? Olympos'luların babası Zeus
Parıldıyan güneşin ışıklarını, bak, güpegündüz karartıp zindan etti ortalığı.
İnsanları bir yılgıdır sardı, soğuk soğuk ter döktüler.
Her şeyden korkulur artık.
Bir gün gelir, dört ayaklı hayvanlar kanunlarını yunuslarla değiştirir de,
Onlar denizin gürliyen dalgalarında,
Bunlar dağ başlarında yaşamaktan hoşlanırlarsa,
Ona da şaşılmaz.

79. Dalgalarla sürüklensin,
Salmydessos'ta[1] gece yarısı onu,
Kabarık saçlı Thrakia'lılar,
Çırılçıplak yakalasınlar. Çile doldursun orada,
Köleler ekmeğini yiyerek,

1. Salmydessos: Karadeniz kıyısında bir Tharakia şehri.

Dalgaların vura vura dondurduğu vücudunu,
Baştan aşağı yosunlar kaplasın,
Çatırdatsın dişlerini, köpek gibi yüz üstü,
Bitkin yatarak,
Dalgaların çarptığı kıyıda.
Görmek isterdim bunları :
Aldattı o beni, topuğuyla yeminlerini çiğniyerek...
Bir vakitler arkadaşımken!

104. Zavallı ben, sevda beni sardı da,
Cansız yatıyorum, tanrılar buyruğu ile en ağır dertler,
Ta kemiklerime işledi.

112. Yüreğime gizlice öyle bir sevda girdi ki,
Gözlerimi kalın bir sis kapladı.
Göğsümden aklımı çaldı.

ARKHİLOKHOS

Tercüme eden: *Azra ERHAT*
D. ve T. C. Fakültesi Doçentlerinden

NARKİSSOS [1]

Teiresias, o ünü her yana yayılmış kâhin Aonia şehirlerinden geçerken
Soranlara birçok şeyler söyledi kusursuz ve doğru.
İlk defa gövel gözlü Leiriope denedi
Sözlerinin gerçek ve onun güvenilmeye değer olduğunu.
Günün birinde Kephisos sularını döndüre döndüre onu kucakladı,
Dalgadan kollariyle sardı, dileğine erişti.
Gebe kaldı o güzel Leiriope ve dünyaya geldiği anda nymphaların bile
Gönül vereceği bir çocuk doğurdu, adını Narkissos koydu.
Danışanlara, onun yetişkin bir yaşın uzun senelerine
Erişip erişemiyeceğini soranlara geleceği söyliyen o falcı
«Kendi kendiyle tanışmazsa» buyurdu. Boş sanıldı toyunun uzun zaman sözleri,
Sonunda olaylar sevdasının, garipliği ve ölüşü
Gösterdi doğru olduğunu dediklerinin.
Çocuk olduğu kadar, Kephisos'un oğluna,
Bir genç diye de bakılabilirdi onbeşine bir yıl daha katan ona.
Arzusunu kamçıladı nice kızların, nice delikanlıların;
Çıkmadı ama içlerinden ona ulaşabilen ne bir oğlan ne bir kız.
(Onun ince vücudunda yatan işte böyle bir gururdu.)

Sürerken gördü onu ağlara ürkek geyikleri,
Kendisine söz söylendi mi susmasını, hem de kendiliğinden söze başlamasını
Bilmiyen, fakat sesleri aksettiren Ekho.
Ses değildi Ekho o zamanlar, vücuttu; fakat konuşamazdı
Başka türlü o geveze ve ağzı gine öyle :
Söylenilenlerden geri yollardı sade
Sözün bitiminde gelenleri kendi diliyle.
Bunu yapan Iuno'ydu, o tam yakalıyacağı sırada
Ekseriya dağlarda Iuppiter'in altında yatan nymphaları,
Kaçıncıya kadar onlar, oyalardı Ekho sonu gelmez sözlerle tanrıçayı;
Saturnus'un kızı bunu anlayınca dedi: «Daha az yarasın işe»
«Azalsın eski kudreti beni aldatan bu dilin»

1. Ovidius'un hayatiyle eseri için 11 sayılı Tercüme Dergisine bakınız.

Dediğini de yaptı; o gündenberi Ekho
İşittiklerini söyler, ve sözleri tekrar eder.

Ekho görünce Narkissos'u bir ıssız kırda dolaşırken
Arzu sardı göynünü, düştü gizlenerek izlerinin ardına;
Bir çıranın ucuna sürülmüş yanıcı kükürt
Beri getirilen alevi nasıl kaparsa
Ekho da yaklaştıkça ona daha yakından yanıyordu aşkla.
Kaç kere okşayıcı sözlerle ona sokulmak,
Kaç kere yumuşak dileklerini ona sunmak istedi;
Yaradılışı vermedi izin söze başlamaya,
Bekliyebilirdi ancak sözleri ki onlara cevaplar yollayacak.

Yoldaşlarının sadık sürüsünden ayrılmış genç çocuk
Bağırdı tesadüfen : «Orda kim var ?» «Var» diye cevap verdi Yankı.
Dona kaldı, gözlerini gezdirdi Narkissos etrafa,
Yüksek sesle dedi : «Gel buraya»; Ekho da söylenileni söyledi.
Baktı Narkissos ne gelen var ne giden «Niçin» dedi «kaçıyorsun benden?»
Ekho da denilenleri yolladı geri ve bu böyle sürdü gitti.
Aldanarak ard arda söylenilen sözlerin görünüşüne dedi :
«Burda buluşalım» ; cevap veremezdi hiçbir çağrışa
Bundan fazla istekle Ekho, bağırdı : «Buluşalım.»
Kollarını boynuna dolamak arzusuyla, kendi sözleriyle
Kendinden geçmiş, çıkıyordu koşa koşa girdiği ormandan.
Narkissos biryandan kaçıyor, biryandan «Elini çek boynumdan.»
«Ölmek yeğdir» diye bağırıyordu «olacaksa senin herşeyim».
Ekho başka bir şey söylemedi: «Senin herşeyim».
Kaçtı, ormanlarda saklandı, örttü kızaran yüzünü
Yapraklarla; o gündenberi yaşar ıssız mağaralarda.
Kök saldı herşeye rağmen sevgisi yüreğinde, reddedilmenin üzüntüsüyle
Büyüdükçe büyüdü, zavallı vücudunu dinmiyen kaygılar inceltti,
Kuruttu derisini zayıflık, uçtu gitti göklere
Vücudunun özü kuvveti. Bir ses, bir avuç kemikti ondan arta kalan;
Söylerler sonradan kemiklerinin taşlaştığını, ses kaldığını.
O günden beri ormanlarda gizlenir, görünmez artık dağlarda;
Onu her kes işitir, yaşıyan sade bir ses var onda.
Başından savdı nymphaları, dalgalardan ve dağlardan doğanları da ;
Başından savdı delikanlıları da. Yalvarır günün birinde
Hor gördüklerinden biri kaldırarak ellerini göğe
«Bırak sevsin bizim gibi, bizim gibi sevdiğine erişemesin.»

Bu haklı dileği yerine getirdi Ramnus'lu.

Berrak bir pınar vardı, dalgalarında gümüşler oynaşır,
Ona ulaşan ne bir çoban, ne otlıyan bir keçi, ne bir sürü,
Ne vahşi bir hayvan, ne ağaçtan düşen bir dal;
Tek bir kuş bile yoktu onun sükûnunu bozan.
Çevresinde en yakın suyla beslenir bir çayır,
Ve oranın güneş ışığıyla ısınmasına engel olan orman.
Pınar ve yerin güzelliği çeker onu kendine,
Uzanır Narkissos av yorgunluğu ve sıcağın verdiği ağırlıkla yere.
Gidermek isterken susuzluğunu, artıyordu biryandan susuzluğu;
İçtikçe suya vuran güzelliğine hayran,
Seviyordu tensiz bir hayali, vücut sanıyordu sulardakini.
Dona kaldı Paros mermerinden bir heykele benziyen o aynı yüzle
Kımıldamaksızın, bakıyordu kendine kendi şaşkın şaşkın.
Bakıyordu önünde duran ve bir çift yıldızı andıran gözlerine,
Bacchus'a, Apollon'a yaraşır saçlarına,
Tüysüz yanaklarına, fildişinden boynuna,
Parlak, kardan bir beyazla karışan rengine, alımına ağzının,
Bakıyordu hayran hayran topuna, kendine bu görülmedik güzelliği sunanların.
Bilmeden kendini arzuluyor, severken onu kendini seviyor,
İsterken kendini istiyordu, içini yakan ateşi tutuşturan da kendiydi.
Kaç kere faydasız öpücükler sundu aldatan pınara.
Suların ortasında gördüğü boynuna kollarını dolamak arzusuyla
Ellerini kaç kere daldırdı, boşa kavuştu kolları sularda.
Neyi gördüğünü bilmiyor, fakat yanıyordu onunla,
Gözlerini aldatan hayal onu coşturuyordu.

Ey sâf çocuk, neden bir kaçan hayal peşindesin ?
Yok hiçbir yerde dilediğin; sen hele bir dön bak nasıl kaybolacak.
Gördüğün o, gölgesi suya vuran şeklin aksidir.
Onun olan hiçbir şeyi yok: seninle geldi, seninle kaldı,
Eğer ondan ayrılabilirsen seninle gidecektir.

Çekemiyordu onu ne ekmek ne uyku kaygusu ordan.
Bakıyordu aldatan hayale doymaz bir bakışla, uzanmış sık çayırlığa
Gözleriyle kendini yiyordu. Ayrıldı ordan bir ara,
Diz çökerek uzattı kollarını ormanlara :
«Var mıdır?» dedi «ey ormanlar daha yaman aşka tutulmuş bir başka seven?
Bilirsiniz, çünkü siz saklanacak uygun bir köşeydiniz âşıklara.

Var mıdır? Geçti madem bir sürü asırları hayatınızın,
Edebiyat boyunca böyle eriyip giden biri geliyor mu aklınıza?
Seviyorum, sevdiğimi de görüyorum; fakat erişemiyorum gördüğüme, sevdiğime.
Sevenin kapıldığı hayal ne kadar aldatıcı? Bizi ayıran,
Ne koca deniz, ne bir yol, ne kapıları kilitli surlar;
Bu kadar acı çekmem için aramızda sade bir avuç su var.
O da kucaklanmak istiyor, ne vakit dudaklarımı öpmek için uzatsam
O da ağzını bana yaklaştırmaya çalışıyor.
İnsana tutulur gibi gelir, o kadar küçük ki engel olan aşkımıza.
Kim olursan ol, buraya gel sade. Eşsiz çocuk bana niçin oyun ediyorsun?
Ben seni aradım mı nereye gidiyorsun? Kaçtığın yüzüm değil, ne de yaşım.
Çünkü benden nymphalar bile hoşlanırlar. Bilmediğim bir ümidi vadediyorsun
Dost yüzünle. Uzatınca kollarımı sen de bana uzatıyor; gülünce ben, gülüyorsun.
Gözyaşlarını görüyorum ağladıkça; kırpınca ben, gözlerini kırpıyorsun.
Anlıyorum güzel ağzının oynamasından, kulaklarıma erişmiyen sözler söylüyorsun.
Anlıyorum, o benim, aldatmıyor beni artık hayalim.
Tutuşturan da ben, yanan da. Kendime olan sevgimle yanıyorum.
Ne yapayım? İsteneyim mi? İstiyeyim mi? İstiyecek ne kaldı artık?
Beni yoksul ediyor varlığım; arzuladığım benimle.
Ayrılabilsem vücudumdan; garip bir dilek seven için ama,
Sevdiğim uzak olsa keşki. Kemirsin artık gücümü acı,
Ve geldi son günleri ömrümün, göçüyorum hayatımım baharında.
Ölüm gelmiyecek bana ağır dinecekse acılarım.
Sevdiğim daha ömürlü olsun dilerim.
Ve şimdi can verelim ikimiz bir solukta».

Dedi, kendinden geçmiş, aynı yere seyre döndü.
Dalgalandı sular yaşlarla, geri gelen hayal
Karardı gölün oynamasiyle. Görünce gittiğini uzaklara
Bağırdı: «Nereye gidiyorsun? Bırakma beni.» Taş yürekli, seveni
Yalnız koma.« Madem bırakmıyorsun dokunmama, hiç olmazsa
Doya doya bakayım, yiyecek bulayım sürüp giderken sonu acı çılgınlığım
Dertlenerekten gömleğini baştan aşağı yırttı,
Çıplak göğsüne vurdu mermer yumruklarıyla.
Döğdüğü göğsü bezendi gül kırmızıyla,
Nasıl erguvan rengi alır renk taneleri olmamış bir salkımın,
Ve bir yanı beyazken bir yanı kızaran elmaların.
Görünce suya dönen onları dalgalarda,

Daha fazla duramadı; zayıf bir ateşle nasıl erirse sarı balmumu,
Ve ısınır da sabah yağan kırağı güneş ışığıyla nasıl yok olursa.
Aşkla incelen o da gizli bir ateşle için için eridi ve yok oldu gitti.
Kalmadı artık ne kırmızıya çalan beyaz teni, ne diriliği, ne kuvveti.
Ne göz alan onlar, ne de Ekho'nun vaktiyle sevdiği vücut.
Her nekadar küskün ve geçenleri hatırlıyorsa da acıdı gene ona;
Zavallı çocuk «Ah» diye bağırdıkça her defasında
Çınlayan sesiyle tekrar ediyordu «Ah».
Elleriyle o kollarını yumruklarken çıkan sesleri geri yolluyordu Ekho.
Şunlar oldu son sözleri gözlerini ayırmadan sulara bakan Narkissos'un:
«Ey boş yere sevdiğim çocuk»; yer tekrar iletti dediklerini.
«Elveda» deyince o, bağırdı Ekho: «Elveda».
Yorgun başını dayadı sık çayırlığa,
Ölüm kapadı efendilerinin güzelliğine hayran gözlerini.
Hâlâ bakıyordu kendine, yeraltına göçtükten sonra bile;
Bakıyordu Styks sularına. Döğündüler bacıları Naias'lar
Kesik saçlarını yanı başına koydular; döğündüler Dryas'lar
Ekho da katıldı onlara, Tam sedyeyi, odun yığınını, titriyen meş'aleleri
Hazırladılar, vücut yoktu hiçbir yerde, yerinde sarı göbeğini
Beyaz yaprakların kucakladığı bir çiçek buldular.

OVIDIUS NASO

Tercüme eden: *Can YÜCEL*

LETTRES PHILOSOPHIQUES

OU

LETTRES ANGLAISES

Sur la tragédie

Les Anglais avaient déjà un Théâtre, aussi bien que les Espagnols, quand les Français n'avaient que des Tréteaux. Shakespeare, qui passait pour le Corneille des Anglais, fleurissait à peu près dans le temps de Lope de Véga. Il créa le théâtre. Il avait un génie plein de force et de fécondité, de naturel et de sublime, sans la moindre étincelle de bon goût et sans la moindre connaissance des règles. Je vais vous dire une chose hasardée, mais vraie: c'est que le mérite de cet Auteur a perdu le théâtre anglais; il y a de si belles scènes, des morceaux si grands et si terribles répandus dans ses Farces monstrueuses qu'on appelle Tragédies, que ces pièces ont toujours été jouées avec un grand succès. Le temps, qui seul fait la réputation des hommes, rend à la fin leurs défauts respectables. La plupart des idées bizarres et gigantesques de cet auteur ont acquis au bout de deux cents ans le droit de passer pour sublimes; les auteurs modernes l'ont presque tous copié ; mais ce qui réussissait chez Shakespeare est sifflé chez eux, et vous croyez bien que la vénération qu'on a pour cet ancien augmente à mesure que l'on méprise les modernes. On ne fait pas réflexion qu'il ne faudrait pas l'imiter, et le mauvais succès de ses copistes fait seulement qu'on le croit inimitable.

Vous savez que dans la tragédie du *More de Venise*, pièce très touchante, un mari étrangle sa femme sur le théâtre, et quand la pauvre femme est étranglée, elle s'écrie qu'elle meurt très injustement. Vous n'ignorez pas que dans *Hamlet* des fossoyeurs creusent une fosse en buvant, en chantant des vaudevilles, et en faisant sur les têtes des morts qu'ils rencontrent des plaisanteries convenables à gens de leur métier. Mais ce qui vous surprendra, c'est qu'on a imité ces sottises sous le règne de Charles Second, qui était celui de la politesse et l'âge d'or des beaux-arts.

FELSEFE MEKTUPLARI

yahut

İNGİLİZ MEKTUPLARI

Tragediaya dair

Fransızlar daha salaşlardan kurtulmamışken İngilizlerin de, İspanyolların da bir tiyatroları vardı. İngilizlerin Corneille'i sayılan Shakespeare, aşağı yukarı Lope de Vega'nın[1] zamanında parlamıştı. Tiyatroyu o yarattı, Kendisinde küçük bir zevk ışıltısı olmadığı, kuralları biraz olsun bilmediği halde kuvvetle verimlilik, tabiilikle yücelik taşan bir dehası vardı. Size cüretli, ama doğru bir şey söyliyeyim mi: bu yazarın değeri İngiliz tiyatrosusu mahvetmiştir; tragedia dedikleri o korkunç ortaoyunları öyle güzel sahneler, öyle büyük, öyle müthiş parçalarla doludur ki bu eserler her zaman büyük bir başariyle oynanmışlardır. İnsanlara ün sağlıyan zaman, yalnız zaman, onların kusurlarını sonunda saygıya değer şeyler haline getirir. Bu yazarın acayip, azametli düşüncelerinden çoğu iki yüz yıl sonunda yüce sayılmak hakkını kazandılar; modern yazarların hemen hemen hepsi onu taklit ettiler; ama Shakespeare'de beğenilen onlarda ıslıklanıyor, hem inanın, yeniler hor görüldüğü nisbette bu eski yazara beslenen saygı da artıyor. Onu taklit etmemek gerektiği düşünülmüyor da taklitcilerinin muvaffakiyetsizliğine bakarak, onun taklit edilmez bir yazar olduğu sanılıyor.

Venedik Mığrıplısı[2] tragediasını bilirsiniz; bu çok acıklı oyunda, bir koca sahnede karısını boğar, zavallı kadın da boğulurken, haksızlığa kurban olduğunu haykırır. *Hamlet*'de de mezarcıların şarap içerek, açıksaçık şarkılar söyliyerek, buldukları ölü kafaları üzerine, o zenaatteki adamların ağzına yakışan, şakalar ederek mezar kazdıklarını da bilmez değilsiniz. Ama sizi asıl şaşırtacak şey, bu budalalıkların İkinci Charles'ın bir tarbiye ve nezaket devri, güzel sanatların en parlak zamanı olan hükümdarlığı sırasında taklit edilmiş olmasıdır.

---

1. Ünlü İspanyol şairi (1562—1635). İki binden fazla piyes yazmış ve her şeyden çok İspanyol tiyatrosuna orijinal bir karakter vermeye çalışmıştır.
2. *Othello* tragediasının öteki adı.

Otway, dans sa *Venise sauvée,* introduit le Sénateur Antonio et la courtisane Naki au milieu des horreurs de la conspiration du Marquis de Bedmar. Lė vieux Sénateur Antonio fait auprès de sa courtisane toutes les singeries d'un vieux débauché impuissant et hors du bon sens; il contrefait le taureau et le chien, il mord les jambes de sa maîtresse, qui lui donne des coups de pied et des coups de fouet. On a retranché de la pièce d'Otway ces bouffonneries, faites pour la plus vile canaille; mais on a laissé dans le *Jules César* de Shakespeare les plaisanteriers des cordonniers et des savetiers romains introduits sur la scène avec Brutus et Cassius. C'est que la sottise d'Otway est moderne, et que celle de Shakespeare est ancienne.

Vous vous plaindrez sans doute que ceux qui jusqu'à présent, vous ont parlé du théâtre anglais, et surtout de ce fameux Shakespeare, ne vous aient encore fait voir que ses erreurs, et que personne n'ait traduit aucun de ces endroits frappants qui demandent grâce pour toutes ses fautes. Je vous répondrai qu'il est bien aisé de rapporter en prose les erreurs d'un poète, mais très difficile de traduire ses beaux vers. Tous les grimauds qui s'érigent en critiques des Écrivains célèbres compilent des volumes; j'aimerais mieux deux pages qui nous fissent connaître quelques beautés ; car je maintiendrai toujours, avec les gens de bon goût, qu'il y a plus à profiter dans douze vers d'Homère et de Virgile que dans toutes les critiques qu'on a faites de ces deux grands hommes.

J'ai hasardé de traduire quelques morceaux des meilleurs poètes anglais: en voici un de Shakespeare. Faites grâce à la copie en faveur de l'original; et souvenez-vous toujours, quand vous voyez une traduction, que vous ne voyez qu'une faible estampe d'un beau tableau.

J'ai choisi le monologue de la tragédie d'*Hamlet*, qui est su de tout le monde et qui commence par ce vers :

To be or not to be, that is the question.

C'est Hamlet, prince de Danemark, qui parle :

Demeure ; il faut choisir, et passer à l'instant
De la vie à la mort, ou de l'être au néant.
Dieux cruels ! s'il en est, éclairez mon courage.
Faut-il vieillir courbé sous la main qui m'outrage,
Supporter ou finir mon malheur et mon sort ?
Qui suis-je ? qui m'arrête ? et qu'est-ce que la mort ?
C'est la fin de nos maux, c'est mon unique asile ;

Otway[1] *Kurtulan Venedik* adlı eserinde senato üyesi Antonio ile yosma Naki'yi de Marki de Bedmar'ın[2] çıkardığı o müthiş ayaklanmaya karıştırır. İhtiyar senato üyesi Antonio yosmasının yanında sağ duyusu, gücü kuvvtli kalmamış bir ihtiyarın bütün maymunluklarını yapar; sözüm ona boğalık, köpeklik taslar, kendisini kamçılayan, tekmeliyen sevgilisinin baldırlarını dişler. Ayak takımı için yazılmış olan bu maskaralıkları Otway'ın eserinden çıkarmışlar, ama Shakespeare'in *Juluis Caesar*'ında Brutus'la, Cassius'la sahneye çıkarılan Romalı kunduracıların, eskicilerin şakalaşmalarını bırakmışlar. Öyle ya, Otway'ın budalalığı yeni, Shakespeare'ink eski..

Eminim şimdiye kadar size İngiliz tiyatrosundan, hele şu ünlü Shakespeare'den bahsedenlerin hep onun sakat taraflarını gösterip, bütün hatalarını afettiren en kuvvetli yerlerinden hiçbirini halâ tecrüme etmemiş olmalarından şikâyet edeceksiniz. Cevap olarak size şunu söyliyeyim ki bir şairin yanlışlarını nesirle göstermek kolay, ama güzel mısralarını tercüme etmek bir hayli zordur. Ünlü yazarlrın tenkitçiliğiyle geçinen bütün muharrir bozuntuları onlardan aldıkları parçalarla ciltler dolduruyorlar; ben, bize birkaç yeni güzellik tanıtan iki sahifeyi bunlara tercih ederdim; çünki, zevk sahibi kimselerle beraber, o düşüncedeyim ki Homeros'un, Vergilius'un on iki mısraında, bu iki büyük adama dair yazılan tenkidlerin topundan daha çok faydalanacak şey vardır.

Ben, en iyi Ingiliz şairlerinden birkaç parça tercüme etmeye yeltendim: işte bunlardan biri de Shakespeare'den. Aslının yüzü suyu hürmetine kopyasını hoş görün; şunu da hiç aklınızdan çıkarmayın ki bir tercüme gördüğünüz zaman, karşınızda güzel bir tablonun silik bir basma resmi vardır, başka bir şey değil.

Hamlet tragediasından, herkesin bildiği, şu:

To be or not to be, that is the question.

mısraiyle başlıyan monoloğu seçtim. Konuşan Danimarka prensi Hamlet'tir:

Dur, şu anda seçmek gerek, hayattan ölüme,
Yahutta varlıktan yokluğa akmak.
Ey zalim tanrılar! Öyle ise, aydınlatın cesaretimi.
Beni ezen yumruğun altında çöküp ihtiyarlamak,
Alnımın karayazısına boyun eğmek mi, yoksa bir son mu vermek lâzım?
Ben kimim? beni durduran kim? nedir ölüm?
Acılarımızın sonu, benim tek sığınağım; ölüm,

1 Tanınmış İngiliz dram şairi (1651—1685).

2. İspanyol diplomatı ve ruhani reislerinden. 1618 de, Venedik sefiri iken, şehri İspanyollara teslim etmek için, bir ayaklanma tertiplemiştir.

Après de longs transports, c'est un sommeil tranquille ;
On s'endort, et tout meurt. Mais un affreux réveil
Doit succéder peut-être aux douceurs du sommeil.
On nous menace, on dit que cette courte vie,
De tourments éternels est aussitôt suivie.
O mort! moment fatal! affreuse éternité!
Tout cœur à ton seul nom se glace, épouvanté.
Eh! qui pourrait sans toi supporter cette vie,
De nos Prêtres menteurs bénir l'hypocrisie,
D'une indigne maîtresse encenser les erreurs,
Ramper sous un Ministre, adorer ses hauteurs,
Et montrer les langueurs de son âme abattue
A des amis ingrats qui détournent la vue?
La mort serait trop douce en ces extrémités;
Mais le scrupule parle, et nous crie: «Arrêtez.»
Il défend à nos mains cet heureux homicide,
Et d'un Héros guerrier fait un chrétien timide, etc.

Ne croyez pas que j'aie rendu ici l'Anglais mot pour mot ; malheur aux faiseurs de traductions littérales, qui en traduisant chaque parole énervent le sens ! C'est bien là qu'on peut dire que la lettre tue, et que l'esprit vivifie.

Voici encore un passage d'un fameux tragique anglais, Dryden, poète du temps de Charles Second, auteur plus fécond que judicieux, qui aurait une réputation sans mélanges s'il n'avait fait que la dixième partie de ses ouvrages et dont le grand défaut est d'avoir voulu être universel.

Ce morceau commence ainsi:

When I consider life, t'is all a cheat.
Yet fool'd by hope men favour the deceit.

De desseins en regrets et d'erreurs en désirs
Les mortels insensés promènent leur folie.
Dans des malheurs présents, dans l'espoir des plaisirs,
Nous ne vivons jamais, nous attendons la vie.

Uzun süren helecanlardan sonra rahat bir uykudur;
İnsan uyur, ve herşey ölur. Ama, korkunç bir uyanmadır.
Bu tatlı uykunun sonu da belki.
Bizi tehdit ediyorlar, bize diyorlar ki
Bu kısa hayatın arkasında sonsuz derdler saklıdır.
Ey ölüm! Ey mukadder an! Ey korkunç sonsuzluk!
Yürekler korkudan taş kesiliyor adını duyar duymaz.
İyi ama! Sen olmasan kim dayanabilir bu hayata,
Kim takdis edebilir yalancı rahiblerimizin iki yüzlülüğünü.
Kim hoş görebilir sevilmeye değmez bir sevgilinin yanlış işlerini.
Kim hayran olabilir bir nazırın, ayakları dibinde sürünüp, azemetine.
Bize yüz çeviren nankör dostlara,
Kim dökebilir kederli ruhunun acılarını?
Bu hale düşünce insan en tatlı şeydir ölüm;
Ama o zamanda dile gelir kuruntumuz, «dur!» diye haykırır bize.
Bizi meneder bu tatlı cinayetten.
Kahraman bir yiğiti sokar korkak bir dindar haline ilh.[1]

Burada İngilizceyi kelime kelime tercüme ettiğimi samayın, her sözü çevireyim derken manâyı bozan o harfi harfine tercümrcilerin vay haline! İşte burada denebilir ki şekil öldürücü mana ise yaşatıcıdır.

İşte ünlü bir İngiliz tragedia yazarından, İkinci Charles zamanının şairi Dryden'den bir parça daha; makul şeylerden ziyade çok şey yazan, en büyük kusuru da evrensel olmaya kalkışmak olan bu şair eserlerinin ancak onda birini yazmış olsaydı söz götürmez bir şöhret olurdu.

Bu parça şöyle başlar:

When I consider life, t'is all a cheat.
Yet fool't by hope men favour the deceit.

Şu akılsız ölümlüler niyetler kurup pişmanlıklar duya duya,
Hatalar edip arzulara kapıla kapıla, sürükler dururlar,
Çılgınlıklarını birinden öbürüne.
Bahtsızlıklar içinde, bir gün gelir yüzümüz güler diye,
Yaşamıyoruz, yaşamayı bekliyoruz.

---

1 Voltaire *Hamlet*'in bu meşhur parçasını çok serbest bir şekilde, manzum olarak çevirmiş, bir başka basımda (Vulgate) aynı parçanın harfi harfine tercümesini de beraber neşrederek sadık ve serbest tercümeye, kendi tercüme anlayışına uygun bir örnek vermek istemiştir. Biz de Voltaire'in serbest nazmını türkçeye, nesir halinde, çevirirken, bazı yerlerde serbest davranmaya mecbur olduk. Onun için bu tercümenin tercümesi İngilizce aslına hiç benzemez bir hal aldiyse okuyucularımız buna şaşmamalıdırlar.

Demain, demain, dit-on, va combler tous nos vœux;
Demain vient, et nous laisse encor plus malheureux.
Quelle est l'erreur, hélas! du soin qui nous dévore?
Nul de nous ne voudrait recommencer son cours:
De nos premiers moments nous maudissons l'aurore,
Et de la nuit qui vient nous attendons encore
Ce qu'ont en vain promis les plus beaux de nos jours, etc.

C'est dans ces morceaux détachés que les tragiques Anglais ont jusqu'ici excellé; leurs pièces, presque toutes barbares, dépourvues de bienséance, d'ordre, de vraisemblance, ont des lueurs étonnantes au milieu de cette nuit. Le style est trop ampoulé, trop hors de la nature, trop copié des écrivains hébreux si remplis de l'enflure asiatique; mais aussi il faut avouer que les échasses du style figuré, sur lesquelles la langue anglaise est guindée, élèvent aussi l'esprit bien haut, quoique par une marche irrégulière.

Le premier Anglais qui ait fait une pièce raisonnable et écrite d'un bout à l'autre avec élégance est l'illustre M. Addison. Son *Caton d'Utique* est un chef-d'œuvre pour la diction et pour la beauté des vers. Le rôle de Caton est à mon gré fort au-dessus de celui de Cornélie dans le *Pompée* de Corneille; car Caton est grand sans enflure, et Cornélie, qui d'ailleurs n'est pas un personnage nécessaire, vise quelquefois au galimatias. Le Caton de M. Addison me paraît le plus beau personnage qui soit sur aucun théâtre, mais les autres rôles de la pièce n'y répondent pas, et cet ouvrage si bien écrit est défiguré par une intrigue froide d'amour, qui répand sur la pièce une langueur qui la tue.

La coutume d'introduire de l'amour à tort et à travers dans les ouvrages dramatiques passa de Paris à Londres vers l'an 1660 avec nos rubans et nos perruques. Les femmes, qui parent les spectacles, comme ici, ne veulent plus souffrir qu'on leur parle d'autre chose que d'amour. Le sage Addison eut la molle complaisance de plier la sévérité de son caractère aux mœurs de son temps, et gâta un chef d'œuvre pour avoit voulu plaire.

Depuis lui, les pièces sont devenues plus régulières, le peuple plus difficile, les auteurs plus corrects et moins hardis. J'ai vu des pièces nouvelles fort sages, mais froides. Il semble que les Anglais n'aient été faits jusqu'ici que pour produire des beautés irrégulières. Les monstres brillants de Shakespeare plaisent mille fois plus que la sagesse moderne. Le génie poétique des Anglais ressemble jusqu'à présent à un arbre touffu planté par la nature, jetant au hasard mille rameaux, et croissant inégalement et avec force; il meurt, si vous voulez forcer sa nature et le tailler en arbre des jardins de Marly.

yor. İngilizlerin şiir dehası dalbudak salan, ters türs serpilip gelişen sık bir ağaca benzer; tabiatını değiştirmeye, onu Marly bahçelerindeki ağaçlar gibi budayıp biçime sokmaya kalktınız mı ölüverir.

Yarın, diyorlar, yarın bütün istediklerimiz fazlasiyle olacak;
Yarin gelir, bir de bakarız, eskisinden beter bırakır bizi.
Şu içimizi kemiren kurdun acaba zoru nedir?
Hiç birimiz tekrar yaşamak istemeyiz eski günlerimizi:
Lânetler ederiz, daha ilk günümüzün şafağına
Gelen geceden de en güzel günlerimizin
Bekler dururuz hâlâ boş vaidlerini, ilh.

İngiliz tragedia yazarları şimdiye kadar hep böyle ayrı ayrı parçalarda muvaffak olmuşlar; piyeslerinin hemen hemen hepsi de kaba saba, ulu orta, tertipsiz, gerçeğe uymaz şeyler; ama bu karanlık içinde, şaşılacak parıltıları var. Üslûp çok şişirilmiş, tabiilikten çok uzak, baştan başa Asyalılara has o tumturakla dolu olan İbrani yazarlarının bir kopyası; ama şunu da itiraf etmeli ki üzerinde İngiliz dilinin yükseldiği mecaz uslûbunun ayaklıkları, intizamsız bir şekilde olsa bile, insanın ruhunu da bir haylı yükseltiyor.

Makul, baştan başa zarif bir piyes yazan ilk İngiliz, ünlü M. Addison'dur. *Utica'lı Cato*'su ifade kuvveti, mısralarının güzelliği bakımından bir şaheserdir. Cato rolü, bence Corneille'in *Pompée*'sindeki Cornélie rolünden çok daha üstün; çünkü Cato'da tumturaksız bir büyüklük var, halbuki zaten pek lüzumlu bir şahıs olmıyan Cornélie zaman zaman saçma sapan şeylere kaçar. M. Addison'un Cato'su bana, hiçbir tiyatroda görülmemiş en güzel şahıs gibi geliyor, ama piyesin öteki rolleri ayni kuvvette değil, çok güzel yazılmış olan bu eseri soğuk bir aşk entrikası biçimsiz bir hale sokmuş, bu entrika bütün esere öldürücü bir ağırlık veriyor.

Tiyatro eserlerine lüzumlu lüzumsuz aşk hikâyeleri sokmak âdeti 1660 yılına doğru, kurdelelerimiz, perukalarımızla beraber Paris'ten Londra'ya geçti. Burada olduğu gibi orada da temsillerin süsü olan kadınlar kendilerine aşktan başka şeylerden bahsedilmesine artık tahammül etmek istemiyorlar. Bilge Addison mizacının ciddiliğini zamanının törelerine uydurmak zaafını gösterdi, hoşa gideyim diye bir şaheseri bozdu.

Addison'dan beri piyesler daha derli toplu bir hal aldı, halk artık her şeyi öyle kolay kolay beğenmez oldu, yazarlar da daha efendice şeyler yazmaya, cüretlerini biraz azaltmaya başladılar. Akıllı uslu yazılmış yeni piyesler gördüm, ama soğuk şeylerdi. Galiba İngilizler şimdiye kadar yalnız usulsüz, nizamsız güzellikler meydana getirmek için yaratılmışlar. Shakespeare'in o parlak canavarları bugünün bilgeliğinden bin kat daha hoşa gidi-

Sur la Comédie

Je ne sais comment le sage et ingénieux M. de Muralt, dont nous avons les Lettres sur les Anglais et sur les Français, s'est borné, en parlant de la comédie, à critiquer un comique nommé Shadwell. Cet Auteur était assez méprisé de son temps ; il n'était point le poète des honnêtes gens ; ses pièces, goûtées pendant quelques représentations par le peuple, étaient dédaignées par tous les gens de bon goût, et ressemblaient à tant de pièces que j'ai vues, en France, attirer la foule et révolter les Lecteurs, et dont on a pu dire :

Tout Paris les condamne, et tout Paris les court,

M. de Muralt aurait dû, ce semble, nous parler d'un auteur excellent qui vivait alors : c'était M. Wicherley, qui fut longtemps l'amant déclaré de la maîtresse la plus illustre de Charles Second. Cet homme, qui passait sa vie dans le plus grand monde, en connaissait parfaitement les vices et les ridicules, et les peignait du pinceau le plus ferme et des couleurs les plus vraies.

Il a fait un misanthrope, qu'il a imité de Molière. Tous les traits de Wicherley y sont plus forts et plus hardis que ceux de notre misanthrope ; mais aussi ils ont moins de finesse et de bienséance. L'auteur Anglais a corrigé le seul défaut qui soit dans la pièce de Molière ; ce défaut est le manque d'intrigue et d'intérêt. La pièce anglaise est intéressante, et l'intrigue en est ingénieuse, elle est trop hardie sans doute pour nos mœurs. C'est un capitaine de vaisseau plein de valeur, de franchise, et de mépris pour le genre humain ; il a un ami sage et sincère dont il se défie, et une maîtresse dont il est tendrement aimé, sur laquelle il ne daigne pas jeter les yeux ; au contraire, il a mis toute sa confiance dans un faux ami qui est le plus indigne homme qui respire, et il a donné son cœur à la plus coquette et à la plus perfide de toutes les femmes ; il est bien assuré que cette femme est une Pénélope, et ce faux ami un Caton. Il part pour s'aller battre contre les Hollandais, et laisse tout son argent, ses pierreries et tout ce qu'il a au monde à cette femme de bien, et recommande cette femme elle-même à cet ami fidèle, sur lequel il compte si fort. Cependant, le véritable honnête homme dont il se défie tant s'embarque avec lui ; et la maîtresse qu'il n'a pas seulement daigné regarder se déguise en Page et fait le voyage sans que le Capitaine s'aperçoive de son sexe de toute la campagne.

Komediaya dair

Bilmem nasıl olmuş da o aklı başında, o ince fikirli M. de Muralt, bize İngilizler üzerine, Fransızlar üzerine Mektuplar bırakan M. de Muralt, komediadan bahsederken Shadwell adında bir komiği tenkid etmekle kalmış, Bu yazar zamanında haylı hor görülmüş, hiçbir zaman kibar insanların şairi olmamıştı; birkaç temsil için halkın hoşuna giden piyesleri, bütün zevk sahibi kimseler tarafından alâkasızlıkla karşılanıyor, Fransa'da eşini çok gördüğüm o seyirci kalabalığını kendine çeken, ama okuyucuları isyan ettiren ve haklarında:

Bütün Paris onlara hem kötü der, hem koşar.

denilmiş olan piyeslere benziyordu.

Bana kalırsa M. de Muralt bize asıl o sıralarda yaşayan mükemmel bir yazardan bahsetmeliydi. Bu yazar, İkinci Charles'ın en ünlü gözdesinin uzun zaman resmen aşıkı olan M. Wicherley'di. En kibar âlemde yaşayan bu adam o alemin düşük, gülünç taraflarını iyiden iyiye biliyor, fırçaların en keskini, renklerin en gerçeği ile de onları tasvir ediyordu.

Molière'i taklid ederek bir adamcıl yaratmış. Wicherley'in bütün hatları onda bizim adamcılımızdakinden çok daha kuvvetli, çok daha keskin, ama onunkiler kadar ince, onunkiler kadar düzgün değil. İngiliz yazarı Molière'in piyesindeki biricik kusuru gidermiş; bu kusur vaka ve ilgi eksiklikğidir. İngiliz piyesi insanı ilgilendiriyor, vakası da pek ustalıklı tertip edilmiş, ama bizim törelerimiz için şüphesiz çok cüretli. Bu piyeste çok değerli, açık yürekli, insan oğlunu hor gören bir gemi kaptanı görülür; bu adamın bir türlü güvenemediği aklı başında, samimi bir dostu, bir de kendisini şefkatle seven, yüzüne bile bakmaya tenezzül etmediği bir sevgilisi var; aksine olarak, bütün itimadını dünyadaki insaların en aşalığı olan bir sahte dosta bağlamış, gönlünü de kadınların en hafif meşrebine, en vefasızına vermiştir; ama kendisi bu kadının bir Penelope[1], o sahte dostun da bir Cato[2] olduğundan emindir. Hollandalılara karşı savaşmak için sefere çıkar, bütün parasını, mücevherlerini, varını yoğunu bu namuslu kadına bırakır, kadını da pek güvendiği sadık dostuna emanet eder. Hal böyle iken hiç itimat edemediği gerçekten namuslu adam kendisile beraber sefere gider; yüzüne bakmıya bile tenezzül etmediği sevgilisi de maiyet adamı kıyafetine girer, bütün savaş boyunca kaptana kadın olduğunu belli ettirmeden bu seyahati eder.

1. Penelopeia, Yunan mitologiasında İkarios'la Periboea'nın kızı, İthakia kıralı Odysseus'un karısı. Homeros, *Odysseia* adlı eserinde Penelope'yi aile ocağının bekçisi, erdemli, sadık bir zevce örneği olarak gösterir.

2. Ahlâkının müsamahasız sağlamlığı ile ün salmış Romalı devlet adamı. İ. Ö. 184 yılında *censor* (Romalılarda nüfusu, emlâki sayıp vergi toplamaya, umumi ahlâkı mürakabe emteye memur hâkim) olmuş, Roma'yı zayıf düşürmeğe başlıyan lüksü ortadan kaldırmaya çalışmıştır. İyi bir hatip olan Cato'nun adı sonraları temiz ahlâklı, sağlam seciyeli insanlar için kullanılır olmuştur. (İ. Ö. 232—147).

Le Capitaine, ayant fait sauter son vaisseau dans un combat, revient à Londres, sans secours, sans vaisseau et sans argent, avec son page et son ami, ne connaissant ni l'amitié de l'un, ni l'amour de l'autre. Il va droit chez la perle des femmes, qu'il compte retrouver avec sa cassette et sa fidélité : il la retrouve mariée avec l'honnête fripon à qui il s'était confié, et on ne lui a pas plus gardé son dépôt que le reste. Mon homme a toutes les peines du monde à croire qu'une femme de bien puisse faire de pareils tours ; mais, pour l'en convaincre mieux, cette honnête dame devient amoureuse du petit page, et veut le prendre à force. Mais, comme il faut que justice se fasse et que, dans une pièce de théâtre, le vice soit puni et la vertu récompensée, il se trouve, à fin de compte, que le Capitaine se met à la place du Page, couche avec son infidèle, fait cocu son traître ami, lui donne un bon coup d'épée au travers du corps, reprend sa cassette et épouse son page. Vous remarquerez qu'on a encore lardé cette pièce d'une Comtesse de Pimbesche, vieille plaideuse, parente du Capitaine, laquelle est bien la plus plaisante créature et le meilleur caractère qui soit au théâtre.

Wicherley a encore tiré de Molière une pièce non moins singulière et non moins hardie : c'est une espèce d' *École des Femmes.*

Le principal personnage de la pièce est un drôle à bonnes fortunes, la terreur des maris de Londres, qui, pour être plus sûr de son fait, s'avise de faire courir le bruit que dans sa dernière maladie les Chirurgiens ont trouvé à propos de le faire Eunuque. Avec cette belle réputation, tous les maris lui amènent leurs femmes, et le pauvre homme n'est plus embarrassé que du choix ; il donne surtout la préférence à une petite campagnarde qui a beaucoup d'innocence et de tempérament, et qui fait son mari cocu avec une bonne foi qui vaut mieux que la malice des Dames les plus expertes. Cette pièce n'est pas, si vous voulez, l'école des bonnes mœurs, mais en vérité c'est l'école de l'esprit et du bon Comique.

Un chevalier Vanbrugh a fait des Comédies encore plus plaisantes, mais moins ingénieuses. Ce Chevalier était un homme de plaisir ; par-dessus cela, poète et architecte : on prétend qu'il écrivait comme il bâtissait, un peu grossièrement. C'est lui qui a bâti le fameux château de Blenheim, pesant et durable monument de notre malheureuse bataille d'Hochstedt. Si les appartements étaient seulement aussi larges que les murailles sont épaisses, ce château serait assez commode.

On a mis dans l'épitaphe de Vanbrugh qu'*on souhaitait que la terre ne lui fût point légère, attendu que de son vivant il l'avait si inhumainement chargée.*

Kaptan, bir çarpışmada, gemisini havaya uçurttuktan sonra maiyet adamı ve dostu ile beraber birinin dostluğundan, öbürünün sevgisinden bihaber yardımcısız, gemisiz, parasız Londra'ya döner; doğruca, kasacığı ve bütün sadakati ile kendisini bekler bulacağını umduğu o kadınlarını incisine koşar, onu, güvendiği namuslu düzenbazla evlenmiş bulur. Tabii emanet ettiği paraların başına da aynı şey gelmiştir. Namuslu bir kadının böyle oyunlar edebileceğin bizimkinin bir türlü aklı almaz; ama, iyice aklı alsın diye bu namuslu kadın küçü maiyet adamına aşık olur, onu zorla kaçırmak ister. Fakat hak yerini bulmak gerektiği, bir tiyatro eserinde de, ahlâksızlığın cezasını bulup erdemin mükâfatını görmesi icabettiği için, sonunda, kaptan maiyet adamının kıyafetine girer, vefasız sevgilisiyle yatar, alçak dostuna boynuz taktırır, kılıcını bir güzel onun göğsüne saplar, kasacığını geri alır, maiyet adamile de evlenir. Bundan başka piyesin Kontes de Pimbesche adında, kaptanın akrabası olan çenesi düşük bir acuze ile süslenmiş olduğunu görürsünüz. Bu kadın tiyatroda görülebilecek en gülünç mahlûk, en mükemmel karakterdir.

Wicherley, Molière'den bunun kadar güzel, bunun kadar cüretli bir piyes daha çıkarmış; bu bir nevi *Kadınlar mektebi*'dir.

Piyesin baş rolü, Londra kocalarının yaka silktikleri acaip bir kadın avcısıdır. İşini daha sağlama bağlamak için cerrahların, son hastalığı sırasında, lüzumlu görüp kendisini hadım ettiklerini etrafa yaymıştır. Bu güzel şöhret sayesinde bütün kocalar karılarını kendi ellerile ona getirirler, adamcağızın da artık beğenip seçmekten başka bir derdi yoktur. Bunların arasından bilhassa çok saf, çok ateşli bir küçük taşralıyı, kocasını en erbap hanımefendilerin fendine değişilmiyecek bir hüsnüniyetle aldatan bir kadını, ötekilere tercih etmektedir. Bu piyes, belki de iyi töreler mektebi değil, değil ama doğrusu bir zekâ ve iyi komedia mektebi.

Vanbrugh adında bir şövalye daha da hoş komediler yazmış, ama onunkiler bu kadar ustalıklı değil. Bu şövalye zevk, safa adamıymış; üstelik de hem müellif, hem mimar; dediklerine bakılırsa, biraz kabaca, bina yapar gibi eser yazarmış. Meşhur Blenheim şatosunu, bizim talihsiz Hochstedt savaşımızın[1] o kaba ve sağlam anıtını yapan odur. Daireleri de hiç olmazsa dıvarları kadar geniş olsaydı bu şato oldukça kullanışlı bir bina olurdu.

Vanbrugh'un mezar taşına *sağlığında üzerine o kadar insafsızca yük yüklediği toprağın kendisine hafif gelmemesi temin edildiği* yazılıdır.

---

1. Hochstedt ovasında (Almanya) Fransız ordusiyle İngiliz Avusturya ordusu arasında 13 ağustos 1704 de yapılan ve Fransızların yenilgesiyle biten savaş (İngilizler bu savaşa *Blindheim* savaşı derler).

Ce Chevalier, ayant fait un tour en France avant la guerre de 1701, fut mis à la Bastille, et y resta quelque temps, sans avoir jamais pu savoir ce qui lui avait attiré cette distinction de la part de notre Ministère. Il fit une Comédie à la Bastille ; et ce qui est à mon sens fort étrange, c'est qu'il n'y a dans cette pièce aucun trait contre le pays dans lequel il essuya cette violence.

Celui de tous les Anglais qui a porté le plus loin la gloirè du théâtre comique est feu M. Congrève. Il n'a fait que peu de pièces, mais toutes sont excellentes dans leur genre. Les règles du théâtre y sont rigoureusement observées ; elles sont pleines de caractères nuancés avec une extrême finesse ; on n'y essuie pas la moindre mauvaise plaisanterie ; vous y voyez partout la langue des honnêtes gens avec des actions de fripon : ce qui prouve qu'il vivait dans ce qu'on appelle la bonne compagnie. Il était infirme et presque mourant quand je l'ai connu ; il avait un défaut, c'était de ne pas assez estimer son premier métier d'auteur, qui avait fait sa réputation et sa fortune. Il me parlait de ses ouvrages comme de bagatelles au-dessous de lui, et me dit, à la première conversation, de ne le voir que sur le pied d'un gentilhomme qui vivait très uniment ; je lui répondis que, s'il avait eu le malheur de n'être qu'un gentilhomme comme un autre, je ne le serais jamais venu voir, et je fus très choqué de cette vanité si mal placée.

Ses pièces sont les plus spirituelles et les plus exactes ; celles de Vanbrugh, les plus gaies, et celles de Wicherley, les plus fortes.

Il est à remarquer qu'aucun de ces beaux esprits n'a mal parlé de Molière. Il n'y a que les mauvais auteurs anglais qui aient dit du mal de ce grand homme. Ce sont les mauvais musiciens d'Italie qui méprisent Lulli, mais un Buononcini l'estime et lui rend justice, de même qu'un Mead fait cas d'un Helvétius et d'un Silva.

L' Angleterre a encore de bons Poètes comiques, tels que le Chevalier Steele et M. Cibber, excellent Comédien et d'ailleurs poète du Roi, titre qui paraît ridicule, mais qui ne laisse pas de donner mille écus de rente et de beaux privilèges. Notre grand Corneille n'en a pas eu tant.

Bu şövalye, 1701 savaşından önce Fransayı gezerken, Bastille'e kapatılmış, neden dolayı hükûmetimizin bu iltifatına nail olduğuna da bir türlü akıl erdiremeden bir zaman orada kalmıştı. Bastille'de bir komedia yazmış için bence en şaşılacak tarafı da bu piyeste o ağır muameleye maruz kaldığı memlekete karşı en ufak bir tariz bulunmamasıdır.

İngilizlerin içinde komedianın şerefini, itibarını en ileriye götüren ölen M. Congrève olmuştur. Çok az piyes yazmış ama hepsi de kendi nevinde mükemmel eserler. Tiyatro kurallarına tamamiyle uygun, hepsi de büyük bir incelikle biribirinden farklı karakterlerle dolu. Bu piyeslerde en ufak bir kötü şakaya bile rastlanmaz. Her yerinde hilebaz adamların hareketlerile kibar adamların konuştuğu dili görürsünüz. Bu da onun kendi alemini çok iyi tanıdığını, o kibarlar âlemi denilen âlemde yaşadığını ispat eder. Kendisini tanıdığım zaman kötürüm olmuştu, ölmek üzereydi; bir kusuru varsa o da şöhretini, servetini sağlayan ilk yazarlık mesleğine yeter derecede saygı göstermemesiydi. Bana eserlerinden, kendinden aşağı, ehemmiyetsiz şeylermiş gibi bahsediyordu. Bana, daha ilk konuşmamızda, kendisine çok sade yaşayan bir asilzade göziyle bakmamı söyledi. Cevap olarak ona, alelade bir asilzadeden başka birşey olmasa, böyle bir bahtsızlığa uğramış olsaydı hiçbir zaman kendisini görmeye gelmiyeceğini söyledim. Bu yersiz gurur doğrusu bana pek dokundu.

Onun piyesleri en nükteli, gerçeğe en yakın olanlarıdır. Vanbrugh'unkiler en neşelileri, Wicherley'inkiler de en kuvvetlileri.

Bütün bu parlak zekâlardan hiçbirinin Molière'i kötülememiş olması dikkate değer. O büyük adamı yalnız kötü İngiliz yazarları yermişlerdir. Lulli'yi hor görenler de İtalyanın kötü musikicileridir, ama bir Buononcini ona değer verir, onu takdir eder, tıpkı bir Mead'ın[1], bir Helvetius'u[2], bir Silva'yı[3] takdir ettiği gibi.

İngiltere'nin Şövalye Steel gibi, M. Cibber gibi daha başka iyi komedia yazarları var. Mükemmel bir aktör olan M. Gibber zaten kıralın şairidir. Bu unvan gülünç görünürse de, insana bin *écu*'lük bir gelirle güzel imtiyazlar sağlamaktan geri kalmaz. Bizim büyük Corneille'imiz bile bu kadarına nail olamamıştı.

1. Ünlü İngiliz hekimlerinden (1673—1754).
2. Helvetius (Claude-Adrien), Fransız filozoflarından (1715—1771).
3. Silva (Jean-Baptiste), 1682 de Bordeaux'da doğup, 174? de Paris'te ölen Fransız hekimi. Silva XV. Louis'nin müşavir hekimi olmuş, Voltaire'in de hekimliğini etmiştir. Voltaire kendisi î şu sözlerle över «O. Molière'in alay edemiyeceği, alay etmeye bile cesaret edemiyeceği hekimlerdendi.»

Au reste ne me demandez pas que j'entre ici dans le moindre détail de ces pièces anglaises dont je suis si grand partisan, ni que je vous rapporte un bon mot ou une plaisanterie des Wicherley et des Congrève ; on ne rit point dans une traduction. Si vous voulez connaître la Comédie Anglaise, il n'y a d'autre moyen pour cela que d'aller à Londres, d'y rester trois ans, d'apprendre bien l'anglais et de voir la Comédie tous les jours. Je n'ai pas grand plaisir en lisant Plaute et Aristophane : pourquoi ? c'est que je ne suis ni Grec ni Romain. La finesse des bons mots, l'allusion, l'à-propos, tout cela est perdu pour un étranger.

Il n'en est pas de même dans la Tragédie ; il n'est question chez elle que de grandes passions et de sottises héroïques consacrées par de vieilles erreurs de fable ou d'histoire. *Œdipe, Électre* appartiennent aux Espagnols, aux Anglais, et à nous, comme aux Grecs. Mais la bonne Comédie est la peinture parlante des ridicules d'une nation, et si vous ne connaissez pas la nation à fond, vous ne pouvez guère juger de la peinture.

VOLTAIRE

Alt tarafına gelince benden, burada ne taraftar olduğum bu İngiliz piyeslerinin en ufak teferruatına girmemi, ne de size Wicherley'lerin, Congrève'lerin hoş bir sözünü, yahut da lâtifesini anlatmamı isteyin; tercüme ile dünyada kimseyi güldüremezsiniz. İngiliz komediasını tanımak istiyorsanız Londra'ya gidip üç yıl orada kalmaktan, İngilizceyi adamakıllı öğrenip her gün komedia seyretmekten başka çare yoktur. Plautus'la Aristophanes'i okurken büyük bir zevk duymıyorum, neden? ne Yunanlı, ne Romalıyım da ondan. Hoş sözlerin inceliği, iyma, tam yerine oturtulmuş bir kelime, bütün bunlar bir yabancı için kaybolan şeylerdir.

Ama Tragediada öyle mi ya? orada yalnız büyük ihtiraslar, yalnız eski efsane, yahut da tarih hataları yüzünden kutsallaşmış kahramanca budalalıklar bahis mevzuudur. *Oidipus*, *Elektra* Yunanlıların olduğu kadar İspanyolların, İngilizlerin, bizim de malımızdır. Ama iyi komedia bir ulustaki gülünç tarafların canlı tasviridir, o ulusu iyice tanımıyorsanız nafile, bu tasvir hakkında hiç hüküm veremezsiniz.

Tercüme eden. *Lûtfi AY*
Maarif Vekilliği Mütercimlerinden

AUS *WINCKELMANN UND SEIN JAHRHUNDERT*

Einleitung

Das Andenken merkwürdiger Menschen, sowie die Gegenwart bedeutender Kunstwerke, regt von Zeit zu Zeit den Geist der Betrachtung auf. Beide stehen da als Vermächtnisse für jede Generation, in Taten und Nachruhm jene, diese wirklich erhalten als unaussprechliche Wesen. Jeder Einsichtige weiss recht gut, dass nur das Anschauen ihres besondern Ganzen einen wahren Wert hätte, und doch versucht man immer aufs neue, durch Reflexion und Wort ihnen etwas abzugewinnen.

Hiezu werden wir besonders aufgereizt, wenn etwas Neues entdeckt und bekannt wird, das auf solche Gegenstände Bezug hat, und so wird man unsre erneuerte Betrachtung über Winckelmann, seinen Charakter und sein Geleistetes in dem Augenblike schiklich finden, da die eben jetzt herausgegebenen Briefe über seine Denkweise und Zustände ein lebhafteres Licht verbreiten.

Eintritt

Wenn die Natur gewöhnlichen Menschen die köstliche Mitgift nicht versagt, ich meine jenen lebhaften Trieb, von Kindheit an die äussere Welt mit Lust zu ergreifen, sie kennen zu lernen, sich mit ihr in Verhältnis zu setzen, mit ihr verbunden ein Ganzes zu bilden, so haben vorzügliche Geister öfters die Eigenheit, eine Art von Scheu vor dem wirklichen Leben zu empfinden, sich in sich selbst zurückzuziehen, in sich selbst eine eigene Welt zu erschaffen und auf diese Weise das Vortrefflichste nach innen bezüglich zu leisten.

Findet sich hingegen in besonders begabten Menschen jenes gemeinsame Bedürfnis, eifrig zu allem, was die Natur in sie gelegt hat, auch in der äusseren Welt die antwortenden Gegenbilder zu suchen und dadurch das Innere völlig zum Ganzen und Gewissen zu steigern, so kann man versichert sein, dass auch so ein für Welt und Nachwelt höchst erfreuliches Dasein sich ausbilden werde.

Unser Winckelmann war von dieser Art. In ihn hatte die Natur gelegt, was den Mann macht und ziert. Dagegen verwendete er sein ganzes Leben, ein ihm Gemässes, Treffliches und Würdiges im Menschen und in der Kunst, die sich vorzüglich mit dem Menschen beschäftigt, aufzusuchen.

Eine niedrige Kindheit, unzulänglicher Unterricht in der Jugend, zerrissene, zerstreute Studien im Jünglingsalter, der Druck eines Schulamtes, und was in einer solchen Laufbahn ängstliches und Beschwerliches erfahren wird, hatte er mit vielen andern geduldet. Er war dreissig Jahre alt geworden, ohne irgendeine Gunst des Schicksals genossen zu haben; aber in ihm selbst lagen die Keime eines wünschenswerten und möglichen Glücks.

*WİNCKEMANN VE ASRI'*NDAN

Başlarken

Üzerinde durulan adamları anmak, tıpkı büyük sanat eserlerinin varlığı gibi zaman zaman düşünme cehti uyandırır. Bunların her ikisi, biri işlerde ve nam bırakmada, öteki ölçüsüz bir öz halinde gerçekten korunarak her nesil için birer vasiyet gibidirler. Her anlayışlı insan iyice bilir ki bunların özel bütünlüğünü yalnız sezmekte gerçek bir değer vardır. Böyle olduğu halde onlardan daima sözle ve düşünme ile yeni bir şey koparmağa kalkılır.

Böyle bir konu ile ilişiği olan yeni bir şey keşfedilmesi ve tanınması bilhassa bizi heyecana getiriyor ve tam şu sırada yayınlanan mektuplar, Winckelmann'ın düşünce tarzını ve hallerini aydınlattığından onun karakteri ve başardıkları hakkında bizim yeni görüşmelerimiz bu anda münasip olsa gerektir.

Giriş

Tabiat basit insanları, değer biçilmez bir cihazdan, yani çocukluktan başlıyarak dış dünyayı haz ile kavramak, onu tanımak, kendini onunla münasebete getirmek ve o dünya ile birleşerek bir bütün teşkil etmek gibi, canlı bir *içgüdüden* nasıl mahrum etmemişse, üstün kafalara da çok defa gerçek hayattan korkuya benzer bir şey duymak, kendi içlerine çekilmek, kendi içlerinde başka bir dünya yaratmak ve böylelikle içle ilişiğine göre en yetkini başarmak gibi bir özellik vermiştir.

Buna karşılık üstün kabiliyetli insanlar da, hiç durmadan, tabiatın kendilerine verdiği herşeye dış dünyada da karşılık olan hayal akisleri aramak ve bu suretle iç dünyayı bütünlüğe ve gerçekliğe yükseltmek hususunda müşterek bir ihtiyaç bulunduğu zaman çağdaşlar ve gelecek nesiller nazarında son derece sevindirici bir varlık yetişeceğinden emin olunabilir.

Bizim Winckelmann'ımız bu nevidendir. Tabiat ona üstün adam olmak ve kendini süslemek için her şeyi vermişti. Buna karşılık o da bütün hayatını, insanda ve tercihan insanla uğraşan sanatte insanlığa uygun, yakışır ve lâyık olanı aramak yolunda kullandı.

Yoksul bir çocuklüğa, gençlikte eksik bir öğretime, yine bu çağda dağınık ve parça parça bir tahsile, öğretmenlik mesleğinin yüküne, böyle bir hayat yolunda başa gelen güç ve korkulu ne varsa hepsine ve daha bir çoklarına katlanmıştı. Kaderin herhangi bir lûtfunu tatmaksızın otuzunu bulmuştu. Fakat içinde arzuya değer ve mümkün bir saadetin tohumu vardı.

Wir finden schon in diesen seinen traurigen Zeiten die Spur jener Forderung, sich von den Zuständen der Welt mit eigenen Augen zu überzeugen, zwar dunkel und verworren, doch entschieden genug ausgesprochen. Einige nicht genugsam überlegte Versuche, fremde Länder zu sehen, missglückten ihm. Er träumte sich eine Reise nach Ägypten, er begab sich auf den Weg nach Frankreich: unvorhergesehene Hindernisse wiesen ihn zurück. Besser geleitet von seinem Genius, ergriff er endlich die Idee, sich nach Rom durchzudrängen. Er fühlte, wie sehr ihm ein solcher Aufenthalt gemäss sei. Dies war kein Einfall, kein Gedanke mehr, es war ein entschiedener Plan, dem er mit Klugheit und Festigkeit entgegenging.

Antikes

Der Mensch vermag gar manches durch zweckmässigen Gebrauch einzelner Kräfte, er vermag das Ausserordentliche durch Verbindung mehrerer Fähigkeiten; aber das Einzige, ganz Unerwartete leistet er nur, wenn sich die sämtlichen Eigenschaften gleichmässig in ihm vereinigen. Das letzte war das glücklichste Los der Alten, besonders der Griechen in ihrer besten Zeit; auf die beiden ersten sind wir Neuern vom Schicksal angewiesen.

Wenn die gesunde Natur des Menschen als ein Ganzes wirkt, wenn er sich in der Welt als in einem grossen, schönen, würdigen und werten Ganzen fühlt, wenn das harmonische Behagen ihm ein reines, freies Entzücken gewährt: dann würde das Weltall, wenn es sich selbst emfinden könnte, als an sein Ziel gelangt aufjauchzen und den Gipfel des eigenen Werdens und Wesens bewundern. Denn wozu dient alle der Aufwand von Sonnen und Planeten und Monden, von Sternen und Milschstrassen, von Kometen und Nebelflecken, von gewordenen und werdenden Welten, wenn sich nicht zuletzt ein glücklicher Mensch unbewusst seinen Daseins erfreut?

Wirft sich der Neuere, wie es uns eben jetzt ergangen, fast bei jeder Betrachtung ins Unendliche, um zuletzt, wenn es ihm glückt, auf einen beschränkten Punkt wieder zurückzukehren, so fühlten die Alten ohne weitern Umweg sogleich ihre einzige Behaglichkeit innerhalb der lieblichen Grenzen der schönen Welt. Hieher waren sie gesetzt, hiezu berufen, hier fand ihre Tätigkeit Raum, ihre Leidenschaft Gegenstand und Nahrung,

Warum sind ihre Dichter und Geschichtschreiber die Bewunderung des Einsichtigen, die Verzweiflung des Nacheifernden, als weil jene handelnden Persoenen, die aufgeführt werden, an ihrem eigenen Selbst, an dem engen Kreise ihres Vaterlandes, an der bezeichneten Bahn des eigenen sowohl als des mitbürgerlichen Lebens einen so tiefen Anteil nahmen, mit allem Sinn, aller Neigung, aller Kraft auf die Gegenwart wirkten — daher es einem gleichgesinnten Darsteller nicht schwer fallen konnte, eine solche Gegenwart zu verewigen.

Das, was geschah, hatte für sie den einzigen Wert, sowie für uns nur dasjenige, was gedacht oder empfunden worden, einigen Wert zu gewinnen scheint.

Onda bu gamlı zamanlarında bile dünya hallerini, karanlık ve karışık olmakla beraber oldukça kesin bir ifadeyle kendi gözüyle görmek lüzumunun izini buluyoruz. Yabancı memleketler görmek gibi etraflıca düşünülmemiş bazı teşebbüslerde başarısızlığa uğradı. Mısır'a gitmeği kuruyordu. Fransa'ya doğru yola çıktı. Önceden kestirilemiyen engeller onu geri çevirdi. En sonra koruyucu meleğinin sevkiyle ne yapıp yapıp Roma'ya gitmeğe karar verdi. Orada oturmanın kendisine ne kadar elverişli olacağını hissediyordu. Bu artık sadece bir buluş, bir fikir değil, azimle, zekâ ile üzerine yürüdüğü kesin bir plândı.

Eski Çağlardan

İnsan ayrı ayrı yetilerini bir maksada göre kullanmakla bazı işler yapar, istidatlarını birleştirmekle de emsalsiz bir şey yapabilir. Fakat insan, hiç beklenilmiyeni ve eşsiz olanı ancak bütün vasıflar kendinde aynı derecede birleşmişse başarır. Bu sonuncusu eskilerin, bilhassa en iyi devirlerinde Yunanlıların nasibi idi. Kader biz yenileri ilk ikisine bağlamıştır.

İnsanın esen tabiatı tam bir bütün halinde hükmünü yürüttüğü, insan kendini dünyada büyük, güzel, şanlı ve değerli bir bütün halinde hissettiği ve ahenkli bir rahatlık ona saf, hür bir sevinç bahşettiği zaman; eğer kâinat kendisini hissedebilseydi, hedefine ulaşmakla coşar, kendi oluşunun ve tabiatının bu yüksekliğine hayran olurdu. Zira en sonunda mutlu bir insan varlığının sevincini habersizce duymayacaksa bütün bu seyyareleri, ayları, yıldızları, kehkeşanları, kuyruklu yıldızları, nebluzları, olmuş ve olmakta olan dünyaları israf neye yarar?

Şimdi bizim de geçirdiğimiz gibi, yeni insan nasıl hemen hemen her düşünceye dalışda kendini sonsuzluğa atıyorsa — ki bu, muvaffak olduğu takdirde nihayet mahdut bir noktaya tekrar geri dönmek içindir — eskiler de hiç dolanbaçsız olarak hemen biricik rahatlığı güzel dünyanın sevimli sınırları içinde hissediyordu. Onlar buraya konmuş, buraya çağırtılmış, faaliyetleri burada yer bulmuş, ihtirasları buradan konusunu ve besinini almıştı.

Tarihçilerinin, şairlerinin anlayışlı bir kimseyi hayran bırakması, onlara yetişmek isteyen birini ise yeise düşürmesi, ortaya çıkan bu etkin şahısların, kendi benliklerine, vatanlarının dar çevresine, gerek kendilerinin gerek hemşerilerinin çizilmiş mahrekine karışmalarından, bütün duyguları, yönsemeleri ve kuvvetleriyle yaşanan hale tesir etmelerinden değil de nedendir? Onun için aynı şekilde duyan ve düşünen bir *kimsenin* böyle bir hali ebedileştirmesi güç olmasa gerek.

Onların gözünde yalnız olanın tek değeri vardı, nasıl ki bizim için de yalnız düşünülmüş ve duyulmuş olanın tek değeri var gibidir.

Nach einerlei Weise lebte der Dichter in seiner Einbildungskraft, der Geschichtschreiber in der politischen, der Forscher in der natürlichen Welt. Alle hielten sich am Nächsten, Wahren, Wirklichen fest, und selbst ihre Phantasiebilder haben Knochen und Mark. Der Mensch und das Menschliche wurden am wertesten geachtet und alle seine innern, seine äussern Verhältnisse zur Welt mit so grossem Sinne dargestellt als angeschaut. Noch fand sich das Gefühl, die Betrachtung nicht zerstückelt, noch war jene kaum heilbare Trennug in der gesunden Menschenkraft nicht vorgegangen.

Aber nicht allein das Glück zu geniessen, sondern auch das Unglück zu ertragen, waren jene Naturen höchlich geschickt, denn wie die gesunde Faser dem Übel widerstrebt und bei jedem krankhaften Anfall sich eilig wiederherstellt, so vermag der jenen eigene gesunde Sinn sich gegen innern und äussern Unfall geschwind und leicht wiederherzustellen. Eine solche antike Natur war, insofern man es nur von einem unsrer Zeitgenossen behaupten kann, in Winckelmann wieder erschienen, die gleich anfangs ihr ungeheures Probestück ablegte, das sie durch dreissig Jahre Niedrikgeit, Unbegahen und Kummer nicht gebändigt, nicht aus dem Wege gerückt, nicht abgestumpft werden konnte. Sobald er nur zu einer ihm gemässen Freiheit gelangte, erscheint er ganz und abgeschlossen, völlig im antiken Sinne: angewiesen auf Tätigkeit, Genuss und Entbehrung, Freude und Leid, Besitz und Verlust, Ergebung und Erniedrigung, und in solschem seltsamen Wechsel immer mit dem schönen Boden zufrieden, auf dem uns ein so veränderliches Schicksal heimsucht.

Hatte er nun im Leben einen wirklich altertümlichen Geist, so blieb ihm derselbe auch in seinen Studien getreu. Doch wenn bei Behandlung der Wissenschaften im grossen und breiten die Alten sich schon in einer gewissen peinlichen Lage befanden, indem zu Erfassung der mannigfaltigen aussermenschlichen Gegenstände eine Zerteillung der Kräfte und Fähigkeiten, eine Zerstückelung der Kräfte und Fähigkeiten, eine Zerstücklung der Einheit fast unerlässlich ist, so hat ein Neuerer im ähnlichen Falle ein noch gewagteres Spiel, indem er bei der einzelnen Ausarbeitug des mannigfaltigen Wissbaren sich zu zerstreuen, in unzusammenhängenden Kenntnissen sich zu verlieren in Gefahr kömmt, ohne, wie es den Alten glückte, dis Unzulängliche durch das Vollständige seiner Persönlachkeit zu vergüten.

So vielfach Winkelmann auch im dem Wissbaren und Wissenswerten herumschweifte, teils durch Lust und Liebe, teils durch Notwendigkeit geleitet, so kam er doch früher oder später immer zum Altertum, besonders zum griechischen, zurück, mit dem er sich so nahe verwandt fühlte und mit dem er sich in seinen besten Tagen so glücklich Vereinigen sollte.

GŒTHE

Şair muhayyile yetisiyle, tarihçi siyaset, bilgin de tabiat dünyasında hep bir türlü yaşıyordu. Hepsi en yakındakine, hakiki ve gerçek olana sıkı sıkıya tutunuyordu. Muhayyile mahsûllerinin bile eti kemiği vardı. İnsana ve insanî olana, her şeyden üstün bir değer veriyorlar ve dünya ile olan içten, dıştan münasebetleri, sezilmekten ziyade büyük bir duygu ile tasvir ediyorlardı. Henüz duygu ve düşünce parçalanmamış, esen insan yetisinin şifa bulmaz ayrılığı henüz vukua gelmemişti.

Fakat sade saadeti tanımak değil, felâkete katlanmak da onların tabiatına fazlasiyle uygundu. Zira her sağlam *hücre* nasıl kötülüğe karşı kor ve herhangi hastalıklı saldırışta kendini çabucak iyi ederse onlara mahsus olan sağlam duyuşlar da içten ve dıştan gelen bir âriza karşısında derhal ve kolayca kendini iyi edebiliyordu. Bir çağdaşımız hakkında nekadar iddia edilebilirse Winckelmann'da da o kadar antik bir tabiat beliriyordu. Bu tabiat daha başlangıçta otuz yıl küçükseme, huzursuzluk ve gamın giderememesi, yoldan çıkaramaması ve körleştirememesi ile ilk müthiş imtihanı geçirmişti. O, kendine uygun bir hürriyete kavuşur kavuşmaz, tam antik anlamıyla kesin kararını vermiş, işe, zevke, yorgunluğa, sevinç ve acıya, kazanmağa, kaybetmeğe, yükselmeğe, alçalmağa hazır ve bütün bu garib değişikliklerle, bu kadar değişikliklerde talihin bizi denediği güzel tabiattan daima memnun bir halde karşımıza çıkıyor.

Eğer onun yaşarken gerçekten eski çağa mahsus bir kafası var idiyse bu kafa mesâisinde de ona sadık kalmıştır. Eskiler bilimleri kaba taslak tedkik ederken bile insan dışı türlü konuları kavramak için yeti ve istidatları bölmeğe ve birliği parçalamağa mecbur olmakla oldukça müşkül bir durumda bulunuyorlardı. Bir çağdaşımız ise buna benzer bir hal karşısında türlü bilinebilirleri ayrı ayrı işlerken kendini dağıtarak, birbirine bağlı olmayan bilgiler içinde kendini kaybederek ve eskiler gibi, eksikliğini kişiliğinin tamamlığıyle telâfi de etmeksizin bir tehlikeye düşer ki bu ötekinden daha cüretli bir oyundur.

Winckelmann bilinebilir ve bilinmeğe değeri olanın dört bir yanında bazı aşk ve haz ile, bazı zahmetle sürüklenerek cok dolaşmış ise de eninde sonunda eski çağa, hususiyle kendine o kadar yakın hissettiği ve en güzel günlerinde kaynaşmış olmağı arzuladığı Yunan dünyasına dönüyordu.

Yunus Kâzım KÖNİ
Talim ve Terbiye Heyeti Üyelerinden

TO YOU

Whoever you are, I fear you are walking the walks of dreams,
I fear these supposed realities are to melt from under your feet and hands;
Even now, your features, joys, speech, house, trade, manners, troubles, follies, costume, dissipate away from you,
Your true Soul and Body appear before me,
They stand forth out of affairs—out of commerce, shops, law, science, work, forms, clothes, the house, medicine, print, buying, selling, eating, drinking, suffering, dying.

Whoever you are, now I place my hand upon you, that you be my poem;
I whisper with my lips close to your ear,
I have loved many women and men, but I love none better than you.
O I have been dilatory and dumb;
I should have made my way straight to you long ago;
I should have blabb'd nothing but you, I should have chanted nothing but you.
I will leave all, and come and make the hymns of you;
None has understood you, but I understand you;
None has done justice to you — you have not done justice to yourself;
None but has found you imperfect — I only find no imperfection in you;
None but would subordinate you — I only am he who will never consent to subordinate you;
I only am he who places over you no master, owner, better, God, beyond what waits intrinsically in yourself.

Painters have painted their swarming groups, and the center figure all;
From the head of the center figure spreading a nimbus of gold-color'd light;
But I paint myriads of heads, but paint no head without its nimbus of gold-color'd light;
From my hand, from the brain of every man and woman it streams, effulgently flowing for ever.
O I could sing such grandeurs and glories about you!
You have not known what you are—you have slumber'd upon yourself all your life;

SANA

Her kim isen, korkarım rüyaların gezilerinde geziyorsun,
Korkarım, bu sözde gerçekler ellerinin, ayaklarının altından eriyip akıverecek;
Şimdi bile yüzünün çizgileri, sevinçlerin, konuşman, evin, alışverişin, tavırların, dertlerin, çılgınlıkların, kıyafetin senden sıyrılıp dağılıyor,
Öz ruhunla bedenin karşımda beliriyor,
Öbür işlerden sıyrılıp önümde beliriyorlar — Ticaretten, dükkânlardan, kanundan, bilimden, işten, şekillerden, elbiselerden, evden, tabiplikten, basımdan, alımdan, satımdan, yemekten içmekten, acılardan, sızılardan, ölümden sıyrılıyorlar.

Her kim olursan ol, işte elim omuzunda, benim şiirimsin sen;
Dudaklarım kulağında, fısıldıyorum,
Bunca kadın, erkek sevdim, ama hiçbirini senden fazla sevmedim.
Ah, fazla oyalandım, fazla sustum;
Çoktan yolumu doğru sana yöneltmeliydim;
Gevezeliğini ettiğim yalnız sen, ilâhilerimde andığım da yalnız sen olmalıydın.
Hepsini bir yana bırakacağım, artık gelip sana ilâhiler düzeceğim;
Kimse seni anlamadı, ama ben anlıyorum;
Kimse sana hakkını vermedi, sen bile kendine hakkını vermedin;
Kimse sende kusurdan başka bir şey görmedi, yalnız ben sende hiç bir kusur görmüyorum;
Kimse seni, kendi buyruğu altına almaktan başka bir şey dilemedi, sana buyurmağa gönlü razı olmayan tek kimse benim;
Kendi özünde bekliyenden başka birşeyi, efendiyi, sahibi, daha iyiyi, Tanrıyı senin başına koymayan tek kimse de benim.

Ressamlar kaynaşan kalabalıkların tablolarını yaptılar, tablolarının ortasına koyduklarını hepsinden fazla işlediler;
Ortadakinin başından etrafa altın renkli birer ışık halesi yaydılar;
Ben yığın yığın başın resmini yaparım, ama altın renkli ışık halesi olmıyan tek bir baş çizmem;
O ışık benim elimden, her erkeğin, her kadının beyninden oluk oluk, pırıl pırıl, ardıgelmez bir akışla akar.

Senin öyle şan ve şereflerini türkümle çağırabilirim ki!
Kendinin ne olduğunu bilmedin, bütün ömrünce kendi kabuğunda uyukladın;

Your eye - lids have been the same as closed most of the time ;
What you have done returns already in mockeries ;
(Your thrift, knowledge, prayers, if they do not return in mockeries, what is their return?)

The mockeries are not you ;
Underneath them, and within them, I see you lurk ;
I pursue you where none else has pursued you ;
Silence, the desk, the flippant expression, the night, the accustom'd routine, if these conceal you from others or from yourself, they do not conceal you from me ;
The shaved face, the unsteady eye, the impure complexion, if these balk others, they do not balk me,
The pert apparel, the deformed attitude, drunkenness, greed, premature death, all these I part aside.

There is no endowment in man or woman that is not tallied in you ;
There is no virtue, no beauty, in man or woman, but as good is in you ;
No pluch, no endurance in others, but as good is in you;
No pleasure waiting for others, but an equal pleasure waits for you.
As for me, I give nothing to any one, except I give the like carefully to you ;
I sing the songs of the glory of none, not God, sooner than I sing the songs of the glory of you.

Whoever you are! claim your own at any hazard!
These shows of the east and West are tame, compared to you ;
These immense meadows—these interminable rivers—you are immense and interminable as they ;
These furies, elements, storms, motions of Nature, throes of apparent dissolution—you are he or she who is master or mistress over them,
Master or mistress in your own right over Nature, elements, pain, passion, dissolution.

The hopples fall from your ankles—you find an unfailing sufficiency ;
Old or young, male or female, rude, low, rejected by the rest, whatever you are promulges itself ;
Through birth, life, death, burial, the means are provided, nothing is scanted;
Through angers, losses, ambition, ignorance, ennui, what you are picks its way.

Walt WHITMAN

Çoğu zaman göz kapakların kapanmış gibiydi;
Yaptıkların bak şimdiden gülünç şekillere bürünüp geri geliyor;
(Tutumluluğunun, bilgiçliğinin, dualarının geliri gülünçlük değilse, ya nedir?)

Bu gülünçlükler sen değilsin;
Bunların altında ve içinde seni gizlenmiş görüyorum;
Hiç kimsenin gelmediği kadar ben ardından geliyorum;
Sükût, yazı masası, o havaî edan, gece, alıştığımız görenek, bunlar seni başkalarından veya kendinden gizliyorsa, benden gizlemiyor;
O tıraş edilmiş yüz, o titrek bakış, o bulanık ten, bunlar başkalarını ürkütüyorsa, beni ürkütmüyor;
O gözalıcı kıyafeti, o biçimsiz tavrı, sarhoşluğu, açgözlülüğü, vakitsiz ölümü, bütün bunları bir tarafa bırakıyorum;

Ne erkeğe vergi, ne de kadına vergi olan iyi hiç bir şey yok ki karşılığı sana da verilmiş olmasın;
Erkekte de, kadında da hiçbir fazilet, güzellik yok ki bir o kadarı da sende bulunmasın;
Başkalarında hiç bir yürekpekliği, sabırlılık yok ki bir o kadarı de sende olmasın;
Başkalarını bekliyen hiçbir haz yok ki bir eşi de seni beklemesin;
Bana gelince ben, bir benzerini önce itinayla sana vermeden, başkalarına hiç bir şey vermiyorum;
Hiç bir kimsenin, ne de Tanrının, şanını şarkılarımla övmeğe, senin şanını övmekten daha hevesli değilim.

Her kim isen, ne pahasına olursa olsun, hakkını ara!
Senin yanında, doğu ile batının bütün gösterileri sönük kalır;
Bu uçsuz bucaksız çayırlar, bu sonu gelmeyen nehirler—sen de onlar kadar uçsuz bucaksız ve sonu gelmezsin;
Bu azgınlıklar, unsurlar, fırtınalar, tabiat olayları, görünüşte bir çözülüşün sancıları—sen bütün bunlara hâkim olan erkek veya kadınsın,
Kendi varlığından aldığın hakla bu tabiata, unsurlara, eleme, ihtirasa, çözülüşe hâkim olan erkek veya kadın.
Köstek artık topuklarından düşüyor—ardı kesilmeyen bir yeterlik buluyorsun,
Yaşlı veya genç, erkek veya kadın, kaba, aşağı, herkesin reddettiği, hasılı her ne olursan ol, sen olan şey kendini ilân ediyor;
Doğumda, hayatta, ölümde, definde gereken tedbirler alınmıştır, hiçbir şey esirgenmiş değildir;
Öfkeler, kayıplar, cehalet, can sıkıntıları arasından sen olan şey yolunu buluyor.

Tercüme eden: *Behice S. BORAN*
D. ve T. C. Fakültesi Doçentlerinden

DÜŞÜNCELER[1]

Üç büyük adam:

Bildiğim bütün insanlar arasından bir seçme yapmam istense, ben üç insanı hepsinden üstün tutardım, sanıyorum.

Bunlardan biri Homeros'tur. Homeros, Aristoteles'den yahut Varro'dan daha mı bilgilidir, diyeceksiniz; hayır. Hattâ şiir sanatında Vergilius'un ondan hiç de aşağı kalmadığı ileri sürülebilir. Bu hususta hüküm vermek her ikisini de bilenlere düşer. Ben kendi hesabıma yalnız birini, Vergilius'u, biliyorum. Açıkça söyleyeyim ki şiirde bu büyük Romalının aşılabileceğini aklım almaz. Gerçi böyle söylerken Vergilius'un Homeros'tan ilham ve ders aldığını, onun ardından yürüdüğünü, koskoca *Enies*'ini *İliada*'nın bir parçasından çıkardığını da unutmamak gerektir; ama ben orasında değilim. Bu adamı büyük ve âdetâ insan-üstü bir varlık sayarken ben birçok başka şeyleri hesaba katıyorum. Hattâ bazan, dehasiyle bunca tanrılar yaratmış, insanlara da kabul ettirmiş olan bu adamın tanrılar arasında yer almamış olmasına şaştığım bile olur. Körlüğüne, yoksulluğuna ve bilimlerin gelişmesinden önce yaşamış olmasına rağmen öyle hakikatlere ulaşmış ki ondan sonra bir düzen kurmak, bir savaşı yürütmek, dinden, felsefeden veya sanatlardan söz açmak isteyenler hangi mezhepten olursa olsun hep ondan ders almışlar; herşeyi bilen bu kusursuz üstadın kitaplarını bütün bilgilerin kaynağı saymışlardır.

Qui quid sit pulcbrum, quid turpe, quid utile, quid non plenius ac melias Cbrysippo ac Crantor dicit;[2]
A quo, ceu fonte perenni.
Vatum Pyerris labra rizantur aquis[3]*,*
Adde Heliconiadum comites, quorum unus Homerus Astra potitus.[4]

---

1. *Tercüme* dergisinin 2, 11, 15 ve 13, sayılarında Montaigne hakkında bir not ve *Essais*'den daha başka tercümeler bulabilirsiniz. Bu tercümelerde lâtince kısımlar fransızca tercümelerinden çevrilmiştir.
2. «Güzelliğe, kötülüğe, fazilete ve bunların zıtları üzerinde Homeros, Chrysippos'tan ve Crantor'dan çok daha fazla, daha değerli sözler söylemiştir. (Horatius)
3. «Permessos'un suyunu şairin ağzına akıtan ebedî kaynak odur.» (Ovidius)
4. «Musa'ların yoldaşlarına katılın; yıldızlara yükselen Homeros onlar arasındadır.» (Lucretius)

Bu büyük adam, insan eserlerinin en değerlisini, tabiatın düzenine aykırı giderek yaratmıştır; çünkü doğuşta herşey kusurlu olduğu halde Homeros'ta şiir ve daha birçok bilgiler çocukluk çağına olgun, kusursuz ve pürüzsüz olarak girmişlerdir. Bu bakımdan onu ilk ve son şair sayabiliriz. Eskilerin de çok güzel gördükleri gibi Homeros kendinden önce gelenlerden hiç kimseyi taklit etmediği için kendinden sonrakilerden hiçbiri de onu taklit edememiştir. Aristoteles'e göre hayat ve hareket yalnız onun sözlerinde vardır. Yalnız onun sözleri özden sözlerdir. Büyük İskender, Darius'den aldığı ganimetler arasında değerli bir çekmece bulmuş ve demiş ki: «Bunun içine benim Homeros'umu koyun; savaşlarda bana en doğru yolları gösteren odur.» Anaksandridas'ın oğlu Kleomenes de Homeros'u askerlik sanatını çok iyi bildiği için, Lakedemonyalıların şairi sayıyordu.

Plutarkhos'un Homeros'ta beğendiği taraf, onun insanı hiçbir zaman doyurup usandırmaması, okuyucuya durmadan değişen bir yüz göstermesi, her sayfada yeni bir güzelliğe bürünmesidir. Bu meziyeti Homeros'tan başkasında bulamazsınız. Delişmen Alkibiades birgün edebiyatla uğraşan birisinden *İliada*'yı istemiş; adam yok deyince Alkibiades tokadı yapıştırmış. Siz de bugün, dua kitabı olmayan bir papaza ne dersiniz? Ksenophanes birgün Syrakusa kıralı Hieron'a fakirliğinden şikâyet ederken iki hizmetçi tutmağa kudreti olmadığını söylemiş. Hieron da demiş ki: «İyi ama, senden çok daha fakir olan Homeros'un ölmüşken bile, on binden fazla hizmetçisi var.»

Panaetius'un Eflâtun'a «filozofların Homeros'u» demesi de pek mânalıdır. Bütün bunlardan başka onun kadar kim ün kazanmıştır? Onun adı ve eserleri kadar dillere destan olmuş ne vardır? Troia, Helena ve savaşları belki de olmuş şeyler değildir, ama onları bildiğimiz kadar neyi biliriz? Çocuklarımız hâlâ Homeros'un üç bin yıl önce uydurmuş olduğu adları taşıyorlar. Hektor'u, Akhilleus'u kim tanımaz? Yalnız birkaç soy değil, milletlerin birçoğu kaynaklarını bu masallarda arıyor. Türklerin padişahı İkinci Mehmet, Papa İkinci Pius'a şunları yazıyor:

«İtalyanların bana düşman olmalarına şaşıyorum; biz de İtalyanlar gibi Troialıların soyundanız. Yunanlılardan Hektor'un öcünü almak benim kadar onlara da düşer, onlarsa bana karşı Yunanlıları tutuyorlar.»

Öyle büyük bir komedya ki bu, asırlardan beri kırallar, devletler, imparatorlar sanki ondan aldıkları rolleri oynuyorlar; bütün dünya bu komedyanın sahnesi oluyor. Yedi büyük Yunan şehri arasında[1] Homeros'un doğduğu yer meselesi yüzünden kavga çıktı; aslının bilinmemesi bile onun için bir şeref oldu.

Öteki büyük adam İskender'dir. Seferlerine kaç yaşında başladığını, ne kadar az bir kuvvetle ne büyük işler başardığını düşünün. Ardından gelen

1. İzmir, Rodos, Kolophon, Salamin, Khios, Argos, Atina.

tecrübeli ve ünlü dünya kumandanları arasında daha çocukken kazandığı üstünlüğü, her tehlikeyi göze alarak, nerdeyse haddini bilmiyerek diyeceğim,

İmpellens quicquid sibi summa petenti
Obestaret, gaudensque viam fecisse ruina[1]

başardığı seferlerde talihden gördüğü inanılmaz kolaylığı düşünün. Otuz üç yaşında bu adam dünyada insan yaşayan bütün toprakları zaferle dolaşmış, yarım bir ömür içinde bir insanın gösterebileceği bütün kudreti göstermiştir; okadar ki İskender'in yaşını gördüğü işlere göre hesaplarsanız, hiç bir insanın ulaşamıyacağı bir yaş bulursunuz. İskender'in askerlerinden sayısız kıral soyları türemiş; ölümünden sonra dünya onun dört kumandanı arasında paylaşılmış; uzun zaman da onların torunları elinde kalmıştır. İskender'in ahlâk meziyetleri saymakla bitmez: Doğruluk, nefsine hâkimlik, cömertlik, sözünde erlik, yakınlarına karşı sevgi, düşmanlarına karşı insanlık. Gerçekten onun ahlâkına hiç diyecek yoktur; gerçi pek nadir olarak kötülükleri de olmuştur; ama bu kadar büyük işler başarıp da adaletsizlik etmemek mümkün değildir. Bu gibi insanları, hareketlerine hâkim olan fikirle topdan muhakeme etmek lâzımdır. Thebai'nın yıkılması, Menandros'un ve Ephestion hekiminin, yüzlerce İranlı esirin, bir alay Hintli askerin, çocuklarına varıncaya kadar birçok Kos halkının öldürülmesi kolay kolay hoş görülecek işler değildir; ama, Kleitos'u öldürmekle işlediği hatayı fazlasiyle ödemesi ve daha başka hareketleri gösteriyor ki yüreği temizdi; iyilik için yaradılmış bir insandı. Onun hakkında pek isabetli olarak derler ki «İyilikleri Tabiatın, kötülükleri Talihin» eseridir. Biraz kendini beğenmiş olmasına, kötülenmeğe hiç tahammül edememesine, Hindistan'da asıp keksmekte pek ileri gitmesine gelince, bütün bunlar bence yaşına ve hayatının baş döndürücü hızına bağışlanabilir.

Ya askerlik meziyetleri, atılganlığı, tedbirliliği, sabrı, disiplini, ustalığı, mertliği, talii, (ki Anibal'i görmemiş olsaydık İskender'i bu sahada aşacak adam olmazdı); bir erkek olarak mucizeye yaklaşan yaradılışı ve güzelliği; genç, dinç, ateşli bir çehre altındaki haşmeti ve kudreti,

Qualis, ubi Oceanı perfusus lucifer unda
Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes
Extulit os sacrum coelo, tenebrasque resolvit[2]

bilgide ve düşüncedeki üstünlüğü; temiz, lekesiz ve rakipsiz şöhretinin büyüklüğü ve devamlılığı; (ölümden sonra onun madalyalarını taşımayı her-

---

1 Önüme çıkan tepelerde ne varsa yıkarak, geçtiği her yerin altını üstüne getirerek.
2 Deniz sularında yıkanmış, karanlıkları silip çıkan sabah yıldızı Venus'un en çok sevdiği yıldız nasıl parlarsa.

kes uğur sayıyordu) kıralların ondan bahsettikleri kadar tarihler kırallardan bahsetmemiştir. Hâlâ bugün, müslümanlar, bütün tarihleri küçük gördükleri halde onun tarihine büyük bir kıymet verirler. Bütün bu değerleri bir araya getirerek düşünecek olursanız İskender'i Caesar'dan üstün tutuşuma hak verirsiniz. Caesar onunla boy ölçülebilecek tek adamdır. Hattâ talihin İskender'e yardım ettiği kadar Caesar'a yardım etmediğini inkâr edemeyiz. İkisinin birçok tarafları biribirine eşittir; ama Caesar'ın İskender'den üstün bir tarafı yoktur.

Bu iki adam dünyanın dört bucağını kasıp kavuran iki yangın, iki seldi. Caesar'ın ihtirasında daha az taşkınlık olsa bile, sonunda hem kendisi hem memleketi hem de dünya öyle felâketlere sürüklendi ki, her ikisinin meziyetlerini teraziye koyunca, İskender ister istemez daha ağır basıyor.

Üçüncüsü ve bence en değerlisi Epaminondas'dır. Ünü ötekilerden çok daha azdır; ama ün değerin öz unsurlarından değildir. Epaminondas'da azim ve cesaret istediğiniz kadar: hem de hırsın doğurduğu cinsten değil, bilginin ve aklın olgun bir ruha aşıladığı cinsten. Bundan yana, İskender'den de, Caesar'dan da aşağı kalmaz; çünkü kazandığı zaferler çok ve gösterişli olmamakla beraber ne şarltar altında kazanıldıkları düşünülecek olursa, hem çetinlik ve büyüklük, hem de yiğitlik ve askerlik bakımından onların zaferleri kadar değerlidir. Yunanlılar onu, hiç tereddüt etmeden en büyük adamları saymışlardır; Yunanistan'ın en büyük adamı olunca da dünyanın en büyük adamı sayılmak zor değildir. Bilgisine ve olgunluğuna gelince, Yunanlılar'dan kalan bir söze göre onun kadar çok bilen ve onun kadar az konuşan adam yokmuş; Epaminondas Fisagor Mektebindendi. Az şey söylemiş, fakat söylediğini herkesten daha iyi söylemiştir. Hatiplikte eşsiz ve çok inandırıcı idi.

Ahlâkına, vicdanına gelince, iş başına gelmiş insanların hiçbiri bundan yana onunla boy ölçüşemez. Bu tarafıyla, ki insan da asıl bu tarafıyla insandır, hiçbir filozoftan, hattâ Sokrates'den bile aşağı kalmaz.

Epaminondas'da ruh temizliği, esaslı, devamlı, değişmez, bozulmaz bir vasıftır. İskender'in bu tarafı onun yanında sönük, kaypak, katışık, yumuşak, gelişi güzel kalır.

Eskiler büyük kumandanları, türlü halleriyle inceledikten sonra her birinde, şöhretinin asıl sebebi olan bir değer bulmuşlardı. Yalnız Epaminondas'ın değeri ve yeterliği her bakımdan aynı derecede yüksekti; yalnız o, insan hayatının her yönünde, devlet işlerinde, kendi işlerinde, savaşta ve barışta, şerefli yaşayıp kahramanca ölmekte aynı büyüklüğü gösterebilmiştir. Ben hiçbir insanın hayatına, her bakımdan, onunkine duyduğum kadar saygı ve sevgi duymamışımdır. Şu kadar varki, fakirlikte inat etmesinde ben en iyi dostlarının gördüğü büyük ahlâk titizliğini görmüyorum. Yalnız

bu hareketini, şerefli ve pek takdire değer olmasına rağmen ben biraz çiy buluyorum, ve bu tarafını taklit etmeği aklımdan bile geçirmiyorum. Ondan ayırdedemediğim tek insan Scipio Amelianus'dur; onun ölümü de o kadar kahramanca ve şerefli, bilimlerdeki anlayışı o kadar geniş ve derindir.

Hayatında onu en çok sevindiren şeyin, Leuktra'da kazandığı zaferle anasına babasına verdiği sevinç olduğunu söylemiştir. Onların sevincini, böyle şerefli bir işten kendinin duyduğu haklı ve derin sevince üstün tutması ne kadar mânalıdır.

Vatanını kurtarmak için bile bir adamı sorgusuz sualsiz öldürmeği doğru bulmazdı: işte bunun için arkadaşı Pelopidas'ın Thebai'yi kurtarmak için giriştiği işi pek soğuk karşılamıştır. Bir savaşta bile, karşı tarafta bulunan bir dosta raslamaktan kaçınmak, onu ölümden korumak isterdi.

Epaminondas, Korinthos yakınlarında More'nin kapılarını tutmak isteyen Lakedemonyalıları mucizeyi andıran bir vuruşla yardıktan sonra, onları uzun boylu kovalamağa lüzum görmeden üzerlerine basıp geçmişti. Düşmanlarına karşı bile bu kadar insanca davranan bu adamdan şüphelenen Boiotialılar elinden baş komutanlığı aldılar. Böyle bir sebepten atılmak onun için ne büyük şeref! Az sonra da hiç utanmadan ona tekrar yerini vermek zorunda kaldılar; baktılar ki şan ve şerefleri, kurtuluşları ona bağlı; zafer her gittiği yerde gölgesi gibi ardından geliyordu. Memleketinin onunla başlıyan ikbali onun ölümüyle söndü.

(*Essais : Kitap II, Fasıl XXXVI*)

Her şey mevsiminde:

Her şey mevsiminde gerek; iyi şeyler, ve onlarla beraber her şey. Benim artık dua kitabiyle işim kalmadı. Quintius Flamınius'u ordusunun başında bir harbe hazırlanırken bir kenara çekilip Allaha dua etmekle meşgul görmüşler de, harbi kazandığı halde, ayıplamışlardır.

İmponit finem sapiens et rebus honestis[1]

Eudemonidas, Xenokrates'in pek ihtiyar halinde, okula derse koştuğunu görmüş ve: «Bu adam halâ öğreniyor, ne zaman bilecek?» demiş.

Philopoemenes de, kıral Ptolemaeus'u, hergün silâh kullanıp vücudunu işletiyor diye övenlere demiş ki: «Bu yaşta bir kıralın silâh talimleri yapması övülecek bir şey değildir; onun yapacağı iş artık silâhları kullanmaktır.»

Hakîmler der ki genç hazırlanmalı, ihtiyar yaşamalı. İnsan tabiatında hakîmlerin gördükleri en büyük kusur da arzularımızın durmadan gençleşmesidir.

1. Hakîm, iyi şeylere bile bir had koyar. (Juvenal)

Her gün hayata yeniden başlıyoruz. Öğrenmek ve arzu etmek iyi ama, ihtiyarladığımızı da unutmamak lâzım. Bir ayağımız çukura girer, halâ içimizde yeni yeni arzular, emeller doğar:

Tu seconda marmora
Locas sub ipsum funus, et sepulchri
Immemor, struis domos.[1]

Benim en uzun vadeli niyetlerim nihayet bir seneliktir; artık yalnız göçmeğe hazırlanıyorum.

Yeni ümitlere düşmekten, yeni işlere girişmekten kaçınıyorum; bıraktığım her yeri son defa selâmlıyorum; benim olan her şeyden hergün biraz daha elimi çekiyorum.

Olim jam nef perit quiquam mihi nec acquiritur. Plus superest viatici quam viae.[2]
Vixi, et quem dederat cursum fortuna peregi.[3]

İhtiyarlığımın bana verdiği bütün ferahlık, hayatı bulandıran arzu ve endişelerden bir çoğunu söndürmüş olmasıdır: Dünyanın gidişine, servete, büyüklüğe, bilime, sağlılığa, kendime tasam kalmadı. İnsan da varki, ebedi olarak susmağı öğrenecek yerde konuşmağı öğrenmeğe kalkar.

İnsan her zaman tahsile devam edebilir; ama talebeliğe değil: Alfabe okuyan bir ihtiyarın hali gülünçtür.

Diversos diversa juvant, non omnibus annıs
omnia conveniunt.[4]

Öğrenmek lâzımsa, halimize uygun bir şey öğrenelim; ihtiyarlıkta tahsil ne işe yarar diye sordukları zaman biz de: «Hayattan daha iyi, daha rahat ayrılmağa» diye cevap verebilelim. Genç Cato ölümünü yakın hissettiği bir sırada, eline geçen bir Eflâtun dialogunu, ruhun ebediliğine dair olan dialogu, bu maksatla okuyordu. Zannedilmesin ki Kato çok daha evvelden kendini ölüme hazırlamamıştı. Hayır; ondaki kadar metinlik, kendinden eminlik ve olgunluk Eflatun'un yazılarında yoktu; bu bakımdan onun bilgisi ve cesareti felsefesinin üstünde idi.

Bu dialogu okumakla ölüme hazırlanmıyordu; ölüm düşüncesiyle uykusuna bile aralık vermeyen bir insan gibi, hiç istifini bozmadan hergün yaptığı işlerden biri olan okumasına rastgele bir kitapla devam ediyordu.

1. Ölüm karşına gelmiş, sen mezarını düşünecek yerde, mermer yonturup evler yaptırmaktasın. (Seneca)
2. Bir haylı zamandır artık ne bir şey kaybediyor ne de bir şey kazanıyorum; yol azığım artık yolun kendisi. (Seneca).
3. Yaşadım, talihin bana yürüttüğü yol bitti. (Vergilius).
4. Zevkler insandan insana değişir, her şey her yaşa uygun düşmez. (Gallus).

Pretörlükten düştüğü geceyi oyunla geçirmişti; öleceği geceyi de okumakla geçirdi: hayatını kaybetmek onun için mevkiini kaybetmekten farklı birşey değildi.

Essais: Kitap II, Fasıl XXVIII.

İnsan kararsızdır:

İnsanların hareketleri üzerinde fikir yürütmek isteyenler, bu hareketleri birbirine eklemekte, hepsini bir kalıba sokmakta çektikleri zahmeti hiç bir yerde çekmezler; çünkü bu hareketler çok zaman birbirine öyle aykırıdır ki ayni tezgâhtan bu kadar çeşitli kumaş çıkması insana imkânsız gelir. Merhametsizliğin timsali olan Neron'a, sarayın âdeti üzere bir idam farmanını mzalatmağa getirmişler; bir insanı ölüme göndermek Neron'un öyle yüreğini yakmış ki: «Keşki hiç yazı yazmasını bilmeseydim» demiş; gelin de buna inanın! Böyle misallere her keste, hattâ kendi kendimizde o kadar çok rastlarız ki, aklı başında insanların bizi bir kalıba dökmeğe çalışmalarına şaşarım; nasıl olur ki insanda en çok ve en açık görülen kusur zaten bir dalda durmamakdır. Publius Syrus'un meşhur sözü de onun için doğrudur:

Malum consilium est quod mutarı non potest.[1]

Bir insanı, hayatının belli başlı hallerine bakarak muhakeme etmek bize doğru gibi gelir; ama kanaat ve âdetlerimizin mayasındaki karasızlığı gördükçe, bana öyle geliyor ki büyük yazarlar bile bizi hep devamlı ve sağlam bir şahsiyet olarak görmekle hata etmişlerdir. İnsanın herkesce bilinen bir yüzünü alıyorlar, sonra bir şahsın bütün hareketlerini bu yüze uydurup anlatıyorlar; pek de uydurmadıklarının bir çoğunu hasır altı ediyorlar. Augustus'u bir türlü anlatamadılar; çünkü bu adam bütün hayatı boyunca o kadar sık, o kadar çabuk ve açık değişmeler göstermiştir ki en cüretli hâkimler bile onun hakkında hüküm vermekten çekinmişlerdir. İnsanların en güç inandığım tarafları vefa, en kolay inandığım tarafları da vefasızlıktır. Hergün yaptığımız şey arzularımızın ardından, tesadüflerin rüzgâriyle, sağa sola, yukarı aşağı gitmektir. Ne istediğimizi ancak bir şeyi istediğimiz anad düşünürüz; şu, her yatırıldığı yerin rengini alan hayvan gibi değişir dururuz.

Şimdi ileri sürdüğümüz bir fikiri bir azadan bırakır, sonra tekrar ona döneriz: hep salıntı, gidip gelme, kararsızlık:

Decimur ut nervis alienis mobile lignum.[2]

1 Değiştirilemeyen bir düzen kötü bir düzendir.

2. Kukla gibi, ipliklerimiz çekilip oynatılıyoruz. (Horatius).

Gitmiyoruz, götürülüyoruz: suyun akıntılı veya durgun oluşuna göre kâh ağır, kâh hızla akıp giden şeyler gibi.

Nonne videmus.
Quid sibi quique velit mescire etaquaerere semper
Commutare locum quosi onus deponere possıt?[1]

Hergün yeni bir havaya uyarız; gönlümüz zamanın değişmeleriyle türlü hallere girer.

Tales sunt hominum mentes, quali pater ipse
Juppiter auctifero lustravit lumine terras.[2]

Bir düşünceden bir düşünceye gider geliriz: hiçbir şeyi kendiliğîmizden kesin ve devamlı olarak istediğimiz yoktur. Tesadüflerin ruzgarı beni keyfinin istediği yere götürdüğü gibi, kendi halimdeki kararsızlık ta beni öteye beriye çekip değiştirebiliyor. İçinize dikkatle bakarsanız kendinizi iki defa ayni halde bulunamazsınız. Ruhumu, baktığım tarafına göre kâh şöyle, kâh böyle bir halde görüyorum, Kendimi bir şöyle bir böyle anlatışım, içimize bir şöyle bir böyle bakışımdan geliyor. Kendimde, türlü haller içinde, bulmadığım tezat yok; Mahcup ve küstah, afif ve sefih, sessiz ve geveze, kaba ve ince, ahmak ve zeki, babacan ve aksi, yalancı ve doğru sözlü, bilgili ve cahil, cömert ve cimri; yerine göre bütün bu halleri az çok kendimde görüyorum.

(*Essais: Kitap II. Fasıl I.*)

MONTAIGNE

Tercüme eden: *Sabahattin Eyüboğlu*
Talim ve Terbiye Heyeti Üyelerinden

1. Görmüyormuyuz insanın ne istediğini bilmediğini, durmadan aradığını, kendi vasılığının yükünden kurtulabilecekmiş gibi yer değiştirdiğini? (Lucretius).
2. İnsanların düşüncesi Zeus'un onlara sunduğu değişik günlere uyar. (Homeros).

İKİ HİKÂYE

DOSDOĞRUSU

Asıl adı Saru Argento idi ama ona herkes Tarara derdi. Loş mahkeme salonunun zanlılar kafesine getirilince cebinden hemen bir mendil çıkardı: sarı sarı dallı, büyük, kırmızı bir mendil. Yabanlık elbisesi kirlenmesin diye, oturacağı yere onu dikkatle serdi.

Yeni esvaba yeni mendil!

Oturdu, sonra salonun halka ayrılmış tarafındaki sıraları dolduran köylülere bakıp sırıttı. Usturadan yeni çıkmış kırışık, kıllı yüzü ile iri bir maymuna benziyordu. Gözlüğünün sarı sapları kulaklarına asılmıştı.

Bütün o köylü kalabalığından ortalığa, insanın burnunun direğini kıracak kadar sert bir ter, gübre, hayvan kokusu, ekşi bir hava yayılıyordu.

Mantolarının yakaları kulaklarına kadar kaldırılmış, karalar giyinmiş birkaç kadın, zanlıyı görünce ağlamaya başladılar. Zanlı kafesten bakıyor, açıktan açığa selâmlıyamadığı dostlarına, iş arkadaşlarına sırıtıyor, çamurlu kuru ellerini kaldırarak, yahut boynunu bükerek birtakım işaretlerle memnunluğunu, minnettarlığını bildiriyordu.

Aylarca süren bir mevkufluktan sonra bu kavuşma, onun için sanki bir bayram olmuştu. Her pazar paytığı gibi, şirin görünmek için özene bezene giyinmiş, süslenmişti. Gerçi avukat parası veremiyecek kadar züğürttü, müdafaası için mahkeme resmen bir avukat göstermişti; ama o da hiç olmazsa temiz pak yabanlıklarını giymiş, tıraşını olmuş, saçlarını taramıştı.

Kanunca yapılması gereken ilk muameleler bitip de jüri heyeti toplandıktan sonra mahkeme reisi, zanlıya ayağa kalkmasını söyledi: «Adın nedir?» diye sordu.

— Tarara.

— Tarara senin lâkabın. Adını söyle.

— Saru Argenta, Efendimiz. Ama herkes bana arara der.

— Peki... Kaç yaşındasın?

— Bilmiyorum, Efendimiz.

— Nasıl bilmezsin?

Tarara omuzlarını silkti. Yüzünü öyle bir buruşturuş buruşturdu ki yılları saymayı boş, lüzumsuz bir şey saydığını belli etti:

— Ben köylüyüm, Efendimiz. Bilemem ki! dedi.

Bu cevap herkesi güldürdü. Reis, önüne serilmiş kâğıtlara eğilip araştırdıktan sonra:

— 1873 te doğmuşsun; demek otuz dokuz yaşındasın, dedi.

— Öyle buyuruyorsunuz, öyledir, Efendimiz.

Reis, gülüşmeler gene başlamasın diye, arka arkaya birtakım sualler daha sordu. Cevabı da gene kendisi veriyor, ama her seferinde zanlıya: «Doğru değil mi?» diye soruyordu. Nihayet:

— Otur, dedi. Şimdi kâtip, senin niçin tevkif edildiğini anlatan kâğıtları okuyacak, dinlersin.

Kâtip iddianameyi okumaya başladı. Ama bir yere gelince durmaya mecbur oldu: salonu dolduran pis koku, jüri üyelerinden birini pek rahatsız etmiş, bayılacak hale getirmişti; bunun için de mübaşire emredip bütün kapıları, pencereleri açtırmak lâzım geldi.

Böylece zanlının, kendini muhakeme edeceklere karşı bir üstünlüğü, inkârına imkân bırakmıyacak bir açıklıkla kendini gösterdi. Tarara, koca kırmızı mendiline oturmuş, burnunun alışık olduğu o kokulara hiç aldırmadan sırıtıyordu. Lacivert elbisesi hayli kalındı ama sıcak da onun umurunda değildi. Reisi, müddeiumumiyi, jüri üyelerini, kâtibi, mübaşirleri, hattâ can-

darmaları yerlerinden sıçratan sineklerden de rahatsız olduğu yoktu. Sinekler gelip ellerine konsun, vızıldıyarak yüzünde dolaşsın, alnına, ağzına, isterlerse ta gözlerinin kenarına musallat olsun, o hiç sesini çıkarmıyor, kovmuyor, gülümsemesini bırakmıyordu.

Mahkemenin gösterdiği genç müdafaa avukatı Tarara'ya, karısının kötülük ettiği sabit olduğu için, kurtulacağından emin olabileceğini söylemişti. Tarara'nın içi, bir hayvanın içi gibi rahattı, vicdanında hiçbir pişmanlık duygusu yoktu.

Yaptığı işin kendisinden başka kiminle bir ilişiği vardı da kalkmış, onu böyle tevkif etmiş, hesap soruyorlardı? Buna bir türlü akıl erdiremiyordu. Adliyeye, kaderin kaçınılmaz bir cilvesi diye bakardı. Köylerde kötü yıllar oluyor ya! ne yapalım? hayatta da adliye derler bir şey var.

Tarara'ya göre adliye, bütün şu kürsüleri, cübbeleri, külâhları, çıngırakları ile sadece büyük bir aletti; hani geçen yıl köylerinde büyük bir debdebe ile bir buharlı değirmen açılmıştı, işte tıpkı ona benzer bir makine. Geçen yıl Tarara, daha başka meraklılarla beraber o değirmene gitmiş, tekerlekleri, şeytan işi pistonları, makaraları birer birer görmüştü. İçinde o gün doğan inanmazlık, güvensizlik gitgide artmıştı. Herkes buğdayını o değirmene getirecek; peki, ama o makineden çıkan unların kendi getirdikleri buğdaydan övütüldüğüne kimi inandırabilirler? Demek ki herkes gözünü kapıyacak, çıkan unu rıza ile, tevekkülle kabul edecek. Tarara da başından geçen işi, hep o inanmazlık, o güvensizlikle, hep o rıza, o tevekkülle, adliye denilen makineye vermişti.

Karısının kafasını, bir baltada gövdesinden ayırıvermişti. Elbette ayırır! Montaperto kasabasının altındaki tarlalarda bir hafta reçberlik eder, San Gerlando yokuşunun Arco di Spoto sokağındaki evine her cumartesi akşamı, yağmurdan sırsıklam, üstü başı çamur içinde dönerdi; o cumartesi akşamı, evine varınca, büyük bir rezaletle karşılaşmıştı.

Birkaç saat önce karısı, Cavaliere don Agattino Fiorica ile kötülük ederken suç üstü yakalanmıştı.

Cavaliere'nin karısı, parmakları çeşit çeşit yüzüklü, yanakları boyalı, önünde davul çalına çalına kiliseye erzak taşıyan bir katır kadar incikli boncuklu signora Donna Graziella Fiorica, emniyet memuru Spano ile iki bekçiyi arkasına takmış, Arco di Spoto sokağına getirerek zina suçunu tesbit ettirmişti.

Komşular, Tarara'nın başına gelen felâketi kendisinden saklıyamadılar. Ne yapsınlar? kadın bütün geceyi, Cavalire ile birlikte tevkif evinde geçirmişti. Ertesi sabah Tarara, sokağın başında karısının sessiz sadasız belirdiğini görünce, komşuların koşup yetişmesine vakit bırakmadan üzerine atılmış, elindeki balta ile kafasını kesmişti.

Şu kâtip de acaba neler okuyor şimdi?

İddianamenin okunması bittikten sonra reis, sorguya devam için, zanlıyı yeniden ayağa kaldırdı:

— Zanlı Argento, sana isnadedilen suçu anladın mı?

Tarara, ellerini şöyle bir kaldırdı, gene deminki gülümsemesiyle cevap verdi:

— Efendimiz... Bir şey anlamadım doğrusu.

Bunun üzerine reis işi ciddî ciddî anlattı:

— 10 ilkkânun sabahı karını, Rosaria Feminella'yı balta ile öldürmüşsün diyorlar; ne dersin? Adalete güven, şu işi jüri heyetine açık açık anlat.

Tarara, adalete güvenmemek aklından bile geçmediğini göstermek için bir elini göğsüne götürdü. Salonda herkesin yüreği ferahladı. Dudaklarda yapmacık bir gülümseme dolaştı, herkes Tarara'nın vereceği cevabı dinlemeye hazırlanıyordu.

Tarara bunun farkına varmıştı; bir an öyle kararsız, şaşkın bakıp durdu. Reis ona cesaret vermek için:

— Söyle haydi, dedi. Ne diyeceğin varsa, sayın heyete anlat.

Tarara omuzlarını kısarak cevap verdi:

— Söyliyeyim, Efendimiz... Sayın üyeler okumuş kimselerdir. O kâğıtta yazılanları elbette anlarlar... Elbette benden iyi anlamışlardır... Ben bir köylü parçasıyım, Efendimiz... O kâğıtta benim için karısını boğazladı diyorlarsa, doğrudur. Uzun söze ne hacet?

Bu sefer reis de, hiç istemediği halde, gülmekten kendini alamadı:

— Uzun söze ne hacet de ne demek? Hele bir bak, uzar mı uzamaz mı.

Tarara elini gene göğsüne götürerek anlattı:

— Yani, Efendimiz, demek isterim ki... Yaptım o işi. Bu kadarını söylemem yetişmez mi? Ben yaptım diyorum... Evet, ben yaptım, Efendimiz. Jüri heyetine de söylüyorum: ben kendi elimle yaptım. Başka türlü edemezdim. İşte bu kadar!

Reis, çıngırağı hiddetle sallıyarak bağırmaya mecbur oldu:

— Susunuz, susunuz artık! Neredeyiz? Adalet huzurunda olduğunuzu unutuyorsunuz galiba! Biz burada, karısını öldürmüş bir adamı muhakeme ediyoruz. Bir daha gülerseniz, boşalttırırım salonu.

Sonra zanlıya döndü:

— Başka türlü edemezdim derken ne demek istiyorsun yani?

Tarara, salonu yeniden kaplıyan sessizlikten sıkılmıştı:

— Demek istediğim, Efendimiz... Kabahat bende değil demek istiyorum.

— Ne demek kabahat sende değil?

Mahkemenin gösterdiği genç avukat, reisin zanlıya böyle sert muamele etmesine itirazı boynuna borç bildi:

— Affedersiniz, Bay Reis, dedi. Böyle sorularsa, zavallı adamcağız şaşıracak. Kabahat bende değil demekte, öyle sanıyorum ki haklıdır. Kabahat karısında. Cavaliere Fiorica ile kocasının üstüne kötülük etmiş. İşin aslı meydanda.

Reis canı sıkılmıştı, avukata:

— Rica ederim, dedi, sözü zanlıya bırakalım.

Gene zanlıya döndü:

— Tarara, dedi, böyle söylemekten maksadın ne senin?

Tarara önce başiyle bilmem der gibi bir işaret yaptıktan sonra cevap verdi:

— Bilmem ki, Efendimiz... Kabahat o zavallı kadında da değil demek isterim... Kabahat... asıl signorada... Cavaliere Fiorica'nın karısında... İşi o berbat etti, Bay Reis... Ta kapımın önünde böyle bir rezalet çıkaracak ne vardı? Evet, Bay Reis, Cavaliere Fiorica kibar bir zattır... Nasıl bir kişizadedir, hepimiz biliriz. Öyle bir bay, pis bir köylü kulübesinden uçkuru elinde dışarı çıkarılsın! Kaldırım taşları bile utançlarından kıpkırmızı olmuşlardır! Ben, bir lokma ekmeğimi çıkarmak için her kahra katlanan bir zavallıyım, Bay Reis.

Tarara bunları söyleyip göz yaşı döker, parmakları gerilmiş ellerini göğsüne vururken salonda bir kahkaha tufanıdır koptu. Çoğu kimseler gülmekten kırılıyordu.

Reis, zanlının o zamana kadar söylediklerini düşünüp kanun bakımından ne durumda olduğunu anlamıştı. Bunu genç avukat da anladı. Hazırladığı müdafaanın ta temelinden yıkıldığını görerek, kafeste duran zanlıya eliyle sus, sus diye işaret etti.

Ama iş işten geçmişti. Reis, çıngırağı şiddetle sallayıp halkı susturduktan sonra zanlıya sordu:

— Karının cavaliere ile oynaştığını sen zaten biliyordun demek?

Avukat hemen yerinden fırladı:

— Affedersiniz, Bay Reis, şey... şey...

Reis, sözünü bitirmesine bırakmadı:

— Ne şeyi?... Önce bu noktayı aydınlatmak lâzım...

— Böyle bir şey sorulmasına itiraz ediyorum, Bay Reis.

— İtiraza hakkınız yok, Efendim... Ben idare ediyorum sorguyu.

— O halde ben de istifa ederim.

— Nasıl olur? Sahi mi söylüyorsunuz? Zanlı kendi diliyle itiraf ettikten sonra...

— Hayır, Efendim, hayır... Bir şey itiraf etmiş değildir... Onun dediği, kendisine göre kabahat signora Fiorica'daymış. Gelip evinin önünde rezalet çıkarmış...

— Pekâlâ... İzniniz olursa şimdi zanlıya sorayım: karısının Fiorica ile oynaştığını biliyor muymuş?

O sırada salonun her yanından, Tarara'dan nefret edildiğini gösteren sesler yükseliyordu. Reis dinleyicilere yeniden ihtarda bulundu, daha ileri giderlerse salonu boşalttırmak zorunda kalacağını söyledi, ancak bu tehditle herkesi susturabildi.

— Tarara, karının kötülük ettiğini biliyor muydun? Cevap ver: ya evet, ya hayır.

Tarara şaşırmıştı; yığılmış gibi bir hali vardı. Bir avukatına baktı, bir dinleyicilerden yana baktı, sonra kekeliyerek:

— Doğrusunu is... isterseniz... ha... hayır...

Bir ihtiyar salonun ta dibinden bağırdı:

— Budala!

Genç avukat yumruğunu masaya vurdu, hoooh diyerek yerine oturdu. Reis gene zanlıya dönüp sordu:

— Doğrusunu söyle... Senin için daha iyi olur... Söyle haydi.

Tarara iki elini birden göğsüne götürdü, öyle cevap verdi:

— Doğrusunu söylüyorum, Efendimiz... Doğrusu öyle... Ben nereden bileceğim? Bu iş... Bay Reis, sayın üyeler, gizliydi bu iş... Benim bildiğimi bir söyliyen varsa, çıksın karşıma... Ben köylünün biriyim... Pazartesi sabahından cumartesi akşamına kadar, elimde çapa, kan ter içinde tarlada reçberlik eder dururum... Nereden bileceğim ben?... Herkesin başına bir felâket gelebilir... Ben tarlada çalışırken biri gelip de bana: «Gözünü aç, karın cavaliere Fiorica ile işi pişiriyor» deseydi bana ne yapmak düşerdi? Elime baltamı alır, koşa koşa gidip karının kafasını keserdim... Ama, Bay Reis, bana gelip bir şey söyliyen, bir haber veren olmadı. Hafta ortasında bir yolunu bulur da eve gidebilirsem, önceden bir haber iletirdim. Benden kimseye bir kötülük gelmesin derim, Bay Reis, onun için anlatıyorum size bunları. Evet, Efendimiz, erkek erkektir, kadın da kadınlığını bilmeli. Erkek karısını yalnız bıraksın bırakmasın, kadının damarında kötülük olduktan sonra ne gelir erkeğin elinden? Kadına düşen, erkeğinin yüzünü kızartmamaktır, bunu hiç çıkarmamalı aklından. Öyle değil mi? Evet, Bay Reis, evet, sayın üyeler, erkek kısmı dayanamaz öyle şeye. O kadıncağız da bilmeliydi bunu. Ben onun bir kılına ziyan vermedim. Komşularımın hepsi de bilir... Ama başka türlü edemezdim ki ben, Bay Reis... O signora birdenbire... Şimdi siz asıl o signorayı buraya getirtmelisiniz, Bay Reis, buraya getirtip de karşıma dikmelisiniz. Ona diyeceğim neler var, ben bilirim... Derim ki ben ona: «Sizin kocanız kalkıp da yaşlı bir sürtüğe dadansaydı, siz gene böyle bir kepazelik çıkarır mıydınız?... Ne hakkınız var bana bulaşmaya? Ben şuracıkta kendi halimde geçinip gidiyorum. Ne etlisine karışırım, ne sütlüsüne. Ne duyayım, ne de göreyim. Tarlada sabahtan akşama kadar elimde çapa, bir lokma ekmek için didinip duruyorum. Kendi halinde bir adamım ben. Siz benimle eğlenmek mi istiyorsunuz?» derim. O sigonorayı karşımda bir göreyim, daha neler derim ona... Ona derim ki: «Sayın kocanızın başına böyle bir kepazelik çıkaracaksınız da ne geçecek elinize? İki gün sonra gene barışır, gene uzlaşırsınız, her şeyler unutulur. Ama ortada başka bir erkek daha oldu mu, iş değişir. O adam, o koca, halkın karşısına artık ne yüzle çıkar? Ne eder o zavallı? Siz daha önce bana gelip de bir haber verseydiniz, bakın ben size ne derdim: «Bırakın şunları, derdim. Erkeklik bu... Bilirsiniz erkeklerin halini: ellerinden uçan keklik kurtulmaz... Siz, pis bir köylü karısını mı umur edeceksiniz? Cavaliere sizinle hep has ekmek, fırancala yiyor. Bırakın, bir de kaskatı, kara

köylü somununun tadını alsın. Bir çeşni değiştirelim demiş...» O isgnoraya böyle derdim işte, Bay Reis. Böyle derdim de o kötü iş başımıza gelmezdi belki... Görüyorsunuz, bende değil kabahat... Kabahat signorada...

Tarara'nın işini yana yana böyle açıkça anlatması üzerine dinleyiciler tarafından yükselen kahkahaları, homurdnmaları reis güçlükle durdurabildi; çıngırağını bir haylı sallayıp halkı yatıştırdıktan sonra zanlıya:

— Bu mu yani senin müdafaan? diye sordu.

Yorulmuş, bunalmış olan Tarara, başiyle hayır diye bir işaret ettikten sonra:

— Müdafaa falan değil, Bay Reis, dedi: işin dosdoğrusunu diyiverdim size.

İşin dosdoğrusunun böyle bön bön diyivermek Tarara'ya on üç yıl ağır hapis cezası giydirdi.

MANGAL

Şu dört köşe koca meydana iki sıra dizilmiş karameşelerin yazın gölgesi olurmuş, kışın neye yararlar? Yağmurdan sonra, yel esip de yapraklarını salladıkça, kalan damlaları serperek gelenin geçenin üstünü başını ıslatmaya, bir de Papare'ciğin tütüncü kulübesini çürütmeye yarasalar gerek!...

Evet, kışın öyle küçük küçük zararları yok değildir, ama değmez sözünü etmeye. İnsaf buyurun: yazın serinlik vermeleri az hizmet midir? Ah şu insan oğlu! işine gelen her şeyi, ezelden alacağı imiş gibi, bir teşekkür bile etmeden karşılar da işine gelmedi mi öfkelenir, başlar bağırmaya. İnsan dediğin iyilik nedir bilmez, çabucak kafası kızar bir hayvandır. Yağmurdan sonra da geçmeyiversin meşelerin altından.

Doğrusu yazın da o meşelerin gölgesinin Papare'ye bir hayrı dokunmaz. Yaz olsun, kış olsun, gündüzün kulübesinde oturmaz ki o! Gündüzün ne iş görür, nerelere gider, kimseler bilmez. Bir de bakarsınız, suratını asmış, San Lorenzo sokağından doğru geliyor... Hep kapalı duran kulübesinde oturduğu yoktur ya, taşımsız mallardan alınan vergiyi gene de ödetirler ona.

Papare'nin kulübesini taşımsız mallardan saymak bilmem doğru mudur? Hiç bulunmıyan sahibinin yerine orada birtakım fareler oturur, onlar taşıyıp duruyorlar. Ama maliyeci kısmı fare dinler mi? Kulübe isterse kalksın, o koca meydanda, hattâ sokaklarda başını alıp yürüsün, sahiden taşımsızmış gibi vergisi alınacak bir mal diye bakılmaktan yakasını kurtaramaz.

Kulübenin arkasında, biraz ötede, bir salaş kahvehane vardı: duvarları, çiçeğe benzemeye özenen nakışlarla süslenmiş bir baraka. Tuşları, tuttuğu iş yüzünden her gününü perhizle geçiren bir zavallının dişleri gibi sararmış, düzeni bozuk bir piyano ile seslerini ona uyduran kantocu kızlar gece geç vakte kadar o barakada cırlayıp dururlardı. Ne cırlaması? zavallılar: «Karnım aç» diye bağırmak isteseler, solukları belki ona bile yetmezdi!

O çalgılı kahveye her akşam ipsiz takımından müşteriler gelir, tütün dumanından, tütün kokusundan gırtlakları tıkanır, karnaval yortularında olduğu gibi, o zvallı kızların kaba kaba, yürekler acısı şakalariyle, veremli maymunlarınkini andıran cilveleriyle gönül eğlendirirlerdi. Boğazlarından bir hayır ummıyan o kadıncağızlar, ses yerine kollarını, daha da çok bacaklarını yedi kat göğe kaldırırlar, alkışlar, ıslaklar arasında ortalığı coşturdukça coşturularlardı; gürültü o kadar kızışırdı ki çoğu polis de işe karışmak zorunda kalırdı.

Papare işte o sayın serseriler uğruna kışın her gece, ta geç vakitlere kadar, kulübesinde pinekler, soğuktan ölecek hale gelirdi. Ne yapsın? onlara sigara satacak, mum, kibrit satacak, belki de gündüzkü dolaşmalarından arta kalmış gazeteleri satacak...

Akşam olunca kulübesine girer torunu küçük kızın getireceği toprak mangalı beklerdi. Mangal geldi mi, hemen kollarını uzatır, iki sapından yakalar, ateşi canlandırmak için bir o yana, bir bu yana sallar, közler çabuk kararmasın diye daima yanında bulundurduğu külle üstünü örter, kpıyı kapamayı da unutarak içeri alırdı. Artık yaşlanmış, çökmüştü, o mangal olma-

yınca gecenin soğuğuna öyle uzun zaman dayanamıyordu.

İnsanın sağlam bir çift bacağı, çın çın öten bir sesi olmazsa, nasıl satar gazeteyi?... Zavallıyı çökerten yalnız yıllar, bacaklarında derman bırakmıyan yalnız ihtiyarlık değildi ki! o yıllara, o ihtiyarlığa felâketler de karışmıştı. Hepsinin başı, papanın elinden dünya saltanatının alınması, o elde bir. Sonra karısı yürüdü gitti. Biricik kızları vardı, anasından sonra da o öldü. Amansız ölüm onu, namusu kirlendikten, yüzü kızardıktan sonra, hastane köşelerinde yakalamıştı. Ondan da dünyaya küçük bir kızcağız gelmişti. Şimdi Papare hep onun için yaşıyor, hep onun için sürünüyordu. O mâsumu korumak kaygısı olmasa...

Papare, ihtiyarığında da yakasını bırakmıyan, ezen talihe, ta gözlerine çekip ensesine kadar indirdiği eski şapkasının altından bakardı. O kızcağızı başına çıkaran hep talihi değil miydi? Nereden de geçirmiş eline?... Papare, o koca meydanın ortasında, şapkasının altında gözlerini kapayınca içinden: «Buradayım işte. Görmüyor musunuz? Başıma ağır gelen, nefesimi tıkayan bu şapkanın altında yaşamak istemiyeceğim de ne yapacağım sanki!» derdi.

«Yaşamak istemese...» İstiyor muydu ki yaşamayı? Hayattan öyle bıkmış, öyle bıkmıştı ki!... Kaznadığı da büyük bir şey değildi. Eskiden bayiler ona düzünelerle gazete verirlerdi. Gene de veriyorlardı, hem de epey veriyorlardı. Ama, paylarına düşeni bir an önce almak için saldıran, ele geçirir geçirmez de koşmaya başlıyan öteki satıcılardan ne kalırsa o kadar! Papare o üşüşmede ezilmemek için geride durur, kadınlar da paylarını alıp gitsin diye beklerdi. Birtakım ahlâksızlar gelip omuz vururlar, o gene sesini çıkarmazdı. Gazetelerini aldıktan sonra, başları aşağıda, kör gibi hızla dört bir yana fırlıyanlara çarpmasın diye bir yere büzülür, onların sokaklardan şimşek gibi geçtiğini gördükçe, bükülen zavallı bacakları üstünde sallanarak göğüs geçirirdi.

— Al sana Papare... İki düzüne... Rusya'daki ihtilâli yazıyor...

Papare omuzlarını kaldırır, gözlerini kapayıp gazetelerini alır, hepsinden arkada, bacaklarını zorıyarak onlar gibi koşmak ister, kısık sesiyle bağırırdı:

— *La Tribuna!*

Sonra sesini değiştirerek:

— Rusya'daki ihtilâli yazıyor!...

Nihayet kendi kendine mırıldanırdı:

— Mühim bu akşam *La Tribuna!...*

İkisi Volturno, biri de Palermo sokaklarında üç kapıcı gazetelerini gene ondan alırlar, onun gelmesini beklerlerdi. Kalan sayıları satmak için Papare Macao mahallesini dolaşırdı.

Saat ona doğru yorgun argın kulübesine pineklemeye döner, uyuklıya uyuklıya kahvenin boşalmasını beklerdi. O işten bezmişti, ama ne çare? İhtiyarlık bu; istediğin kadar ara kafanın içini, bir şey bulamazsın. Ha senin kafan, ha Pincio'nun duvarı!

Zavallı torununun gece vakti yalın ayak, omuzlarında komşulardan birinin başı gözü sadakası verdiği liyme liyme atkı ile getirdiği ateş için harcanan paraya acırdı. Ama olamıyordu ki o ateşsiz! O çocukla o mangaldan başka nesi vardı hayatta? İkisinin de kendine doğru geldiklerini görünce ellerini uğuşturur, ta uzaktan gülerdi. Torununun alnından öper, sonra közleri canlandırmak için mangalı sallamağa başlardı.

Geçen akşam, ruhunu her zamankinden fazla bir gevşeklik mı kavramıştı? yoksa daha mı bir yorgundu? her ne hal ise, öyle bir o yana, bir bu yana sallarken, mangal elinden kurtuluverdi, yere düşüp parçalandı. Soğuk günlerinin o vefalı arkadaşını elinden kaçırınca Papare'nin yüzü ne hale gedi, sâf kızcağız mangalı havada yakalıyabilecekmiş gibi, ne yaptığının kendi de farkina varmadan, arkasından nasıl koştu, görseniz siz de kahkahayla gülerdiniz.

— Kızım.

Dede ile torun biribirinin gözlerine baktılar. Papare, mangal hâlâ elindeymiş de sallıyor-

muş gibi kollarını uzatmış, öyle duruyordu. Etrafa saçılan yanmış kömürler, kaldırımların arasındaki su birikintilerinde cızırdıya cızırdıya söndü.

Papare nihayet başını salladı, gülenlere bakıp:

— Keyiflisiniz maşallah! dedi. Gülünüz, gülünüz, ben de güleceğim bu gece!... Sen git, Nenna'cığım, git haydi... Kim bilir? belki de daha iyi böyle olması!...

Sonra gazetelerinin yanına döndü.

O gece saat onda kulübesine girip tüniyeceği yerde, Macao mahallesinden daha da ilerilerini dolaştı. Ne yapsın? soğuktu tüneği! Orada öyle otursun da büsbütün üşüsün mü? Ama yoruldu... Kulübesine dönmeden önce, bir ısınmak mı istedi nedir? mangalının düştüğü yere baktı.

Salaştan piyanonun bozuk düzen sesi geliyor, ipsizler alayının alkışları, ıslıkları işitiliyordu. Papare eski püskü paltosunun yakasını kulaklarına kadar kaldırmış, satamadığı gazeteleri uyuşan elleriyle göğsüne bastırmış, kahvenin buğulu penceresinden bir zaman öyle baktı. İçeride oturup iki kadeh sıcak punç içmek, kim bilir insana ne rahatlık verir!... Vuvvv!... Buz gibi poyraz esiyor, bıçak gibi kesiyordu. Meydanın taşları, ay ışığında parıl parıl parlıyordu. Gökte ufacık bir bulut bile yok. Yıldızlar titriyor, o da soğuktan olacak. Papare göğüs geçirerek, karameşelerin altındaki kulübesine baktı. Gazeteleri koltuğunun altına aldı, kulübenin önündeki çıkıntıya yaklaştı. O zaman içeriden kısık bir ses duyuldu:

— Papare!... Papare!...

İhtiyar gazeteci bir irkildi; başını uzatıp içeri baktı:

— Kim var orada?

— Benim, ben... Rosalba... Hani mangal?

— Kimsin sen?

— Vignas... Hatırlamadın mı?... Rosalba Vignas!

Papare, kahvenin eski, yeni bütün kantocu kızlarının acayip adlarını hep biribirine karıştırırdı.

— Ha! dedi. Neden sıcak bir yere gitmedin?

— Seni bekliyordum. Girmiyor musun?

— Nedir benden istediğin? Hele yüzünü göster bakayım.

— Yüzümü göreceksin de ne olacak?... Şuracığa, masanın altına büzüldüm, oturdum. Sen de gir; ısınırız.

Papare, tezgâhın altındaki yarım kapıyı itti, eğilip içeri girdi:

— Neredesin?

— Buradayım işte.

Kdın görünmüyordu. Papare'nin gazete, cigara, kibrit, mum koyduğu masanın altına sığınmıştı. İhtiyar, içerideki yüksek sandalyaya oturunca oraya ayaklarını dayardı.

Kadın, masanın altından gene sordu:

— Mangalın nerde? Bıraktın mı artık?

— Sus... Sus... Kırıldı bugün. Sallıyordum, elimden kaydı.

— Desene ki yandın soğuktan... Mangalın var sanıyordum... Haydi otur, ısıtırım ben seni, Papare.

— Beni mi ısıtacaksın? Ben ihtiyarım, kızım, geçti benden... Sen git işine! Ne istersin benden?

Kadın kesik kesik bir kahkaha ile güldü, ihtiyarın bir ayağını yakaladı. Papare çekinerek:

— Rahat dur! dedi. Pis pis kokuyorsun... İçtin mi ne?

— Eh! içtim bir parçacık... Otursana... Otur iskemleye... Bacaklarını ısıtayım... Kucağına da bir mangal ister misin?... Al öyle ise.

Kadın bu sözleri söyliyerek ihtiyarın kucağına sıcak bir bohça koydu. Papare sordu:

— Bu da ne?

— Kızım.

Kızın mı? Kızını da mı beraber getirdin?

– Kovdu beni evden, Papare... Bıraktı beni...

— Kim kovdu?... Kim bıraktı?...

— O... Cesare... Sokak ortasında kaldım... Çocuk da kucağımda...

Papare, oturduğu iskemleden indi, karanlıkta büzülmüş kadının üstüne eğildi, çocuğu uzattı:

— Al, kızım, al... Hemen çık git buradan... Benimki yeter bana... Bozma rahatımı...

Kadın, deminkinden de daha kısık bir sesle:

— Dışarısı ayaz, dedi... Sen de mi kovuyorsun beni?

Papare sert sert sordu:

— Yani niyetin yerleşip kalmak mı burada?... Sen ya çıldırmışsın, ya sarhoşsun!...

Kadın cevap vermedi, kımıldamadı, belki de ağlıyordu. Volturno sokağının ta sonundan, gecenin ıssızlığı içinde bir mandolin sesi geldi. Yavaş yavaş yaklaştı, birdenbire uzaklaşıp kayboldu. Biraz sonra kadın:

— Bir parça da burada bekliyeyim, dedi. Ne olur!...

— Kimi bekliyeceksin?

— Dedim ya!... Cesare'yi. Orada... kahvede... pencereden gördüm.

— Orada da ne diye yanına gitmiyorsun? İşin ne burada?

— Kucağımda çocukla gidemem ki!... Beni kovdu... Bıraktı beni. Yanında başkası var şimdi... Kim onun yanındaki, biliyor musun? Mignon var... Hani şu herkeslerin dilinde dolaşan Mignon... Yarın akşam başlıyacak kantoya... Cesare tanıttı onu... Bir hoca tuttu, öğretti... Çıkar çıkmaz iki kelime söyleyivereceğim ona... Hem ona, hem de o karıya... Bırak da bekliyeyim... Bir zararım dokunuyor mu sana?... Bak, ısıtıyorum da seni... Buz gibi dışarısı... Çok değil, yarım saat ya dururum, ya durmam... Bir iyilik et, Papare... Otur iskemlene, al çocuğu kucağına... Halim yok benim tutmaya.. İkiniz de üşümezsiniz... Uyuyor yavrucak, rahatsız etmez seni...

Papare oturdu, çocuğu kucağına alıp homurdandı:

— Kısmetimde bu akşam da böyle bir mangal bulmak varmış!... E? ne diyeceksin herife?

— Bir çift lâkırdı edeceğim.

İkisi de bir müddet sustular. Yakındaki istasyondan kalkan mı, yoksa gelen mi, bir trenin düdüğü işitiliyordu. Meydanda dolaşan birkaç sokak köpeği vardı; yağmurlukları sırtında, iki de bekçi dolaşıyordu. Her taraf o kadar sessizdi ki elektrik lâmbalarının vınladığı duyuluyordu. Kadın içini çekerek:

— Senin bir torunun var, değil mi, Papare?

— Evet, var... Nenna.

— Annesi yok mu onun?

— Yok.

— Hele kızıma bir bak!... Güzel çocuk, değil mi?

Papare cevap vermedi; kadın ısrar etti:

— Güzel, değil mi?... Şimdi ne olacak bu yavrucak?... Böyle kalamaz ya!... Elbette bir acıyan olur... Anlamıyor musun? Kucağımda bu çocukla iş vermiyorlar bana... Nereye bırakayım?... Kim dost tutar beni?... Hizmetçiliğe bile istemiyorlar...

İhtiyarın içine dokunmuştu; kadının sözünü kesti:

— Sus... sus artık...

Öksürmeye başladı. Kızı da böyle bir çocuk bırakmıştı onun kucağına... Bir şefkat duydu, çocuğu usulca bğrına basıp okşadı. Ama onun asıl okşadığı, kucağındaki çocuk değildi. Şimdi torununun küçüklüğünü hatırlamış, onu okşuyordu sanki.

Kahveden bir alkış tufanıdır koptu, karma karışık birtakım sesler duyuldu. Kadın dişlerini sıkarak mırıldandı:

— Alçak!... Gitmiş, o ölü suratlı çirkin maymunla eğleniyor... Kahveden çıkınca buraya, cigara almaya gelir, değil mi?

Papare omuzlarını silkti:

— Ne bileyim ben?

— Hani şu Milano'lu Cesare yok mu? o işte... Nasıl bilmezsin?... Sarışın, uzun boylu, kızıl sivri sakallı... Yakışıklı adamdır o... Yakışıklı olduğunu bilir de onun için böyle yapar ya o köpek... Geçen sene beni tutmuştu... Hatırlamadın mı?

İhtiyarın canı sıkılmıştı:

— Hatırlamadım işte! dedi.

Kadın hıçkırır gibi güldü. Boğuk bir sesle:

— Demek gelmiyor aklına! dedi. Peppar'ı tanır mısın? Ben o maymunla duettoya çıkardım... Bildin mi şimdi? Gene bilemedinse yok zararı... O zamanki Rosalba değilim ki zaten!.. Bir yılda bozuldum, bak neye döndüm... Önceleri: «Seni alacağım» derdi... Güleyim bari!... Sanki ben inandım onun beni alacağına!... Hele şimdilik beni evinde tutsun, yeter diyordum... O da hep bu çocuk içindi ya!... Ona niçin tutuldum, nasıl tutuldum, bilmiyorum... Geç anladım işi... Allah da verdi işte cezamı... Ne bileyim ben sonunun böyle olacağını?... Kötü çıktı işte... «Ne çıkar bir çocuktan?» diyordu... Hani bir Gilda Boa vardır, tanırsın onu, o bana: «At çocuğu sokağa!» demişti... Nasıl atarım ben?... Cesare de: «Atalım» diyordu... Çoucuğun kendine benzemediğini söylemeye kalktı... Ama iyi bak, Papare: tıpkı o değil mi?... Vicdansız herif!... İyi bilir kendi çocuğu olduğunu... Başka kimden olacak?... Ondan başka kimi gördü gözüm?... Gözlerine tutulmuştum ben onun... Ne de güzeldi!... Kulu, kölesi oldum onun... Dövdü, katlandım; acımdan öldürdü, gene ses etmedim... Çok çektim ben, Papare!... Ama, inan olsun, kendim için değil, hep şu zavallı kızım için... Aç kala kala sütüm çekildi.... Ama şimdi...

Böyle bir haylı söylendi durdu. Ama Papare dinlemiyordu artık onu. Yorgundu; küçük kız da mangal yerine geçmiş, ısıtıvermişti: her akşamki gibi uyuklamaya başladı. Kahvenin kapıları açılıverince çıkan sesle uyandı. Kahve, son alkış gürültüleri arasında boşalıyordu... Nerede o kadın?...

İhtiyar, yarı uyanik, yarı uykuda, sordu:

— Hey! ne yapıyorsun sen?

Kadın, Papare'nin oturduğu iskemlenin ayakları arasında, bir eliyle kapıyı aralamış, pusuda duran vahşi bir hayvanın heyecaniyle çömelmiş, öyle bekliyordu. Papare gene sordu:

— Ne yapıyorsun sen?

O sırada bir silâh patladı. Kadın acele acele sokağa fırlayıp arkasından kapıyı kaparken ihtiyara bağırdı:

— Sakın kımıldanayım deme... Sonra seni de tevkif ederler ha!...

Papare önce silâh sesinden, sonra da bu tehditten şaşırmış, başını geri çekti. Patırdıdan çocuk da uyanmıştı. Onun üzerine eğildi, titriyerek göğsüne bastırdı. Hızla bir araba geldi, biraz sonra hastaneye doğru dörtnala uzaklaştı. Birtakım adamlar kulübenin önünden konuşa konuşa geçtiler. Birtakımı da orada durdu, olup bitenler üzerine ateşli ateşli konuşmaya başladılar. Papare, gözleri yerinden fırlamış, çocuk ağlıyacak diye korkusundan kımıldanamıyordu.

Biraz sonra kahvenin garsonlarından biri gelip bir cigara aldı:

— Gördün mü faciayı, Papare?

İhtiyar kekeliyerek:

— Evet... işittim... dedi.

Garson güldü:

— Yerinden bile kalkmamışsın... Mangalından ayrılmadın, ha!

Papare çocuğun üstüne eğilmişti; dişsiz ağzında pek de belli olmıyan bir gülümseme ile cevap verdi:

— Öyle... Ayrılamadım mangalımdan...

Luigi PİRANDELLO

Tercüme eden: *Ragıp ÖGEL*

TERCÜME MERHALESİNDE RESMÎ VE HUSUSİ ADIMLAR

Resmî adımlar:

1938 yılı, Türkiye kültüründe bir tarihtir. Cumhuriyet Maarifinde «Neşriyat Kongresi» 1938 de kuruldu ve bu kongreden sonra Tercüme Bürosu, Maarif Vekili Hasan-Âli Yücel'in reisliğinde toplanarak, Türkiye Maarifi 104 tercüme verdi.

O tarihten sonra yapılan veya yapılacak tercümelerin bir ucu Arab'ın «Yedi Askı» sındadır, öteki ucu Freng'in «Geçmiş Zaman Peşinde» sindedir. Bu sistemli tercüme hamlesi bir taraftan da Bâbil ve Çin klâsiklerinde başlıyor, İsveç ve Amerika klâsiklerinde bitiyor. Fikir dünyasında fetih.

Bu zafer, Türk kültürünün son sandalyesine, parmağında mürekkep lekesiyle oturan devlet adamınındır. Ve bu zaferdeki unsur onun «métier» den olmasıdır. O, makamına birikmiş ıstıraplarla ve son kararlarla oturdu ve kendi tâbiriyle «Sıklet merkezini Avrupa'da tutmakta olan medeniyet bütününe» kavuşmak için, onda sertliğin güzelliğini taşıyan camit ve donuk telâş vardı. Bu râkit telâşın hamlelerinden biri tercüme adımı oldu. Ve bu adımı o, şu cümle ile üslûplaştırdı ve mizaçlaştırdı: «Tercüme zihnî, fikrî ve medenî bir intıbak» tır. Ve yine kendisinin çok şahsi tâbiriyle tercüme «Mekanik bir nakil hareketi değildir.»[1]

1938 deki «Neşriyat Kongresi» nden sonra «Tercüme Bürosu» nun attığı adım, tercüme merhalesinde atılan resmî adımların dokuzuncusudur.

1 — İkinci Mahmut zamanındaki Tercüme Odası.

2 — Abdülmecit devrinde 1851 de Encümen Daniş'in kurulması.

3 — Abdülâziz devrinde 1865 de Cemiyeti Tıbbiyei Osmaniyenin kurulması.

4 — Yine Abdülâziz devrindeki «Maarif Nezareti Nizamnamesi» nin vadettiği Tercüme Cemiyeti.

5 — Abdülhamit II. nin «Mütercîmin Cemiyeti».

6 — Yine onun «Mabeyin Mütercimliği Dairesi».

7 — Meşrutiyet Maarifinde «Telif ve Tercüme Heyeti».

8 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti zamanında 1926 da Telif ve Tercüme Heyetinin açılması.

9 — Cumhuriyet Maarifinde «Tercüme Bürosu».

---

1 Hasan-Âli Yücel, *Tercüme* Mecmuası, C. I, S. I, 19 mayıs 1940.

1 — Mahmut II. zamanında Tercüme Odası:

Bu Oda'yı iki yabancı müellif şu yolda[1] anlatır: 1821 deki Yunan isyanı üzerine Fenerli Rumlar Devlet işinden uzaklaştırıldı ve bu Kalem açıldı. Türkiyenin birçok Devlet adamları buradan yetişti: Âli Paşa, Ahmet Vefik Efendi, Emin Muhlis Paşa, Nurettin Bey, Saffet Paşa, filân...

Namık Kemal'in hiciv zekâsı da bu Tercüme Odasiyle şu yolda eğlenir:

«"Tercüme Odası„ elsinei ecnebiyeden gelen evrakı Türkçeye nakleder «ve bir de, hemen yalnız İran Sefaretine mahsus olmak üzere takrirler, «müzekkereler yazar. Yedi sekiz sene evvel bütün sefaretlerle olan muhabe- «reler o kalemden çıkardı. Fakat bizde Hariciyece büyümek istihkakı biraz «Fransızca bilmek, biraz da Türkçe yazmaya munhasır olduğundan, adam «yetiştirmemek mesleki mültezemi iktizasınca[2] şu iki malûmatı birden istih- «sale meydan kalmamak için muhaberatı mezkûre Franzızca icra olunmaya «başlandı ve tahriratı hariciye odasına kaldırıldı.

«Tercümelere gelince, bu fen henüz bizde ilerlememiştir. Hattâ tercü- «me olunmuş evrakın hemen yüzde 90 ını Fransızca bilmiyenler anlamaz. «Mesalihin sureti cereyanında ise bir intizam hâsıl etmek âdeta imkânın «haricinde gibidir. Çünkü Nazır paşa efendilerimiz, ellerine bir Fransızca «kâğıt düşünce her neye dair olursa olsun üzerine tercüme işaretini çeker, «Odaya gönderir. Halbuki mütercimler beş altı kişiden ibaret olduğundan «torba dolusu her gün gelip yığılan evrakın günü gününe tesviyesine hiçbir «vakit muktedir olamazlar. Binaenaleyh Kalemin maaşı kaç ay tedahülde «ise evrakında dahi o kadar tedahül mevcuttur, denilse yalan olmaz.

«Tercüme Odası elsinei ecnebiye ile meşgul olduğu için mahsusatından «olarak içinde Fransızca ders okunur, ve bir de kütüphanesi vardır. Bu ders «başlanalı 20 seneyi tecavüz etmiş olduğu halde Kalemde Fransızca öğre- «nerek mütercim olmuş hiç kimse görülemez. Çünkü evvelâ, talimin zamanı «muayyeni yok, taallüme mecburiyet mefkut. Tedrise memur olanlar «tercümeleri tashihten ve ezkiyayı hulefa Kalemin işiyle uğraşmaktan derse «vakit bulamaz. Tabiatı hal dahi bunu iktiza eder. Zira bir yeri hem Kalem «hem mektep etmek sabavetle şebabı bir vücutta cemetmeğe kalkışmak «kabîlindendir[3].»

Bu Tercüme Odası, Namık Kemal'in belki biraz mübalâğa ile hicvettiği zaaflardan kurtulsaydı, edebiyata bile girecek devlet yazıları bırakabilirdi. Halbuki hükümet arşivinden sanata böyle bir şey geçmedi.

2 — Abdülmecit devrinde 1851 de Encümen Daniş'in kurulması.

Bu dernek açılacak olan Darülfünuna ya kitap yazacak ve başka dillden çevirecek, yahut yazılan ve çevrilen kitapları inceliyecekti.

1. Pavet de Courteille ve A. Ubicini, «Etat présent de l'Empire Ottoman»; s. 87 den kısaltılarak.
2. 8 kere Hariciye Nazırlığı eden ve memlekete sekiz adam yetiştirmiyen Âli Paşa'ya taşır.
3. *Hürriyet* Gazetesi, No. 44, 26 nisan 1869

3 — Abdülâziz devrinde 1865 de Cemiyeti Tıbbiyei Osmaniyenin kurulması.

Bu dernekler de Tıbbiye mektebinde evvelce Fransızca basılan Türk öğretimini türkçeye çevirmek için hekimlik ıstılâhlarının lûgatini yapacak ve bir taraftan Tıp ders kitaplarını yazacaktı.

4 — Yine Abdülâziz devrinde «Maarif Nezareti Nizamnamesi» ile vâdedilen «Tercüme Cemiyeti».

Şair Ziya Paşa, devlet açacağı için, bu cemiyete inanmadı :

«Tercüme cemiyeti dahi Maarif nezaretinin ilânına göre, Avrupa lisan- «ları üzere yazılmış olan kitapların lisanı türkiye tercümesi için tertip ve «teşkil olunacağı ve mütercimlere memuriyeti haliyelerinden fazla maaş ve «mükâfat itası dahi vâdolunduğu cihetle bu tedbirin dahi mülkü millet için «hayrı mahz olduğunda hiç iştibah yoktur, ama mevkii fiil-ü icraya getirilirse!

«... Şu «fiil-ü icraya getirilirse» kaydını getirmemize sebep, mezkûr «ilânnamenin içinde münderiç «Takdimül - ehem alelmühim» ibaresi olup, «çünkü hükümeti hazıra bu âna kadar ne güzel nizamlar yaptı, ne hayırlı «tedbirler ve tasavvurlar ilân etti ki, eğer bunların hepsi vâdolunduğu gibi «mevkii fiil-ü icraya gelmiş olaydı biz şimdiki bulunduğumuz hal-i esef-işti- «malde bulunmaz ve belki şu yirmi otuz sene içinde Fransız devletine yakın «bir kuvvet ve intizam kesbederdik.

«... Hulâsai kelâm zikrolunan Maarif nizamiyle Tercüme Cemiyeti devlet «ve memleketin sahihan mucibi saadeti olacak esbap ve mukaddimatın bi- «rincisi denilmeye şayeste bir tedbiri berceste olarak ne derece sezayi şükranî- «vü - mahmedet ise[1]. ......»

Bu devlet teşebbüsünün doğru olduğunu ispat edecek eserler, nizamnamenin çıktığı 1869 dan beri yoktur. Ziya Paşanın korkusu zeki korkuymuş.

5 — Abdülhamit II. nin Mütercimîn Cemiyeti.

Yıldız Sarayında, Abdülhamid'in Kemal'le Şair Ziya Paşa'yı âza yaparak kurduğu bu cemiyet, kültür vakası olmaktan ziyade politika oyunudur: zalim olmak hususunda Abdülâziz ile Abdülhamit arasında fark vardı. Aziz klişe zalimdi, Hamit zülümde daha artist, daha şahsi idi ; ve Sultan Aziz düşmanlarını etrafından uzaklaştırarak, meselâ Kemali Magosa'ya sürerek maddeten öldürmek, Abdülhamit de düşmanlarını kendisine yaklaştırarak meselâ Kemal'le Ziya'yı sarayında kullanarak mânen mahvetmek istiyordu. Fakat, belki bu maksatla Yıldız sarayında kurulan bu Cemiyet devam etseydi, Kemal ile Ziya'nın Fransız gazetelerinden ve romanlarından padişaha yapacakları tercümeler[2] edebiyata geçebilirdi. Fakat Abdülhamit bu Mütercimîn Cemiyeti'ne Kemal ile Ziya'nın yedi seneden beri[3] müştereken sevmedik-

1. *Hürriyet* Gazetesi, No. 64 13 eylûl 1869.

2. Abdülhamit, kendisine ait olarak Avrupa gazetelerinde çıkan yazılara ilgi göstermekle kalmıyor, macera romanları ve cinai hikâyeleri de tercüme ettirerek bunları esvapçıbaşısı İsmet Beye geceiri okutarak uyuyordu.

3. Mütercimin Cemiyeti 1877 de kuruldu. ve Kemal'le Ziya'nın araları Avrupa'da 1870 de açıldı.

leri Ali Suavi'yi de âza yapınca, bu iradeyi tebliğ eden Saray Müşiri Eğinli Sait Pasaya Kemal'le Ziya, Suavi'nin bulunduğu bir yerde çalışamıyacaklarını söylediler. Abdülhamit de Cemiyeti dağıttı. Çırağan vakasından sonra Kemal'in, damadı Menemencizade Rıfat Beye yazdığı bir mektupta şu satırlar vardır:

«Mabeyinde münakit olan mütercimîn Cemiyetinde bildiğim kadar ha«lini (Suavi'nin halini) söylemiş ve hattâ, onun bulunduğu bir cemiyette bu«lunamıyacağımı dahi beyan etmiştim. Gurrei cemazilahir 95»

6 — Gene Abdülhamid'in «Mabeyin Mütercimliği Dairesi».

Buradaki mütercimler edebiyatçı olmadıkları için Padişaha, yaptıkları gazete ve roman tercümelerinin Türk edebiyatına bir hayrı dokunmadı[1].

7 — Meşrutiyet Maarifinde «Telif ve Tercüme Heyeti». Bu Heyetin tercümesi de mektep ve ilim kitaplarına munhasır kaldı.

8 — Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti zamanında Telif ve Tercüme Heyetinin açılması.

Bu dernek Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti teşkil edildiği zaman Maarif Vekilliğinde kuruldu ve 1926, Millî Talim ve Terbiye Dairesinin teşekkülüne kadar sürdü.

9 — Cumhuriyet Maarifinde «Tercüme Bürosu».

Dünya edebiyatına kavuşmak için atılan ilk resmî adım 1938 kongresinden sonraki bu «Tercüme Bürosu» dur ve bu dört rakam kültür hayatımızda onun için bir tarihtir.

Hususi adımlar:

Bu hamleler edebiyattan ziyade ilme aittir. Tercüme, Asım Efendi'de dil vakası oldu, «Okyanus» la.

Tanzimattan sonra müelliflik kibri dâhilik vehmiyle birleşerek şişman şöhretler ve kocaman isimler tercüme edilecek kitapların kaplarından kaçtılar. Telif yüzdü, gururdu. Tercüme başkasının suratiyle dolaşmak, başkasına izafeten mevcut olmaktı. Bu yanlış gurur yüzünden bizde mütercimlik ayıpken büyük İtalyan şairi Leopardi üç mütercimi kıskanan tonla şu sözleri söylüyordu:

— Kim bilmez ki Caro, Vergilius kadar yaşıyacak, Monti, Homeros kadar, Belloti, Sophokles kadar[2]. Ve Sainte-Beuve, de Plutharkhos'un mütercimi Amyot'yu dil temizliğinin özlüğü diye gösteriyor, tercümelerinde onun yüzü okunduğunu ve kendi fikirlerini yazıyormuş kadar sevindiğini tasannusuz ve orijinal bir deha muamelesi gördüğünü yazıyordu[3].

Halbuki dediğim gibi, Türk edebiyat adamları tercümeden kaçıyorlardı. Çırak mektebindeki çocuklara imlâ hocalığı edecek kadar yurduna kültürü sokmak için mütevazı olan Namık Kemal ile, bir aralık (Magosa'da kale-

1 Bu tercümeler Üniversite Kütüphanesindeki Abdülhamit II. nin kütüphanesindedir. Tercüme romanlarının bir kısmı o zaman Mabeyin Mütercimi ve Hukuk Mektebi «Hukuku İdare» ve «Hukuku Düvel» hocaları olan Hakkı Beyin (1908 Meşrutiyetinden sonra Sadrazam Hakkı Paşa) ve Sırrı Beyindir. Abdülhamit'in para ile bazı gazete muharrirlerine yaptırdığı tercümeler de vardır.

2. Sainte Beuve, *Causeries du Lundi* C. IV S. 4[illegible]

Ayni kitap ve sahife.

bent iken) Recaizadenin muhtemel bir tercümesine kızıyordu. Ancak bu öfke, edebiyatımızın telif ihtiyacı karşısında Kemal'in duyduğu ıstırabın öfkesi idi. Magosa kalebendi, zindandan, Recaizade'ye şu satırları yazar:

«Mektubunun nihayetinde yeni bir eserin olduğundan ve bana beğendire-«ceğinden bahsetmişsin. Eğer eserin tercüme ise temin ederim ki, beğenmem. «Çünkü kaleminin bu iktidariyle beraber tercümeye hasrı iştigal[1] etmek sana yakışmaz[2].»

Fakat, bu, Kemal'in, tercüme yapılmasına değil, Recaizadenin tercüme yapmasına aleyhtar olmasıydı. Yoksa aynı Namık Kemal tercümeye Arapların verdiği ehemmiyete şu satırlarla imrenir:

«Tercüme yolunu ihya ve tevsi eden de yine Araplar idi. Hattâ hicretin «karnı sani ve salisinde zuhur eden eazımı hükema, Yunan lisanında. kabili «istifade bir kitap bırakmadılar, cümlesini Arabiye naklettiler Me'mun'un «Rum İmparatorluğu ile ettiği muharebelerden biri, nüshası nadir ve tercü-«mesi lâzım iki kitabı ele geçirmek içindi. Bokrat'ı tercüme ederek tıbba «o derece terakkibahş oldular ki, Endülüs kıtasında bulunan hıristiyan «hükümdarları, muhtaç oldukça, etibbai islâma müracaat ederlerdi. Hâlâ «Avrupaca, Sultanül hükema addolunan Aristo'nun bazı eserleri, yazıldığı «lisanda bulunmuyor da Arabide bulunuyordu. Feleğin gönülleri hun ede-«cek fitnelerinden değil midir ki, biz, şimdi, onların gördükleri felâkete «dair yazılan kitapları lisandan lisana tercüme ediyoruz[3].

Kemal'in Recaizade'ye karşı tercüme aleyhtarlığı ona munhasır bir vaka idi. Kendisi bizzat tercümeler yapmış ve başkasının yaptıklarına da ilgi göstermişti. «Les Misérables» i Şemsettin Sami Bey'in «Sefiller» diye tercümesini Akdeniz adalarında sürgünken İstanbul'a gönderdiği mektupta:

— O eserin Türkçe adı «Zavallılar» dır diye düzeltiyor, Recaizade'ye mektubunda «destinée» nin «kader» diye tercümesi yanlış olduğunu Mağosa zindanından haber veriyor, muharrir Ahmet Mithat Efendi'nin İstanbul'da «Dram» kelimesine verdiği mânayı Midilli'de sürgünken (bu mektubundan bir gün sonra sürgün bir mutasarrıftır.) Aşağıdaki satırlarla hırpalıyordu:

«Drame'ın mânası Mithat'ın tercüme ettiği gibi değildir. Drame Rum-«cadan mehuz bir kelimedir. Vaz'an «hareket» mânasınadır. Istılahı edepte «harekete mülâmis olan âsara denilir. İster faci, ister mudhik, ister ne faci «ne mudhik olsun. Bunun içindir ki, Fransızca tiyatro yazanlara «auteur «dramatique» derler. Politika ıstılahında «drame» galip olarak vekayii hâilede «kullanılırsa da bu istimal politika vakayiinin ekseri faci olduğundan neşet

1 «Hasrı eşgal» olması muhtemeldir. Fakat aslında yukardaki gibidir.

2. Kemal'in kendi elyazısiyle ve basılmamış mektubundan (Kemal'in dört nususi kâtibinden ve eski Şûrayı Devlet âzasından rahmetli Hasan Nef'i Efendinin dosyasından oğlu Asaf Nef'inin vasıtasiyle).

3. Kemal'in kendi elyazısiyle olan müsveddesinden (Hasan Nef'i Efendinin dosyasından).

«etmiştir. Kelimenin politikaya girmesi, oyunlarda olduğu gibi, zâhir «hakikata mutabık olmamak itibariyledir.»[1]

Rodos'ta sürgün mutasarrıf iken Menemenlizade Tahir Bey'e bir kitabın tercümesini tavsiye ediyor, sonra bu tercümeden vaz geçiyordu:

«Tahir'e[2] tercümesini tavsiye ettiğim kitap, Lamartine'in idi ama yalnız «bir iki cildini okumuştum, zararsızdı, aşağılarını karıştırdım, yalandan «ibaret. Onun için tavsiyemden rücu ettim.»[3]

Bir başka mektubunda da Fransızca bir kelimenin üç satır izahını veriyordu:

«Boulanger'nin düellosu, bizim gazetelerin yazdığı gibi değildir. İstan-«bul'da allâme efendiler «épée» kelimesini «kılıç» ile tercüme etmişler. Hal-«buki «epée» «şiş» tir. Avrupaca istimali, vaktiyle zadegâna mahsus olduğu «gibi, şimdi de, düellocular mahsustur.[4]»

Kemal, devrini büyük sesiyle dolduran adam olduğu halde, tercümeye başkalarının sesiyle konuşmak diye bakmadı. O, tercümeyi yerli dil vakası ve güzel sanat hâdisesi diye aldı. *Nouvelle Hêloïse*'den yaptığı şu küçük tercümedeki sekiz dokuz tashih çizgisi ve hepsine birden çektiği iptal çizgisi, tercüme işini ne kadar ciddiye aldığını gösterir:

1 Kemal'in kendi elyazısiyle damadı Menemenlizade Rıfat Beye. 2 muharrem 97 tarihlı ve basılmamış mektubundan (Numan Menemencioğlu'nun dosyasından)

2 «Tahir», Şair Menemenlizade Tahir Beydir. Tahir Bey Kemal'in damadı Menemenlizade Rıfat Beyın erkek kardeşinin oğlu idi..

3. Kemal'in, damadı Menemenlizade Rıfat Beye kendi elyazısiyle gönderdiği. 6 şubat 301 tarihlı ve basılmamış mektubundan. (Numan Menemencioğlu'nun dosyasından)

4. Damadı Menemenlizade Rıfat Beye kendi elyazısiyle ve basılmamış mektubundan. (Numan Menemencioğlu'nun dosyasından)

Kemal'in kendi elyazısiyle ve basılmamış müsveddesinden (Hasan Nef'i efendinin dosyasından oğlu Asaf Nef'i vasıtasiyle)

Son tercümeleri Renan'la münakaşa ettiği zaman Gibbon'dan, Hammer'den, D' Herbelot'dan yaptığı tercümelerdir.[1] İlk tercümesi Montesquieu'nün «Considérations Sur les Causes de la Grandeur des Romains et de leur décadence» ismindeki eserinden «Romalıların esbabı ikbal ve zevali hakkında mülâhazat» başlığı altında «Babıali Tercüme Odası hulefasından Kemal» imzasiyle çıkan ve bitmiyen tercümesidir.

Hususi tercümeler mevzuunda, Kemal'in adında ısrar edişimin sebebi vardır:

Kemal'in tercüme nesri, yabancı dili yerli dil yapmaya çalışan nesirdir. Nazmını bile bazan bu muvaffakiyetle kullandı. *Marseillaise*'in tercümesinde «enfants de la patrie» ye «ehli vatan» der:

Ey ehl-i vatan, gel gidelim şan günüdür bu,

ve «sang impure» ü «hun-u mülevves» diye tercüme etmez, devrinin kültür bünyesine giren «ibahei dem» tâbirinde bir tasarruf yaparak «hun-ı mubah» der:

Reyyan edelim isrimizi hun-ı mubaha.

Onda dilini yurdunun en aziz tarafı bilen adamın dinden güzel olan taassubu vardı. Vatanının en faydalı çocuğu Şemsettin Sami'ye bile bir kitap isminin isabetsizliğini affetmedi.

Hasılı Kemali, tercüme düşmanları arasına değil «Sefiller»in eksik bile olsa tercümesini yapan Şemsettin Sami'nin, «Télémaque»ın eksik bile olsa berrak Türkçe ile tercümesini yapan Ahmet Vefik Paşanın, «Emile» in eksik bile olsa tercümesini yapan Ziya Paşanın safına saygı ile itmelidir.

Kemal'in aşağıdaki mektup fıkrası tercüme merhalesindeki hususi adımların en mânalısı olan bir Cemiyet'i haber verir. Fakat, yazık ki bu Cemiyet'in de mevcudiyeti eserle değil, aşağıdaki birkaç satırla malûmdur:

«Lûgat Cemiyeti gibi bir de Tercüme Cemiyeti fikri vardır ki ikisi de «birkaç türlü teşebbüslerden[2] sonra hükümsüz kalmıştı. Lûgat Cemiyetlerini[3] «muvaffak etmiyen teşebbüsteki suubet, ve belki imkânsızlık, Tercüme «Cemiyetlerini bir işe yaratamıyan ise intihap olunacak âsarda gaflet idi.

---

1 Montesquieu'nün *Esprit des Lois* sını tercüme ettiği de söylenir. Midilli'de sürgünken damadı Menemenlizade Rıfat Beye yazdığı mektubun şu fıkrasındaki kitap adının bu tercüme ile münasebeti olmak ihtimali vardır.

«*Hazinei Evrak*'ta (bu isimdeki mecmuada) gördüğün şey ne makule mahlûk (makaleden kinayedir) olduğunu bilmiyorum. Ebüzziya'nın dediği gibi «Hikmet-ül-Hukuk» benimdir, Avrupa'da yazmışım. Basılan bengisi olduğunu bilemiyorum.» — Kendi elyazısiyle ve basılmamış mektubundan (Numan Menemencioğlu'nun dosyasından). —

2. Aslında böyledir.

3. Bu mektup parçasının birinci satırında Lûgat Cemiyeti'ni Kemal, bir tane olarak yazdırdığı halde burada birkaç tane olarak gösterir. Tertip yanlışı değildir, aslında böyledir.

«Hattâ Fâzıl Paşa merhumun[1] tertibettiği Tercüme Cemiyeti, bana, «tercüme için Lord Chesterfield'in mektuplarını[2] gönderdi; okudum, «istikrah ettim, tercümesine iştirak etmedim. Şimdi Ohanes Efendi «hazretleri[3] himmet buyururlarsa Fransızcadan tercüme olunması lâzım «gelen kitapların bir programını yaparlarsa, ve mütercimleri de Ekrem, Hâmit «gibi eshabı iktidara ve daha gösterebileceğim bazı nevrestelere hasrederlerse «ben de elimden geldiği kadar yardım ederim. Eminim ki, güzel yazılmış, «yüz kadar tercüme meydana çıkarsa lisanı osmanide kullanılacak kelimeler «bir dereceye kadar kararlaşmış olur. İstenilen Lûgat de, öyle bir sermaye «ele geçtikten sonra vücuda gelebilir. Şimdiden mücerret Lûgat üzerine gidi- «lecek ise haber verilsin, husulüne imkân görmemekle beraber yine o bapta «uzun uzadıya bazı mülâhazatı teshiliye beyan ederim[4].

Hasılı, edebî tercümeler merhalesindeki hususi hamlelerin altına şu iki ismi yazmalıdır: Türkçeye Kamus tercümesiyle altmış bin kök kelime veren Asım ve bir tercüme külliyatı veren Ahmet Vefik.

Edebî tercümeler merhalesindeki resmî hamle için de Hasan-Âli Yücel'e (o «Büro-vekil» değil, «aksiyon -vekil»dir.) ve onun 60 arkadaşına (bu hamlede altmış mütercim vardır.) nesiller için bir borç vardır: onların isimlerini biribirlerine emanet etmek.

Mithat Cemal KUNTAY

1 Kemal'in ve arkadaşı sekiz Türk ihtilâlcisinin inkılâp hamlelerini 1867 den 1870 e kadar Avrupa'da servetiyle himaye eden Mısırlı Osmanlı Veziri Prens Mustafa Fazıl Paşa.

2. «Oğluma mektuplarım» adlı eseri.

3. Osmanlı İmparatorluğunda iki Ohanes efendi vardır. Biri, ilk estetik eserini yazan Sakız Ohanes'tir. Öteki Paris'te okuyan ve öyle olduğu halde medrese kültüründeki kuvvetiyle de Türk Müslümanlar arasında tanılan Çamiç Ohanestir. Eski Maliye nezareti in erkânından olan bu Ohanes'i Kemal çok sayardı.

4. Namık Kemal'in kendi elyazısiyle damadı Menemenlizade Rıfat Beye yazdığı ve hiçbir yerde basılmamış 7 mart 304 tarihli mektubundan. (Numan Menemencioğlu'nun dosyasından).

«BİR RESSAMIN HİKÂYESİ» [1]

Roman nedir? hikâye neye derler? daha iyice ayırdedilmemiştir. Çok kimseler hikâyeye kısa bir roman diye bakarlar; onlara göre hikâyeci de bir romancıdır ama ilhamı öyle uzun uzun anlatmaya yetmez. Bazı hikâyeciler için böyle demek belki de gerçekten doğru olur. Ama kısa bir roman hiçbir zaman gerçekten bir hikâye sayılamaz. Hikâye ile roman arasındaki ayrılık o kadar büyüktür ki kendini bilen bir yazar, hikâyecilikte mi, yoksa romancılıkta mı karar kılacağını kestirmeden o iki sanat üzerinde - belki kendi de pek farkına varmadan bir haylı düşünür, kendi dünya görüşünü hangisiyle daha iyi anlatabilecekse onu seçer.

Roman ile hikâye arasındaki farklar çoktur, hem de büyüktür. Burada bazılarını göstermeye çalışacağız; böylece Çehov'un sanatını, asıl büyüklüğünü belki de daha iyi sezdirmiş oluruz.

Romanın ereği, gerçek hayata benzemek, hayatı olduğu gibi göstermektir. Bunun için en küçük şeyleri de anlatmaktan çekinmez; birtakım lüzumsuz parçalarla doludur. Ancak o sayede gerçek hayatı andırabilir. En iyi roman, bir insanın duygularından, yaptıklarından hiçbirini seçmiyen, hepsini birden önümüze seren romandır. Tam bir *gerçekçilik*'e (réalisme) başka nasıl erebilir? Bunun için romanların en kusursuzu, en olgunu belki de Joyce'un *Ulysses*'idir. O kocaman kitapta bir insanın yirmi dört saat içinde bütün yaptıkları, kurdukları birer birer anlatılmıştır. Her roman elbette *Ulysses* gibi olmaz; ama romanın asıl ereği budur diyebiliriz.

Hikâye ise hayatı olduğu gibi göstermek kaygısında değildir. Hikâye bize *bazı kimselerin bazı hallerini* anlatmak ister. Romanda bir ailenin içine girer, onunla birlikte yemek yer, çalışır, sever, nefret ederiz; hikâyede ise ancak evin önünden geçer, açık bir pencereden bakıp masa başında toplanmış bütün aileye bir göz gezdiririz. O aileyi kuran kişilerin hallerinden, yaptıklarından, işittiğimiz bazı sözlerden, her birinin hayatı, mizacı, huyu üzerine bir fikir ediniriz. Sezebildiğimiz o küçük küçük şeyler gözlerimizin önüne yeni bir âlem getirir, bizde birtakım düşünceler uyandırır.

Pencerenin önünden geçerken gördüğümüz sahnenin ne olduğu, nereden doğduğu hikâyede birkaç satırla gösterilmiş, aydınlatılmış olabilir; ama hikâyeci isterse bunu büsbütün okuyucuya bırakır. Öyle de olabilir, böyle de. Ancak hiç değişmiyen bir şey vardır: hikâye, kısa bir zaman içinde geçen bir olayı, bir sahneyi anlatır. Ondan önce geçmiş, onu hazırlamış olaylar, ondan, işittiğimiz bazı sözlerden, her birinin hayatı, mizacı, huyu üzerine bir fikir ediniriz. Se- Hikâye bir oluşun, bir gelişmenin tarihi değildir; zaman içinde büyük bir yer doldurmaz; onun doldurduğu zaman hikâyenin anlattığı, çoğu pek kısa olan zamandır. Hikâyenin bir *önce*'si, bir *sonra*'sı vardır. O *önce* de, o *sonra* da mantığın bulacağı bir önce ile bir sonradır. Öncesi anlatılan sahneyi hazırlıyan, sonrası ise ondan doğacak olaylardır ki bunları hikâyeci de, okuyucu da ancak sezer, tahmin edebilirler.

Romanda ise hal büsbütün başkadır. Burada, hikâye ile roman arasındaki farkların en büyüğüne dokunmuş oluyoruz. Bu fark, bir kısalık, uzunluk farkı değildir; daha çok, zamanın hikâyeci ile romancı için apayrı bir şey olmasından ileri gelmektedir. Deminki misalimizi gene ele

1 Yazan: Çehov: Tercüme eden: H. Â. Ediz, Ölmez Eserler yayınevi, 1944.

alıp diyebiliriz ki: romanda aile birlikte yiyip içiyor, onunla birlikte yaşıyoruz. Bir romandaki olaylar, zaman içindeki sıraları ile anlatılır. Roman *olmakta*'dır, hikâye ise *olmuş*'tur. Roman bir, yahut birkaç mizacı yavaş yavaş önümüze çıkarır; hikâye ise birdenbire aydınlatıverir. Romanda olayların doğuşunu, ilerleyişini seyrederiz; hikâye ise bize o olayları bildirir. Romanda olaylar biribirine canlı olarak bağlıdır; hikâyedeki bağlar ise, mantıktan doğan bağlardır. Tıpkı «neden» (illet) le netice arasındaki bağlar gibi. Roman gözümüz önünde olmaktadır; hikâye ise bize bir geçmişi bildirip bir geleceği mantığımızla buldurmaktadır. Hikâyede *zaman*, yazarın kurduğu bir kavramdır, yazarın düşünceler silsilesinden, nedenle neticenin biribiri arkasından gelmesinden doğmaktadır. Romanda ise zaman gerçek bir zamandır, ne olacağını önceden bilemediğimiz, mantığımızla bulamadığımız, her an yeni şeyler getiren bir zamandır. Hikâyenin zamanı bize saatlerimizin gösterdiği zaman, romanın zamanı ise Bergson'un «durée concrète» dediği, bizim bilinç'imizin (şuur), iç hayatımızın zamanıdır. O sayede bilinç ile hürriyet romana girmektedir.

Romanda insan değişmekte, önceden çözemediği soruları çözmekte, doğmakta, evlenmekte, ölmektedir. Bunun içindir her romanda, ister istemez bir süreç'in (vetire) sonunu buluruz; her romanın sonu, bir dereceye kadar, gerçekten bir şeyin de sonu sayılabilir. O romandaki kişilerle başka bir romana başlanabilir; ama geçirdikleri bir bun (buhran), hayatlarının bir devresi her halde o romanla birlikte biter.

Hikâyenin sonu hiç de öyle değildir. Hikâyenin bitmesiyle hiçbir şey çözülmüş, bitmiş olmaz; tersine, hikâyenin sonu bize yeni ufuklar açar, bize çok verimli, zengin hülyalara sürükler. Ama sonu olmaması için anlattığı esas bir vaka, bir *intrigue* de olmaması lâzımdır. Romanın az çok, büyük küçük bir vakaya ihtiyaç vardır; hikâye ise ondan tamamiyle vazgeçebilir. Hikâyenin ne başlangıcı olur, ne de sonu; hikâye bir akıştan ayrılmış küçük bir parçadır, bir süreçin sonu değildir.

Ancak Maupassant'ın hikâyeleri öyle değildir. Onların bir vakaya, bir başlangıca, bir sona ihtiyaçları vardır. Bunun içindir ki onlar, Rusların, İngilizlerle Amerikalıların hikâyelerinden çok aşağıdır. Fıransız hikâyecilerin kusursuz bir üslûpları, bir teknikleri vardır. Mérimée'nin hikâyelerinden bir kelime bile çıkarılamaz. Ama onlarda soğuk bir hava eser. Onlar, bir Puşkin'in, bir Turgeniev'in, bir Çehov'un hikâyeleri gibi bizi sonsuz bir hulyaya daldırmaz. Bize yeni ufuklar açmaz. Tam tersine olarak bize belli bir görüşü, kendi aydınlatmalarını kabul ettirmek isterler. Rusların hikâyelerinde bir kararsızlık vardır; hikâye bir o yana, bir bu yana eğilir, hiçbir zaman bizi bir şeyden emin kılmaz. Sanki bir hiçle kurulmuştur. Gösterdiği, ötekilerden ayırdığı, meydana çıkardığı şey, bir an, bir hareket, bir kelimedir; ama bunları heyecanla, derin bir mâna ile doldurur, bir timsal haline getirir. Hiçbiri tamamiyle anlatıp söylemez, ancak sezdirmek ister. Her zaman bize bir şeyler buldurur, bir dünyayı önümüze seriverir.

Hiçbir hikâyeci Çehov kadar hikâyenin bu yanlarını görmüş, o sanatın imkânlarını onun kadar geliştirmiş değildir. Onun hikâyelerinde ne bir vaka, ne bir başlangıç, ne de bir son vardır. O hikâyeler bizi sanki bir yolculuğa davet eder, görünüşlerin, kelimelerin, hareketlerin arkasındaki bir âlemde yolculuğa...

Çehov'un âleminde öyle çok şeyler yoktur. Çehov, bir Balzac, bir Flaubert gibi bize evi, kişileri, içinde yaşadıkları toplumu göstermek ihtiyacını duymaz. Onun eserlerinde lüzumsuz, hikâyede yeri olmıyan bir tek kelime bile bulunmaz; «Hikâye ile doğrudan doğruya ilgili olmıyan her şeyi mutlaka atmak gerektir. Hikâyeye başlarken, meselâ duvarda bir tüfek asılı olduğunu söylerseniz o tüfek ya hikâyenin sonunda, yahut daha önce ateş etmelidir.» Çehov kişilerinin yüzlerini, biçimlerini, hallerini, yaşadıkları günleri, geçirdikleri heyecanı, duydukları acıları birkaç kelime ile sezdiriverir. Tolstoy onu ne güzel anlatır! «O adam eline geçmiş boyaları hiç düşünmeden, gelişi güzel vuruyor sanırsınız; o boyalar arasında hiçbir ilişki (münasebet) gö-

rünmez; ama bir de uzaklaşıp bakınız mı şaşırıverirsiniz: önünüzde parlıyan, bir daha unutamıyacağınız bir resim vardır.»

Çehov'un hemen her hikâyesi şu kadarcık bir şey olabilirdi: «Kadın ağlıyordu. Kocası omuzlarından tutup silkti; kadın sustu.»

Çahov'un istediği, Maupassant gibi kişilerin heyecanlı, bunlu bir devresini, bütün benliklerini meydana çıkaracak bir anı göstermek değildir. Maupassantın hikâyesi, Fransızların klâsik tragediasından, bir kişinin en bunlu yirmi dört saatini seçip onu anlatan tragediadan ayrılamamıştır. Çehov'un öyle bunlu anlara ihtiyacı yoktur. O, küçücük bir kelimeden, her günkü hareketlerimizden önümüze bir âlem çıkarıverir. Maupassant'ın hikâyesi, tragedia gibi bir devrenin sonudur; hikâye ile birlikte anlattığı kişilerin hayatında da bir şeyler biter. Çehov'ta ise hikâye bittikten sonra da kişilerin gene eski hayatı devam eder. Racine tragedialarındaki kişileri nasıl oynatırsa Maupassant da hikâyelerindekini öyle oynatır. Onlara yaptırdığı gerçi tabiatlarına, mizaçlarına uygundur, ama kendisinin, Maupassant'ın istediklerine de uygundur. Hikâyeci kişilerin âlemine girmiş, o âlemin dogal (tabiî) düzenini bozmuştur. Çehov ise anlattığı kişilerin âlemine girmez. Onları, kendilerinin görmedikleri bir fenerle aydınlatıverir; ışık nereye vurursa o kadarını görürüz; ama o ışık kişilerin mizacına, haline hiç işlemez, dokunmaz; onları çabucak bırakıverir. Işık söndükten sonra karanlıkta neler oluyor? orasını bulmak, sezmek artık bize düşer.

Bunu bir deniyelim: Çehov'un şu, yahut bu yolla aydınlattığı o dünya nasıl bir dünyadır?

Hüzünle, kederle, bayağılıkla dolu bir dünya. Hayata sevgi ile, düşünüp çalışma arzusiyle giriyoruz, ama içinde bulunduğumuz çevre, toplum her şeyimizi yavaş yavaş öldürüyor, bizi çürütüyor, bizi çürütüp bırakıyor: «Üniversitede okumasını yeni bitiren genç dilbilgini, doğduğu şehre dönüyor. Dine inanmıyor ama kiliseye gitmekten de geri kalmıyor. Gitmek lâzımdır sanıyor da onun için... Yavaş yavaş ona rütbeler, madalyalar geliyor. Nasıl olduğunu kendi de pek farkedemeden kırk beş yaşı gelip çatıyor. O zamana kadar yalan söylediğini, inanmadığı şeylerle uğraştığını birdenbire anlayıveriyor. Ama iş işten geçmiştir artık. Hayatını değiştiremez. Uykusunda sanki biri ona: «Ne yapıyorsun?» diye haykırmış, o da ter içinde uyanıvermiştir.» *Düello*'nun başlıca kişisi Laevskiy çocukluğunu hatırlıyor: yağmur altında bahçede nasıl koşardı! mavi, gözlü, sarışın iki küçük kız vardı, kendisini nasıl kovalarlardı! yağmurdan ıslanırlar, gene de neşeli neşeli kahkahalar savururlardı!... Nerede şimdi o günler? o güzel, temiz hayat hangi denizlerde battı? Fırtınadan korkmuyor artık, tabiatı da sevmiyor, Tanrısı yok, tanıdığı bütün küçük kızları ya kendisi, ya kendi yaşında olanlar mahvetti, bütün hayatı boyunca bahçesine bir tek ağaç bile dikmedi, yalnız yıktı, yok etti, yalnız yalan söyledi, durmamacasına yalan söyledi...

Kabahat kimde? Dünyanın bayağılığında; bu dünyayı daha da bayağılaştıran «Kılıflı adamlar» da. *Bir ressamın hikâyesi* adı altında toplanan hikâyelerin en ehemmiyetlisi şüphesiz o «Kılıflı adamlar» ı anlatanıdır.

Belikov, Yunanca öğretmenidir: «En iyi havalarda bile sırtında kalın bir palto, ayağında lâstikler, elinde şemsiye ile dolaşır. Şemsiyesi kılıflı, saati kılıflı, kalem açmak için kullandığı çakı bile kılıflıdır. Daima paltosunun kalkık yakası içine gizlendiğine göre yüzü için bile kılıflıdır diyebiliriz... Belikov düşüncelerini de bir kılıf içinde saklamaya çalışırdı. Onun gözünde belgin (sarih) olan şeyler sadece şu, yahut bu işin yapılmasını yasak eden tamimlerle gazete makaleleri idi. Bir tamim gelip de talebenin gece saat dokuzdan sonra sokağa çıkmasını yasak etti mi, Belikov için işte bu belgin, açık bir şeydi. Yasak, işte o kadar... Ama bunun tersine olarak izinlerde daima şüphe edilecek, çekinilecek bir taraf var gibi gelirdi. Meselâ şehirde okuma salonlarının, tiyatro mahfillerinin, yahut çayhanelerin açılmasına izin çıktı mı, Belikov başını sallar, yavaşça: «Elbette, iyi, güzel, ama Allah verede bundan bir şey çıkmasa!» derdi. Arkadaşlarından biri okulda sabah duasına geç kalsa, talebelerden birkaçının haşarılığı dedikoduya sebebolsa, kadın öğretmenlerden biri gece geç vakit subayla görülse, Belikov son derece he-

yecanlanır: «Allah vere de bundan bir şey çıkmasa!» derdi... İşte bu adam tam on beş yıl bütün liseyi avucu içinde tuttu. Yalnız liseyi değil, bütün şehri de avucu içine almıştı. Belikov gibi insanların işlemesi yüzündendir ki son on beş yıl içinde şehrimizde her şeyden ürkmeye başladılar. Hızlı konuşmaktan korktular, mektup yazmaktan, şununla bununla ahbap olmaktan, yoksullara yardım etmekten, okuma yazma öğrenmekten korktular.» Pek tabiîdir ki Belikov'un ölümü haberi şehirde sevinçle karşılanır: «tabutunda yatarken yüzüne bir yumuşaklık, bir neşe gelmişti. Bir daha çıkmıyacağı bir kılıfa konduğu için âdeta sevinçli, âdeta bahtiyardı. Evet, artık ülküsüne kovuşmuştu. Gömüldüğü gün hava bile, hâtırasına saygı göstermek için olacak, kapalı, yağmurlu idi. Hepimizin ellerimizde şemsiyelerimiz, ayaklarımızda lâstiklerimiz vardı.» Mezarlıktan dönerken herkeste bir memnunluk gözüküyor. Ama bir Belikov'un ölümü ile iş bitmez ki... Daha nice Belikov'lar vardır, daha nice Belikov'lar gelecektir...

Kabahat yalnız onlarda mı? Kabahat hepimizindir. «Şehirde kasvetli, boğucu bir hayat sürüyoruz, lüzumsuz kâğıtlar karalıyoruz, oturup iskambil oynuyoruz, bütün bunlar birer kılıf değil mi? İşsiz güçsüz zararlı insanlar, budala, mânasız kadınlar arasında yaşamamız, bir sürü saçma şeyler söyleyip dinlememiz hep birer kılıf değil mi?»

Çehov bizi işte o kılıfları atmaya, acıma, sevgi duygulariyle, hürriyetle dolu bir hayat sürmeye davet etmiştir. Dünya böyle durdukça rahat etmek, bahtiyar olmak kimsenin hakkı değildir. Çehov bir hikâyesinde memnun, rahat insanların kapıları arkasında duracak, elindeki çekiçle ikide bir vurup onlara bu dünyanın bedbahtlarla dolu olduğunu hatırlatacak bir insana lüzum olduğunu anlatmıştır. Çehov işte o adamdır. Hikâyeleri hep o çekicin vuruşudur. Hepsi de bize dünyamızın aşağılıklarla, bayağılıklarla dolu olduğunu, hiçbir namuslu insanın rahat yaşamaya hakkı olmadığını her an hatırlatmaktadır.

***

Çehov'un eserlerini tercüme etmek, dil bakımından ayrıca zordur diyemeyiz. O hikâyeler her gün konuşulan dille yazılmıştır, ancak bazı yerlerinde şu, yahut bu il adamlarının kendilerine göre konuşmaları gösterilmiştir. Çehov, hikâyelerindeki kişilerin hallerini anlatır, vaka üzerinde uzun uzun durmaz. Her kişinin kendine göre bir konuşması vardır, mizacını, halini ondan çıkarmamız lâzımdır. Bazan da bir hikâyenin bütün mânası tek bir kelimedir. Bunun içindir ki onları tercüme ederken çok titiz olmak, hiçbir *nuance'ı* kaçırmamak lâzımdır. Kelimelere fazla bağlanmaktan doğacak tercüme kokusu burada hiçbir yerde kendini duyurmamalıdır. O küçük hikâyeler bir çırpıda okunmk ister, bir duraklama özlerinin bozuluvermesine yeter. Hepsinin kendilerine göre bir akışı vardır, o akış tercümede de bulunmalıdır.

Hasan Âli Ediz bütün bu noktalara dikkat etmiş; tercüme eserin ruhuna uygun, kolayca, rahatça okunuyor. Çehov'u eşsiz bir hikâyeci eden eşsiz vasıflar tercümede de kaybedilmemiştir.

Yalnız, Rusçası ile karşılaştırdığımız iki üç hikâyede bazı dikkatsizliklere rasladık. Onları göstermekle tercümenin değerini azaltmak niyetinde değiliz. Ama ikinci bir basılışta onlar da düzeltilirse daha iyi olacağını düşünmekteyiz.

Bir ressamın hikâyesi'nde Lida adlı bir kız vardır, çiftliğe iyi bakar, o ilin siyaset işleriyle de uğraşır. Ressam ise o gibi şeylere hiç ilgi göstermez. Bunun içindir ki *iş üzerine bir konuşma* açılınca Lida ressama: «sizi ilgilendirmez böyle şeyler» der. Mütercim nedense *iş üzerine konuşma*'yı *konuşma mevzuu* (s. 20) diye tercüme etmiş; öyle olunca Lida ile ressam arasında hiçbir konuşma mümkün olamaz gibi bir mâna çıkıyor.

23 üncü sayıfada şöyle bir cümle görüyoruz: «*Ben onu fevkalâde çok, pek çok seviyorum, onun hayatı için her dakikamı feda edebilirim.*» Aslı öyle değil: «*Onu çok, pek çok severim. Her dakika ona hayatımı fedaya hazırım*» denilse daha doğru olurdu.

19 uncu sayıfada, kelime kelime tercümeden doğan bir yanlış görüyoruz. Rusçada *«otstal»*: *geri kaldım* demektir ama *insanlardan geri kalmak, insanlardan uzaklaşmak, onlarla görüşmemek* mânasına gelen bir deyimdir.

Bazan hikâyenin sonunda bulunan bir dikkatsizlik, belki de bir dizgi yanlışı, hikâyeye büsbütün başka bir mâna verebilir. Meselâ *Bir ressamın hikâyesi*'nde hikâyeyi anlatan ressam sözünü şöyle bitirdi: «... yalnızlıktan bunaldığım, canımın sıkındığı dakikalarda beni de hatırladıklarını, beklediklerini, bir gün gelip karşılaşacağımızı müphem bir surette hatırıma getiriyor, nedense bu bana yavaş yavaş bir ihtimal olarak görünmeye başlıyor...» Mütercim *başlıyor*'u *başlıyordu* diye tercüme etmiş, bütün ümitler artık sönmüş gibi bir mâna vermiş; halbuki ressam kızı hâlâ beklemektedir.

89 uncu sayıda «tiyatro cemiyeti», yahut «amatör trupları» denmek lâzımken «tiyatro kursları» denmiş. Tiyatro kursu her halde bambaşka bir şeydir.

Rusçada: «Ni na çto ne pohoje» sözü kelime kelime tercüme edilince: «Bunun bir benzerini bulmak kabil bile değil» gibi bir şey çıkar, ama asıl mânası bu değildir: «Bu ne rezalet! Görülmemiş rezalet!» demektir.

93 üncü sayıfada «reşat» kelimesi *çözmek, halletmek* mânasına geldiği halde, *«hissetmek»* diye tercüme edilmiş.

94 üncü sayıfada şöyle bir yer var: «Kovalenko bastonunu kaldırıma kuvvetle vurarak bağırıyor.» Mütercim *«gremet»* (kuvvetli bir ses çıkarmak) fiiline, kelimenin asıl kökünden gelen mânayı vermiş, başka bir fiile bağlamış, cümleyi şöyle tercüme etmiş: «Kovalenko bastonunu yere vurarak, gök gürültüsünü andıran bir sesle bağırıyor.»

100 üncü sayıfada şöyle bir cümle var: «Bu iki kardeş ya güler veya ağlardı.» Halbuki Çehov'un söylediği daha genel bir sözdür: «Ukranyalı kadınlar ya güler, ya ağlarlar.»

Daha dikkatle aranacak olursa, bunlar gibi belki birkaç yanlış daha bulunabilir. Yanlışsız tercüme yoktur. İyi tercüme, bir de kötü tercüme vardır. *Bir ressamın hikâyesi* iyi, hattâ pek iyi diye gösterebileceğimiz tercümelerdendir. Hasan Âli Ediz, Çehov'u tanıtmak için emeğini esirgememiş, o işi de başarmıştır. İş artık okuyucuya kalmıştır. Mütercimin iyisi kötüsü olduğu gibi okuyucunun da iyisi kötüsü vardır. Hele Çehov için... Deminden de söylediğimiz gibi onun hikâyeleri bir telkin, bir sezdirmeden başka bir şey değildir. Çehov bize, zengin bir dünya üzerine bir pencere açar; ama o pencereden içeri bir göz atmak, gördüğü şeyleri anlamak, mânasını çıkarmak okuyucuya bırakılmıştır. O hikâyeler için verilecek hüküm de gene okuyucuya bağlıdır: onları anlıyan sever, anlamıyansa beğenmez. Çehov'un memleketimizde talihi olmuştur: hikâyelerini iyi mütercimler tercüme etti. Okuyucu bakımından da talihin ondan lûtfunu esirgemiyeceğini, hem çok, hem de anlayışlı okuyucular bulacağını ümidederiz.

Erol GÜNEY

Yabancı dillerdeki dergiler:

AMERİKAN EDEBİYATI HAKKINDA HAYALİ BİR MÜLÂKAT

André Gide'in «Fontaine» dergisinin temmuz - ağustos 1943 sayısında çıkan bir yazısından hulâsa edilmiştir.

Çoktanberi gelip benden bir mülâkat istememişti. Şimdi de Birleşik Devletlerin edebiyatı hakkında «*Fontaine*» in hazırladığı hususi sayı için benimle görüşmek istedi. Benim bu edebiyatla uğraşmam, anlaşılan, biraz tuhafına gitmiş. Ben de ona şunu söyledim:

— Uzun hayatım esnasında iki türlü insana rasladım: biri edebiyatta, sanatta, tabiatta kendisine benziyen şeyleri sever; diğeri, memleket ve kitap arasındaki seyahatlerde ona bir şey öğretebilecek bir yenilik arar. Bunların gördükleri sahneler kendilerine ne kadar yabancı gelirse, duydukları zevk o kadar büyük olur. Ben bunlardanım. Zamanımızın edebiyatları arasında merakımı en çok uyandıran, genç Amerikanın edebiyatıdır; hattâ yeni Rusyanın edebiyatındanda fazla...

Birleşik Devletlerin sesine çoktanberi alâka duyuyorum. Herman Melville'i Fransada ilk okuyan ve okutanlardan biri ben oldum. Giono o zaman *Moby Dick*'in, bu müthiş eserin, tercümesine henüz başlamamıştı. Thoreau'nun *Walden*'i için ayni şeyi söyliyebilirim. Bir gün bir arkadaşıma raslamıştım; o da bana bu kitaptan bahsederken şunu söylemişti: «Hayret verici bir eser. Halbuki onu Fransada kimse tanımıyor». Arkadaşım konuşurken *Walden* cebimde duruyordu.

Fakat yeni eserlere gelince, onları Fransada ilk tanıtan ben olmadım; Hemingway'i ve Faulkner'i Malraux'nun tavsiyesi üzerine okudum. Faulkner'e kolay alışamadım. Fakat onu bugün, yeni Amerikanın en büyük romancılarından biri, belki de en büyüğü olarak telâkki ediyorum. Fakat bana en çok zevk veren romancı John Steinbeck olmuştur. Dos Passos'a gelince, ona hayranım ama, eserlerini okuduğum zaman biraz yoruluyorum. Pek cüretli modernizmi bana bir ihtiyarlık alâmeti gibi geliyor. «*Manhattan Transfer*» veya «*42 Parallele*» in okumasını bitirdiğim zaman bu romanların sayfalarında bize gösterilen enstantaneleri bir merkez etrafında toplıyamıyorum; hattâ Dos Passos'un kimden, hangi şeylerden bahsetmek istediğini bilemiyorum. Fakat okuduğum zaman her sayfa beni hayrete düşürüyor, bana tesir ediyordu. İster istemez «bu pek kuvvetlidir» diyordum...

Zaten bu yeni Amerikan romanlarını okumak, kolay bir iş değildir. İngilizceyi oldukça iyi anlıyorum, fakat bana öyle geliyor ki Amerikan dili gün geçtikçe İngilizceden ayrılmakta ve hiçbir lûgatta bulunmıyan yeni terim ve ifadelerle dolmaktadır.

O — Bu her halde sizi rahatsız ediyor.

Ben — Pek o kadar değil, hattâ bazen romancı bundan istifade eder; muhayyilem ona, kendisinde belki de bulunmıyan meziyetler bahşeder. Ama gene de bu sebepten dolayı Amerikanın yeni romancıları hakkında kolayca hüküm veremem. Zaten böyle bir hüküm vermek için biraz zaman geçmesi lâzımdır. Hakikatte bu eserler mesafe bakımından bizden uzaksa, konuları, yazılışları bakımından bize pek yakındır. Bilhassa Hemingway'in romanları... *Farewell to Arms* romanını hiç unutamıyorum. O kadar hayatla, zekâ ile, hassasiyetle doludur... Amerikanın romancıları arasında en çok onunla görüşmek isterdim. John Steinbeck de beni çekiyor. Romanlarını pek severim, fakat en çok hoşuma giden kısa hikâyeleridir. «*The Long Valley*» ismi altında topladığı hikâyeler, Çehov'un hikâyeleri kadar güzeldir.»

O — Hemingway bütün Amerikan romancılarının en Avrupalısıdır. Onu zevkle okuyo-

rum. Fakat diğerlerine gelince... Faulkner'i, Dos Passos'u okurken dehşet ve yeisten az daha deli oluyordum. Caldwell beni biraz güldürüyor ama bu da pek tabiî bir gülüş değildir. Bir Whitman'ın, bir Emerson'un, bir Melville'in sâf iyimserliği yerine, bu romancılarda müthiş bir kötümserlik görünmektedir. Onlara inanmak lâzımsa, Amerikanın şehir ve köyleri cehenneme pek benzemektedir.»

Ben — Onlara inanmayınız, yaşadıkları dünyayı tasvir ederler ama, ona karşı vaziyet alarak. Eserleri bir aksülâmelin neticesidir.

O — *Journal*'ınızda zikrettiğiniz ve Rathenau'nun 1921 de size söylediği şu sözleri hatırlıyorum: «Amerikanın ruhu yoktur; ve insan ıstırabı girdabına dalmaya razı olmadıkça, bir ruha sahip olmıyacaktır.

Ben — Son harbden beri Amerikan edebiyatı Sinclair Lewis'in *Babbitt*'te tasvir ettiği bu tokluktan Amerikalıları kurtarmak için büyük gayretler, sarf etmiştir Zaten bu işe Dreiser başlamıştı. Edgar Poe'dan da bahsetmiyorum...

O — «Evet, bu romancılar derinliklere iyice daldılar. Bilhassa Faulkner... fakat gene de tasvir ettiği şahısların ruhu yoktur. Faulkner için, şahısları için, bir ahlâk meselesi mevcut değildir.

Ben — Yeni Rusyada da böyle bir mesele yoktur. Zaten bu meseleyi insanlar yarattılar.... onun sayesinde de az ıstırap çekmediler. Yeni insanlık acaba ondan kurtuluyor mu?

O — Başka bir şey de tuhafıma gidiyor. Yeni çıkmış birçok eserlerin artistik, hattâ suni bir tarafı vardır. Bilhassa Faulkner'in hayret verici «*Can Çekişirken*»*!* Bu da acaba bir aksülâmel midir?

Ben — Reportaja karşı; şüphe etmeyin. Amerika, muhabirlerin memleketidir. Fotograf sayesinde, resim, modele benzemek kaygusundan kurtulmuştur. Amerikada bu kadar çok inkişaf etmiş reportaj edebiyatı, romanı kendisine yabancı olan birçak unsurlardan kurtaracaktır... Mamafih bu da belli değil. Şimdilik Amerikanın bu yeni romancıları, çocuklar gibi, yaşadıkları an ile meşguldurler. Onlar, kitaptan uzak, eski dünyamızı dolduran fikirlerden, alâkalardan, vicdan azaplarından uzaktırlar. Biz fazla zengin olan bir mazinin yükü altında ezilmiş duruyoruz. Genç Amerikan romancılarının okunması, bize büyük faydalar temin edebilir. Eh, kâfi artık. Allaha ısmarladık, birtakım yeni itirazlar kafama gelmeden evvel çabuk gidin.

AMERİKALILAR NASIL YAZARLAR

Denis de Rougemont'nın «Fontaine» dergisinin temmuz - ağustos sayısında çıkan bir yazısından hulâsa edilmiştir:

Amerikaya gelince Avrupanın birçok şeylerini anlamış oldum. — Çünkü bu şeyler, Avrupada tabiî görünüyor; halbuki Amerikada bunların aksi, tabiîdir.

Paristen götürebildiğim birkaç eser arasında, Gide'in *Journal*'ı vardır. Onu her okuyuşumda, Gide'in uzun zaman yaşıyabilecek bir eser yaratmak hususundaki gayreti gözüme çarpıyor. Gide aktüalite'yi eserine koymak istemiyor; çünkü en çabuk ölen o dur.

Bu kaygı Amerikan edebiyatında görülmüyor. Bu kadar genç bir edebiyat zamanın tehdidinden korkmaz, Amerikada yazılan kitaplar uzun zaman yaşamaları için yazılmıyor. — Onlar, en kısa bir zaman içinde, en büyük bir tesir icra etmek için kaleme alınıyor.

Gide'in dediği gibi, gazeteci için «yarın» mevcut değildir. Bu bakımdan birçok Amerikan romancılarına «gazeteci» ismini verebiliriz. Onlar da zaten bu isimde bir sitem görmezler. Çünkü Avrupada bilinmiyen bir inkılâp sayesinde, gazetecilik Amerikada bir sanat olmuştur. Bu sanatın da kendine göre bir şiiri, gayesi ikna etmek olan bir yazma usulü, bir retorikası vardır. Bu retorikanın teknik kaidelerini bilmek, Amerika edebiyatının bazı sırlarını keşfetmek demektir.

Fransız retorikasına göre, bir nutuk, bir yazı, havayı yaratan, okuyucunun fikirlerini istenilen istikamete doğru sevk eden bazı hazırlayıcı sözlerle başlamalıdır. Amerikan retorikası, bu tedbirleri, bu başlangıç veya bitirme formüllerini ortadan kaldırıyor. Amerikan mecmualarında çıkan makaleler, umumiyetle hayret verici bir hikâye ile, göze çarpan bazı olay veya rakamlarla başlar. Sizi «kavrıyacak cümle» (catch phrase) işte budur. Onun sayesinde okuyucu konunun insani tarafı ile hemen temasa geçiyor. Makale bundan sonra mantıki bir nizama göre değil, icra edilecek tesire göre devam edecektir. — Fransız yazarları, okuyucularını, muhakemelerin i celiği veya kuvveti sayesinde ikna etmek isterler. Amerikalılar ise, makalelerini dramatize ederek (dramatising) okuyucularını yakalamaya gayret ederler. Fransız üslûbu statik inşaya, Amerikan üslûbu ritme, harekete önem verir. Fransız zekâsı esası meydana çıkarmaya, Amerikan zekâsı esası müşahhas bir şekle sokmaya, onu canlandırmaya gayret eder. Fransızlar bütün teferruatları bir araya toplıyan, esas mânalarını veren güzel ve kısa formülleri severler, Amerikalılar ise, mânidar bir hikâyeyi, «human touch», insana dokunacak tarafı tercih ederler.

Büyük bir Amerikan Üniversitesi «kısa hikâye» seminerinde talebelere şunlar öğretiliyor: «John bankaya girdi diye yazmayınız, giriş odasının yumuşak halısı üzerinde krep tabanları bir iz bıraktığı zaman John'un hissini anlatınız.» —

Bir eserden bahsederken, Amerikan münekkitleri güzeldir demezler; «*effective*», tesir edicidir derler. Bir fikrin doğru olmasını değil, «*inspiring*» telkin edici olmasını isterler.

Bütün bu vasıflar sayesinde, Amerikan edebiyatı; yüzyılımızın maceraseven dinamizmini ifade etmek hususunda bütün diğer edebiyatlara nazaran daha iyi bir vaziyette bulunuyor. Fakat bu edebiyat hâlâ entelektüel üslûbunu bulamamıştır.

Burada Fransanın ve Amerikanın durumlarını izah etmeye çalıştık. Hüküm verilebilir mi? Hal içinde tesir etmeye çalışan edebiyat mı, yoksa uzun ömürlü eserler yaratmaya çalışan edebiyat mı, geleceğin dünyasında muvaffak olacaktır? Bunu bilemem. Yalnız bir şeyden eminim: Fransız ve Amerikan yazarları biribirlerinden birçok şey öğrenebilirler. Onlar bana renk ve çizgi, erkeklik ve kadınlık gibi biribirine bağlı görünürler. Bu iki edebiyatın hususiyetini teşkil ettiği gibi her medeniyetin esas iki prensipini teşkil eden, gelenek ve aktüalite, nizam ve hareket arasında en faydalı mübadeleyi bekliyoruz. — Bunların birleşmesinden «Hürriyet» doğacaktır.

GİRECEĞİMİZ DEVİR ŞAHESERLER DEVRİ OLMIYACAKTIR

Meşhur İngiliz biyolojisti Julian Huxley'in «The English Digest» in 1 inci Kânun 1943 sayısında çıkan bir yazısından hulâsa edilmiştir.

Şimdiye kadar teknik medeniyet ancak bir zümreye yaramıştır. O zümreyi yetiştirmiş, bütün insaniyeti değil, daha çok bazı insanları terakki ettirmekle meşgul olmuştur.

Artık insaniyet şunu anlamıştır: ilim ve teknik sayesinde *herkese* iyi bir hayat seviyesi temin etmek mümkündür. Bu seviye pek yüksek olmıyacak, birdenbire herkes ona erişemiyecek, ama gene de şunu diyebiliriz: mâkul bir seviyeye, mâkul bir zaman içinde varmak mümkündür.

Şu son yüzyıl içinde sıhhatli yaşamak için lâzım olan yemekleri keşfetmiş bulunuyoruz. Böylece bu yemeklerden mahrum olan ahalinin nispetini tâyin etmek te kolaydır; (Birleşik Devletlerde ve Büyük Britanyada bile bu nispet 1/3 dır. Daha geri olan memleketlerde 3/4 dür.) Yeni makineler, nakliyatta yeni kolaylıklar, zirai istihsalimizi arttırabilir; artık açlıklara bir son verebiliriz. Harbden sonra rasyon sistemi bir zaman için muhafaza edilmelidir. Her insana verilen yemek, parasına göre değil, ihtiyacına göre verilmelidir. Tam bir neşvünema ve sıhhat için lâzım olan yemekleri her insana vermek yakın bir zaman içinde mümkün olabilir.

Bundan sonra hastalıklardan kurtulmak lâzımdır. Şimdilik bunu tamamiyle yapmak mümkün değil; fakat halen de birçok hastalıklara karşı alınacak tedbirler vardır. Yeni tıp, bedeni

acıların en az yarısını ortadan kaldırabilir. İyi yemekler, ilâçlar, sıhhi tedbirler, şimdilik ancak küçük bir azlığın sahip olduğu bir sıhhati, bütün insanlara sağlıyabilir.

Bundan sonra mesken meselesi gelir. Şu korkunç vakayı unutmıyalım: tarih boyunca ve şimdi de insaniyetin büyük bir kısmı güneşsiz, rutubetli, her bakımdan sıhhi olmıyan ev ve kulübelerde oturuyor. Yeni inşaat usullerinin keşfi bu durumu kolayca değiştirebilir. Artık biz, şimdiye kadar ancak zenginlerin oturabileceği, güneşli, sıhhi evleri herkes için yapabiliriz; bunların fiyatı da harbden evvelki en kötü evlerden daha ucuz olabilir; hattâ güzel olmasını da temin edebiliriz.

Herkes için asgari bir iktisadi emniyet sağlamak mümkündür. «Beveridge plânı» böyle bir emniyeti yaratıyor. İşsizlik, hastalık, artık hiç kimseyi sefalete düşürmiyecektir.

Fakat maddi ihtiyaçlar her şey değildir; mânevi ihtiyaçları da tatmin etmeliyiz. On altı yaşına kadar herkes okuyacaktır. Bu yaştan sonra da herkes akşam kurslarına devam edebilecektir. Olgun kimseler de kültür işleriyle meşgul olabileceklerdir: konferans, grup çalışmalar ve saire.. Herkes tatile gidebilir: iyi bir teşkilât sayesinde seyahatler, kampingler pek ucuza mal olabilir. Evvelce bu nimetlerden ancak zenginler faydalanabilirlerdi; şimdi insanlar değil, makineleri, istismar eden insaniyet, bunları herkese temin edebilir.

Hulâsa edelim: artık herkesin kâfi yemek bulabileceği, hayatının büyük bir kısmında sıhhatte olabileceği, güneşli, rahat, güzel evlerde yaşıyabileceği, iktisadi emniyeti ve tahsili temin edebileceği bir dünyayı tasavvur edebiliriz. Bu tasavvuru da gerçekleştirmek mümkündür. Yeter ki iyi niyet ve plânla çalışalım.

Bu yeni devir belki de eski devirlere nazaran daha az sayıda muhteşem saraylar, fevkalâde tablolar, güzel şiir ve musiki parçaları, hattâ daha az büyük ilmî keşifleri meydana koyacaktır. Biz daha çok bütün cemiyetin esas ihtiyaçlarını tatmin etmekle meşgul olacağız. Bir bakımdan yazıktır ama, açıkça söyliyeyim: Tablolar, şiirler bekliyebilir; fakat iktisadi emniyet, sıhhat, tahsil v. s. bekliyemez. Yeni medeniyetin temelleri onlar olacaktır. Artık bu temel üzerinde yeni, parlak, güzelliğe aşık bir medeniyet kurulacaktır. Şaheserler ondan sonra kendiliklerinden doğarlar.

YENİ DEVRİNİN EŞİĞİNDE

Julien Green'in «Fontaine» dergisinin temmuz - ağustos sayısında çıkan bir yazısından hulâsa edilmiştir:

Geçirdiğimiz kararsızlık yılları içinde, harb gelip bizi omuzumuzdan tutup silkmeseydi, hayatımız ne olabilirdi diye kendimize sorabiliriz. — Belki de uykuya dalardık. — Uykuya dalmak için birçok şekil vardır. Çalıştığını zanneden, hakikaten de çalışan bir kimse, gene de uyuyabilir; yeter ki itiyadın öldürücü kolaylıkları zekâsını, dışarıya hiç sızmıyan ama gene de gerçek ve derin olan bir uykuya, daldırmış olsun. Meselâ, Flaubert'in, hayatının son yıllarında yazdığı bazı sayfalara bir göz atarsak, bu büyük yazarın uyumakta olduğunu hemen anlamış oluruz. Uykusu da kendine has bir uyku değil, devrine has bir uyku idi.

Kendisine o kadar çok borçlu olduğumuz Flaubert'i inkâr edecek değiliz; fakat pek o kadar ince olmıyan bir kulak bile cümlelerinde devamlı bir horultu işitebilir. Bu da XIX uncu asrın horultusudur. Aksine olarak XVIII inci yüzyıl, tarihin en uyanık devri olmuştur. İhtilâlden evvelki Fransız cemiyeti uçuruma gözleri açık dalmıştır. Bunu anlamak için 1700—1780 arasında yazılan bir mektubu, bir kitabı okumak kâfidir. O devrin Fransızcası her şeyi kurtaran bir canlılığa sahiptir. 100 sene geçtiği halde Voltaire'in her cümlesinde bizi dürten bir canlılık vardır; çünkü XVIII yüzyıl için esas iş, yaşamak ve yaşadığını duymaktı.

XIX uncu yüzyıl bambaşka bir şekilde sonuna yaklaşmıştır.

O, daha çok, korkunç patlamalar arasında yürüyen, fakat gene uyanamıyan bir uyurgezere benzer. Harbler, ihtilâller, bombalar, suikastlar, hiçbir şey bu yüzyılı uyandırmamıştır. Uyuyor ve 1914 de kadar uyuyacaktır. XIX uncu yüzyılın birçok kitaplarında, Renan'ın dolambaçlı cümlesinde, natüralist romanında bu deliksiz, derin uykuyu görüyoruz. Bir Stendhal'in, bir Michelet'nin, bir Baudelaire'in, bir Rimbaud'nun sabırsızlığı uykuya dalmış olan muharrirler arasında tek başına uyanık kalmalarından ileri geliyor. Onlar Victor Hugo'nun kuvvetli horultusunun kapladığı bir koğuşta yüksek sesle konuşuyorlardı. Bu yüzyılın son senelerinde Mallarmé'nin uykusuzluğu şafağın ilk ışıklarını beklerken, genç Anatole France Renan'ın sakin uyutucu ritmini küçük varyasyonlarla kabul ediyor ve XX inci yüzyılı XIX uncu yüzyıla bağlıyordu. Ruhun ta derinliğine varan bu uyku ilhama yakın, hattâ belki de ilhamın ta kendisi olan bir kabiliyetin uyuşmasiyle kendini belli ediyor. Bu da hayret etmek kabiliyetidir. Doğrusunu söylemek icabederse, ancak çocuk çağı icabettiği gibi hayret edebiliyor: O dünyayı ilk defa görüyor, hakiki sanatın şartı da budur. Denizden, bir ağaç yaprağından, bir insan yüzünden sanki şimdiye kadar onları hiç görmemiş gibi bahsetmek bir çocuk gibi veya çok büyük bir şair gibi konuşmak demektir. Bir kıtayı keşfeden insanlar vardır; ama geceyi keşfeden, mest olup, arkasından mum bulunan bir pencerenin dünyada bulunan şeylerin en derini, en esrarlısı, en bereketlisi olduğunu söyliyenler de, onlardan aşağı değildir.

Bu gibi insanlar XIX uncu yüzyılda vardı; fakat gene de onlar bu yüzyılı kurtaramamışlardır. Birçok adaletsizliklere karşı kuvvetle protesto ettiği için bu yüzyıl hakiki vasıfları hakkında bizi bir dereceye kadar aldatabilmiştir. Fakat şüphe yok ki eninde sonunda uykuya dayanamamıştır. XIX uncu yüzyılı maddi rahatlık olduğu kadar mânevi rahatlığı da istemiştir. Kolay tedbirlerle vicdanına huzur vermeye gayret etmiş, yaşama zevkini her şeyden üstün tutmuştur.

XIX uncu yüzyılın çocukları olan bizler, her halde ondan üstün değiliz. Biz de kısa saadet devirlerimizde kafamızı memnun memnun salladık. XVIII inci yüzyılın canlılığını kaybettik; biz ihtiyar XIX uncu yüzyılın çocuklarıyız — o bize ağır bir miras bırakmıştır. Fakat biz bu mirastan bazı şeyleri atabildik bazılarını ise inkişaf ettirdik. Bunlardan biri ve en önemlisi «*hiddettir*».

Yüzyılımız 1914 te doğdu, ve biz geçmiş bir devrenin harabeleri içinde büyüdük. Ayakta kalan şeyler gelecek hakkında içimizde bazı hayaller uyandırıyor ve üzerine doğru yürüdüğümüz uçurumu bizden gizliyor. İki harb arasında yazılan kitaplar uyanık insanların kitapları değil, sulh zannettikleri bir devir içinde tekrar uyumak istiyen insanların kitaplarıdır. Fakat uykumuz XIX uncu yüzyılın uykusu gibi deliksiz değildi; biz devamlı bir huzursuzluk içinde, hastaların uyuduğu gibi uyuyorduk. 1939 da uçuruma düştüğümüz zaman içimizde bir şey çoktan beri uyanıktı ve uyuyan ruhumuza, yaklaşan bü depremden haber vermeye boşuboşuna uğraşıyordu.

Harb bizi bu uykudan kurtarmış mıdır? Buna inanmak istiyor ve eski bir itiyatla bunun alâmetini yeni çıkan kitaplarda arıyoruz. Hakikaten hayretle ve sevinçle bakılabilecek yeni bir dünya istiyoruz. Bu dünyaya bakarak gözlerimizde bir ateş parlıyacak, kanımız damarlarımızda daha büyük bir zevkle dolaşacaktır. — Bu dünya geliyor; bütün dikkatimizi toplıyarak, onu uyanık olarak bekliyelim.».

850 KELİME KÂFİDİR

Raymond Posgate'in «The Political Quarterly» de çıkan bir yazısından hulâsa edilmiştir:

«Basic English» 850 kelimeden ibarettir. Şiir için 100 kelimeye daha müsaade ediliyor; bazı teknik eserler için 40—50 kelimeye daha ihtiyaç vardır. Meselâ, İncil 1000 kelime kullanılarak «Basic English» e tercüme edilmiştir. Her İngilizce bilen, bu yeni dili hemen anlıyabilir; yabancılar da onu hayret verici kısa bir zamanda öğrenirler.

«Basic» İncilin sahifelerini hayran hayran çeviriyorum. 1000 kelime ile İncili vermek bana imkânsız gibi görünüyordu. Halbuki bu yeni tercüme bana, asıl metne, resmi tercümelerden daha sadık kalmış gibi görünüyor. Asıl metnin Yunancası basit, sadedir; İngilizcenin zenginliği bu

vasfı kaybettiriyordu. «Basic English» İncili bana birçok yerlerde fevkalâde sadık ve güzel göründü. — Birçok yerlerde diyorum — hepsinde değil çünkü meselâ İncil'de ölmekte olan İsa'ya Romalı bir asker sirke veriyor... Halbuki «sirke» kelimesi 1000 kelime arasında bulunmadığı için «Basic» İncilinde «sirke» yerine, «acı şarap» denilmektedir. «Acı şarabın» da «sirke» olmadığını herkes kabul eder.

«Basic English» milletlerarası bir dil olacak mıdır? Belki de olur. Fakat burada iki esas zorluk görüyorum.

Önce ancak İngilizce konuşan milletler onu milletlerarası bir dil olarak kolayca kabul edeceklerdir. Birleşik Devletler ve İngiliz İmparatorluğun kuvveti ve nüfusu ne olursa olsun, diğer milletler de kendi millî gururlarını kaybetmiyeceklerdir. İkinci zorluğu da şudur: Bir Çinli «Basic English» i kullanabilir, ben ise kullanamam: yazarken kullandığım kelimenin 850 «Basic» kelimenin arasına girip girmediğine her sefer bakamam; hele konuşurken... — Meselâ yazdığım bu makaleyi «Basic English» e tercüme etmek istedim, birkaç günümü aldı. İnsan bildiği şeyleri kafasından kolay kolay çıkaramaz.

Gene de «Basic English» muvaffak olacaktır. O tarihin büyük akışına uygundur. Ticari münasebetler için bir dil lâzımdır ve bu münasebetler inkişaf edince öyle bir dile ihtiyaç daha da kuvvetli olacaktır.

«Basic English» bulunmasaydı böyle bir dil kendiliğinden meydana gelirdi, ve her halde kötü olurdu. «Basic English» çok daha mantıkidir,öğrenilmesi de çok daha kolaydır.

Dünyayı yeniden kuracağız, milletleri biribirine bağlamak için her şeye şimdiden baş vurmalıyız. Baş vurulacak bu şeyler arasında «Basic English» en az ehemmiyetlisi değildir.

BEETHOVEN'E DÖNELİM Mİ?

Pierre Darmangeat'nın «Poésie 44» dergisinin şubat 1944 sayısında çıkan bir yazısından hulâsa edilmiştir.

Onu hiçbir zaman bırakmış mıyızdır?... Geçen gün *Beşinci Senfoni*'yi dinlerken, Beethoven'den kurtulmanın iyi bir şey olduğunu, fakat kuvvetli telkinini duymanın da kötü olmadığını düşünüyordum. Beethoven bizi fazla ikna etmek istiyor — bunun için de ikna edemiyor — bizde fazla heyecan uyandırmak istediği için ancak şüphe uyandırabiliyor.

Tantanayı belagatla, şiddeti kuvvetle, samimiyeti hassasiyetle karıştırıyor. Bir filozof Beethoven, siyasi nutuklar veren bir Beethoven uydurulmuştur. Kabahatı daha çok kendisinde değil, ona ahmakça bir şekilde hayran olanlardadır. Fakat itiraf edelim, Beethoven bu gibi tahriflere çok müsaittir. Bir orkestra şefi «gelin 9 uncu senfonimi dinleyiniz» dememişmiydi; Beethoven musikisine kolaylıklar ve edebiyat soktu, ama XIX uncu asır ona daha neler ilâve etmedi... İşte bunun içindir ki, biz, gayeleri daha mahdut ama kendileri daha yüksek, çığlıklarla daha az dolu, ama bize daha çok tesir eden müzikleri tercih ederiz. Onlar daha ismetli ve bilhassa daha hürdürler.

Beethoven milyonlarca insanı sevince çağırdı. Bu derin, samimî bir çağırıştı. Fakat bu çağırış sayesinde sanatı tahdidolundu; kardeşlik garip bir şey — insanları ona davet edersiniz, onu duyan olmaz. İnsanlar kardeşliği duyarlar, onun peşinden koşmazlar. Kardeşlik gürültüden hoşlanmaz. Sessiz duran, güzelliği duyan, bir topluluk içine girer, ama belagatın, nutukların, çağırışların yer bulduğu her topluluktan kaçar. Bunun için insanları kardeşliğe çağırmıyan bir Bach, bir Mozart esasında bu kardeşlik için Beethoven'de daha fazla iş görmüşlerdir.

Artık Beethoven'in sâflığını, temizliğini meydana çıkarmak lâzımdır. Onun sâflığı bir Bach'ın bir Mozart'ın sâflığı değildir, fakat gene de romantizmin siyasi, felsefi süsleri altında kuvvetle mevcuttur. Romain Rolland ve diğerlerinin çizdiği portre altında hakiki, yalnız bestekâr olan Beethoven'i bulmalıyız.

E. G.

CİMRİ'NİN İNCİ GERDANLIĞI

Geçen sayımızda, Ali Süha Delilbaşı'nın, İsmail Hami Danişmend'in Cimri *tercümesinde lüzumlu görüp yaptığı düzeltmeleri anlatan bir yazısını koymuştuk. İsmail Hami Danişmend'in o yazıya verdiği cevabı da aşağıya olduğu gibi alıyoruz.*

«Tercüme» mecmuasının 19 mart 1944 tarihli nüshasında Ali Süha Delilbaşı imzasiyle uzun bir makale çıktı ve ince yazı ile sekiz sahife tutan bu uzun makale *Tasvir*'in 28 mart 1944 tarihli nüshasında da aynen iktibas edildi. «Cimri tercümesi dolayısiyle» yazılan bu yazıda benim vaktiyle Molière'den işte bu isimle yaptığım bir tercüme tetkik ediliyor. Bu tercüme evvelce Sühulet kütüphanesi tarafından neşredilmiş, sonra Maarif Vekâleti ikinci tab'ına tâlip olmuş, fakat eser benden alındıktan sonra bana haber bile verilmeden tamamiyle tahrif edilip gene benim namıma neşredilmiş bedbaht bir tercümedir! Ben bunun böyle olduğunu bundan bir müddet evvel *Tasviri Efkâr*'da işin bütün vesikalarını neşrederek ispat etmiştim: o yazılarımla eserime bir sürü tercüme yanlışlariyle Türkçe şivesizlikleri de doldurulduğundan bahsettiğim için, şimdi «Tercüme» mecmuasındaki uzun makalede işte bu mesele tetkik edilip sözde hiçbir tercüme yanlışı yapılmadığının ispatına kalkışılıyor! Bu yazıyı yazan Doktor Ali Süha Delilbaşı bundan evvel *Ulus* ve *Tasvir* gazetelerine gönderdiği mektuplarda tahrif fiilinin yegâne faili olmak itibariyle bütün mesuliyetin kendisine ait olduğundan bahsederken meseleye «*ilk ve son defa olarak*» müdahale ettiğini söylediği halde şimdi her nedense tekrar işe karışıyor, hattâ Tercüme Bürosu namına pehlivanca hücumlara bile kalkışıyor ve bu suretle her şeyden evvel bir kere kendi kendini tekzibetmiş olduğunun farkında bile olmuyor! Ben kendi hesabıma muhterem doktoru bu rolde görmek istemezdim. Tabiî şimdi böyle bir rolü kabul edince, her türlü avâkıbını da kabul etmiş demektir.

Benim haberim olmadan *Cimri*'nin nasıl tahrif edildiği hakkında Maarif Vekâletinin 21 mart 1944 tarihli *Tasvir* nüshasında çıkan tavzihnamesinde Doktor Ali Süha Delilbaşı'nın «*Molière tercümeleri üzerindeki vukuf ve salâhiyeti Tercüme Bürosunca tanılmış*» olduğundan bahsediliyor ve hattâ bizzat Doktorun kendisi bile«Cimri tercümesi dolayısiyle» yazdığı son makalede kendi kendini «*yıllardan beri Molière metinleriyle uğraşmış*» bir mütehassıs gibi gösetriyor! Fakat ben bu işte o derecesine lüzum görmüyorum, yani muhterem Doktorun «*Molière mütehassıslığı*» nı şimdilik şöyle bir tarafa bırakıyorum; yalnız böyle bir meselede en basit bir mütalâa serdedebilmek için üç yüz senelik eski Fransızcadan evvel bir kere bugünkü yeni Fransızcayı doğru dürüst anlıyabilecek ve meselâ bir Fransız kamusunu açtığı zaman aradığı kelimenin mânasını doğru olarak kavrıyabilecek kadar olsun Fransızcaya vâkıf olmasını herkesçe teslim edilebilecek tabiî bir şart ittihaz ediyorum. Görüyorsunuz ki haberim olmadan eserimi tahrif eden sayın doktorda çok bir şey aramıyorum: Fransızcaya karşı biraz kulak dolgunluğu arıyorum. Tabiî Klâsiklerin tercümesi gibi mühim bir meselede kulak dolgunluğundan ibaret bir şartı dünyada hiç kimsenin, hattâ sayın doktorun bile çok görmiyeceğinden eminim! Öyle «*Molière mütehassıslığı*» na filân çıkmıyalım: sırf kulak dolgunluğu derecesinde bir Fransızcacıkla gramer ve şive hatalarından biraz salimce bir Türkçecik sahaşında kalalım! Eğer muhterem doktorun Türkçe ve Fransızcadaki ihtisası işte bu iptidai dereceyi olsun bulabilseydi, belki o zaman her hangi bir tercüme meselesinden bahsederken şöyle böyle bir fikircik serdinde

az çok bir salâhiyet gölgesine biraz malik sayılması mümkün olabilirdi: Fakat ilk önce *Cimri* nin muharref nüshasındaki yanlış tahrifleriyle, ondan sonra da bu fecî tahrifleri müdafaa eden son makalesindeki asılsız tevilleriyle bunun böyle olmadığını artık hiçbir tereddüde imkân bırakmıyacak bir katiyetle meydana çıkarmış oldu.

Tabiî bu vaziyette benim için artık doktorun o sekiz sahifelik tükenmez makalesinde üşenmeden sıraladığı indî tevillerle şahsi mantık kaziyelerine birer birer cevap verip işi uzatmaya hiç lüzum kalmıyor: Sayın doktor yeni Fransızcayı doğru dürüst anlamıyor ki Fransızcaya ait mantık kaziyeleri kale alınabilsin! Bununla beraber arzu buyurduğu takdirde her tevilini ayrı ayrı ele alıp her birinin mahiyetini birer birer teşhire de âmade olduğumu ilân ettikten sonra, şimdilik yalnız işte bu acı hakikati ispat etmekle iktifa edeceğim: böyle bir ibret dersine çanak tutanların her halde bundan istifade edeceklerini ümidederim.

1 — *Cimri*'nin eşhası içinde «Frosine» isminde bir kadın var: Molière bu kadını «*femme d'intrigue*» diye tarif eder. Ben bu tâbiri «*Düzenbaz bir kadın*» diye tercüme etmiştim. Haberim olmadan tahrif edilen mahut nüshada benim bu doğru tercümem silinmiş ve onun yerine tamamiyle yanlış olarak «*Kılavuz kadın*» denilmiş! Doktor Ali Süha Delilbaşı son makalesinde işte bu hatasını müdafaa ile işe başlıyor; fakat bir yanlışını müdafaa ederken daha beter yanlışlar yaparak yalnız on yedinci asır Fransızcasını değil, şimdiki Fransızcayı da bilmediğini meydana çıkarıyor! Sayın doktor *Akademi lûgati*'yle *Littré*'yi açıyor; «*Intrigue*» kelimesine bakıyor ve her iki menbada da bu kelimenin muhtelif tarifleri içinde «*Commere secret de galanterie*» izahına tesadüf ediyor! Bu izahtaki «*Commerce*» kelimesinin «*ticaret*» demek olduğunu düşünüyor ve işte bundan dolayı lûgat kitaplarında «*intrigue*» kelimesinin muhtelif mânaları içinde gördüğü «*Commerce secret de galanterie*» izahının gizli aşk ticareti gibi bir mânaya gelebileceğini zannederek «*femme d'intrigue tâbirinin en gerçek mânası gönül işlerinde meyancılık eden kadın*» demek olduğuna hükmediyor!...

Yeryüzünde ne kadar Fransızca bilen Türk ve ne kadar Türkçe bilen Fransız varsa, bilâistisna hepsi bilir ki «*Commerce*» kelimesinin «*ticaret*» den başka pek meşhur bir mânası daha vardır: bu kelime «*münasebet*» ve hattâ «*bir kadınla bir erkek arasındaki gizli münasebet*» mânalarına da gelir; büyük ve küçük Larousse'larda bile bu mânalar vardır; onun için «*commerce secret de galanterie*» demek, bir kadınla bir erkek arasında «*gizli aşk münasebeti*» demektir: «*Gönül işlerinde meyancılık*» demek değildir! Şimdi buradaki «*commerce*» kelimesinin «*ticaret*» mefhumiyle ve doktorun bu mefhumdan çeke çeke çıkardığı «*meyancılık*» la hiçbir münasebeti olmadığını en sarih bir vesika ile de ispat edeyim: Arsène Darmesteter'le Adolphe Hatzfeld'in «*Dictionnaire général de la langue française du commencement du XVII siècle jusqu'à nos jours*» ismindeki meşhur kamuslarının 1932 Paris tab'ının ikinci cildinin 1330 uncu sahifesinin birinci sütununda «*intrigue*» kelimesinin işte bu mânası şöyle izah edilir: «*Lien secret de galanterie*»! Burada «*commerce*» yerine «*lien* = *rabıta*» kelimesinin kullanılması da gösterir ki «*intrigue*» kelimesinin bu hususi mânası «*gönül işlerinde meyancılık*» değil, bir kadınla bir erkek arasındaki «*gizli aşk rabıtası*» yahut «*gizli münasebet*» dir! Onun için eğer Molière'in kullandığı «*femme d'intrigue*» tâbirinin «*intrigue*» kelimesiyle bu hususi mâna kasdedilmiş olsaydı, «*gönül işlerinde meyancılık eden kadın*» mefhumu değil, bilâkis «*gizli münasebetlerde bulunan kadın*» gibi bir mâna çıkarılabilirdi! Doktorun «*commerce*» kelimesini «*ticaret*» zannederek çeke çeke çıkardığı «*gönül işlerinde meyancılık eden kadın*» mefhumu eski Fransızcada «*intrigueur/intrigueuse*» kelimesiyle ifade edilirdi: Bescherelle bugünkü Fransızcada artık mehcur olan bu kelimeyi «*Celui qui facilite des intrigues galantes*» şeklinde izah etmektedir; bizde buna «*muhabbet tellâlı*» denir. Fakat «*homme d'intrigue/femme d'intrigue*» tâbiri bugün bile mehcur değildir, eskiden olduğu gibi şimdi de kullanılmaktadır ve «*dalavereci yahut düzenbaz kadın yahut erkek*» mânasına gelir: hattâ Littré'de bu mânaya «*être homme d'intrigue*» misali bile vardır! Bescherelle'in «*intrigue*» maddesinde de gene «*düzenbaz*» mânasına «*un hom-*

me d'intrigue/une femme d'intrigue» misallerine tesadüf edilir. İşte bütün bunlar meydanda olduğu halde yeni Fransızcayı bile bilmediği için «*Commerce*» kelimesini «*ticaret*» mânasına alan sayın doktor «*femme d'intrigue*» tâbirinin esas itibariyle «*gönül işlerinde meyancılık eden kadın*» mefhumunu ifade ettiğine hükmediyor ve ondan sonra da ikinci bir tevil ve tefsir dairesine daha geçerek kendisinin eserimi tahrif ederken neden dolayı «*meyancı kadın*» demeyip de «*kılavuz kadın*» demiş olmasının sebebini «*gayet basit*» kaydiyle şöyle anlatıyor: «*Frosine gizli bir gönül işinde vazife almamıştır, bir erkekle kadını evlendirmeye çalışmaktadır. Türkçede de bu gibi kadınlara kılavuz kadın derler*»*!* Eğer sayın doktor bugünkü Fransızcada hâlâ kullanılan «*femme d'intrigue*» tâbirinin ne demek olduğunu ve ondan sonra da «*commerce*» kelimesinin «*ticaret*» den başka pek meşhur bir mânası daha bulunduğunu bilseydi, tabiî böyle ördek hikâyesini akla getiren katmerli teviller, içiçine tefsirler ve kıvrım kıvrım kaziyelerle Fransızcaya bu kadar bigâne olduğunu ve klâsik Fransızca şöyle dursun, hattâ yeni Fransızcayı bile doğru dürüst anlıyamıyacak vaziyette bulunduğunu o kadar belli etmemiş olurdu! Lûgat bakımından işte böyle olan bu meselenin Tercüme Bürosu Molière mütehassısı için daha fecî bir tarafı da bizzat Molière'in Frosine hakkında verdiği izahatta gösterilebilir! Cimri'nin evinde La Flèche isminde bir uşak vardır: eskiden tanıdığı Frosine'i görünce Cimri'nin evinde ne işi olduğunu, ne yapmaya geldiğini sorar ve ondan işte şu cevabı alır:

— *Ce que je fais partout ailleurs: m'entremettre d'affaires, me rendre serviable aux gens, et profiter du mieux qu'il m'est possible des petits talents que je puis avoir. Tu sais que dans ce monde il faut vivre d'adresse, et qu'aux personnes comme moi le Ciel n'a donné d'autres rentes que l'intrigue et que l'industrie.*

Bu fıkradaki «*m'entremettre d'affaires*» tâbirini Molière'in son şarihlerinden René Vaubourdolle «*L'Avare*» ın 1933 neşrinin 25 inci sahifesindeki 3 üncü haşiyede «*servir d'intermédiaire pour permettre la conclusion d'affaires*» şeklinde ve fıkranın sonundaki «*industrie*» kelimesini de aynı sahifenin 4 üncü haşiyesinde «*adresse, ruse*» kelimeleriyle izah etmektedir. İşte bu fıkradan da anlaşılacağı gibi Molière bu kadın tipini her türlü dolap ve dalavereyle geçinen bir düzenbaz şeklinde tasvir etmiştir: doktorun zannettiği gibi yalnız «*muhabbet tellâlı*» veyahut «*kılavuz kadın*» şeklinde tasvir etmiş değildir; bu kadının elinden karışık ve karanlık işlerin hepsi gelir; onun için Molière'in son şarihlerinden Gabriel Bonno bu düzenbaz tipi şöyle tarif etmektedir: «*Frosine, la femme d'intrigue, est un personnage assez louche, qui joint à une humeur quémandeuse un fertile esprit inventif*». Böyle bir tipi alelâde bir «*kılavuz kadın*» gibi göstermek hem Molière'i anlamamak, hem onun tiplerinden birini büsbütün başka bir şekle sokup yalnız tercümeyi değil, telifi bile tahrif etmek demektir! Molière'i çok iyi anlıyan Ahmet Vefik Paşa merhum «*L'Avare*» tercümesinde «*femme d'intrigue*» tâbirini pek doğru olarak «*dalavereci bir kadın*» şeklinde gösterir. Fakat Tercüme Bürosunun yeni Fransızcayı bile doğru dürüst anlıyamıyan ve üstelik bütün bu tip tasvirlerinden de bihaber olduğunu meydana çıkaran Molière mütehassısı, benim «*düzenbaz bir kadın*» şeklindeki doğru tercümemi çizip Teodor Kasab'ın «*Pinti Hamid*» ismindeki adaptasyonunda gördüğü «*kılavuz*» kelimesini hakiki bir tercüme zannederek eserime geçirmek garabetini göstermiş ve bütün bunlarla da iktifa etmiyerek nihayet o kıvrım kıvrım tevillerle yaptığı içiçine yanlışları gûya müdafaa diye ortaya atıp hiç Fransızca bilmediğinin farkında bile olmadığını meydana çıkarmaktan başka bir şey yapamamıştır.

Yeni Fransızcayı bilmiyen bir Molière mütehassısının tabiî eski Fransızcayı doğru anlamak imkân ve ihtimali yoktur. Bununla beraber ihtiyaten o ciheti de Fransızların «*perle*» dedikleri bir iki muhteşem yanlışla tesbit edeyim de zavallı *Cimri*'nin boynuna nasıl bir inci gerdanlığı takılmış olduğu artık iyice anlaşılsın!

2 — İkinci perdenin beşinci meclisinde Molière on yedinci asır züppeleri hakkında «*leur ton de poule laitée*» tâbirini kullanır. Ben bunu «*genç kızlara benziyen tenleri*» diye tercüme

etmiştim; sayın mütehassıs bunu silip «*genç kızlara benziyen sesleri*» demiş! Tabiî «*ton*» kelimesine bakmış: evirmiş, çevirmiş; şimdiki Türkçede ses için kullanılmaya başlıyan bu zavallı kelimeyi nihayet «*ses*» diye tercüme edivermiş! Her şeyden evvel bir kere «*ton*» ses değil, «*ses perdesi*» dir! Fazla olarak bu bedbaht kelime sesden başka renge de tatbik edilir ve bu takdirde açıklık ve koyuluk derecelerini gösterir; Darmesteter, Littré, Larousse ve sairede bu mâna mevcuttur. İşte bundan dolayı on yedinci asırda bu kelime «*ten rengi*» mânasına da kullanılmıştır; Molière'in «*ton de poule laitée*» tâbirinde de ses değil, renk mânası kastedilmiştir: Vaubourdolle yukarda bahsettiğim nüshasının 29 uncu sahifesinin 19 uncu haşiyesinde bu noktayı «*ton* = *teint*» şeklinde tavzih etmektedir. Kendi ifadesiyle «*en basit kelimeler için bile Fransız ana eserlerine baş vurduğundan*» bahseden sayın doktor, doğru olan «*ten*» kelimesinin yerine yanlış olan «*ses*» kelimesini yazarken hangi «*ana eser*» lerden bahsedebilir ve nasıl olur da öyle deryalara dalıp böyle inciler çıkarır?...

3 — Birinci perdenin birinci meclisinde Cimri'nin kızı, seviştiği asîl gencîn sırf kendisini görebilmek için babasının evine kâhyalıkla girecek kadar fedakârlık ettiğinden bahsederken «*domestique*» kelimesini kullanır: en eskilerinden en yenilerine kadar Molière'in bütün şarihleri on yedinci asırda bu kelimenin yaver, kâtip, daire müdürü, kâhya ve saire gibi maiyet adamlarına tatbik edildiğnde müttefiktir; yani «*domestique*» burada «*hizmetçi*» demek değildir, «*maiyet adamı*» demektir. İşte bundan dolayı ben bu mefhumu «*hizmetine girmek*» şeklinde ifade etmiştim; fakat Molière mütehassısı bu doğru ifadeyi silip onun yerine «*hizmetçi olmak*» tâbirini koymuş! Halbuki burada «*domestique*» hizmetçi mânasına gelmedikten başka, Türk şivesinde «hizmetçi» kelimesi kadınlara tahsis edilmiş olduğu için erkeklere tatbik edilemez!..

4 — Şimdi Molière mütehassısının bir de Türkçesini görelim: gene birinci perdenin birinci meclisinde muhterem mütehassıs benim namıma şöyle bir cümle yapıyor: «*Temiz bir aşkın ne kadar ateşli olduğunu bildikleri halde siz erkeklerin buna karşı gösterdiğiniz haince soğukluk*»! Faille fiil arasındaki münasebetsizlikten dolayı bütün Türkçe hocalarının derhal çizecekleri bu çetrefil cümleyi Türk gramerine uygun düşürmek için iki türlü tashih etmek kabildir: ya «*Temiz bir aşkın ne kadar ateşli olduğunu bildiğiniz halde siz erkeklerin buna karşı gösterdiğiniz haince soğukluk*» veyahut «*Temiz bir aşkın ne kadar ateşli olduğunu bildikleri halde sizin gibi erkeklerin buna karşı gösterdikleri haince soğukluk*» denilebilir. Tabiî benim namıma yapılan Türkçe yanlışları buna münhasır değildir: bu çiçeklerden de ne demetler tertibedilebilir!...

Makalesinin bir yerinde «*ne Türkçede, ne Fransızcada geniş bir salâhiyet dâvasında olmadığını*» söyliyen Doktor Ali Süha Delilbaşı, burada ancak bir kaçından bahsedebildiğim yığınlarla yanlışlariyle de sabit olan bu vaziyetini kendisi de bildiği ve alenen itiraf ettiği halde, acaba nasıl olup da sahibine haber bile vermeden eser tahrifine kalkışacak kadar nefsinde ilmî salâhiyet görüyor ve bilhassa kendisinden emin olmadığı halde nasıl olup da yanlış tahriflerini müdafaaya kalkışıyor?

İsmail Hami DANİŞMEND

Bu cevap Ali Süha Delilbaşı'ya gösterilmiştir. Kendisinin münakaşayı uzatmayı sevmediğini, bu işe kapanmış diye baktığını söyledi. Tercüme *dergisi de bu işi kapanmış saymaktadır.*

Maarif Vekilliğince Cumhuriyetin Yirminci Yıldönümünde Yayınlanan Klâsik Eserler

ŞARK - İSLÂM KLÂSİKLERİ

MEVLÂNA	Veled İzbudak (Abdülbaki Gölpınarlı'nın şerhleriyle)	*MESNEVİ II, III.*
	Şerefeddin Yaltkaya	*YEDİ ASKI*
NİZAMİ	Ali Nihat Tarlan	*LEYLÂ İLE MECNUN*

YUNAN KLÂSİKLERİ

EFLÂTUN	Hamdi Ragıp Atademir - Suut Kemal Yetkin	*PHAİDON*
EFLÂTUN	Hamdi Varoğlu	*THEAGES*
EFLÂTUN	Hamdi Varoğlu	*RAKİPLER*
EFLÂTUN	Mehmet Karasan	*SOFİST*
EFLÂTUN	Nurettin Şazi Kösemihal	*PROTAGORAS*
EFLÂTUN	Pertev Naili Boratav	*KÜÇÜK HİPPİAS*
EFLÂTUN	Sabri Esat Siyavuşgil	*PHİLEBOS*
EFLÂTUN	Suat Yakup Baydur	*İKİNCİ ALKİBİADES*
EFLÂTUN	Zafer Taşlıklıoğlu	*HİPPARKHOS ve KLEİTOPHON*
EFLÂTUN	Hamdi Varoğlu	*MİNOS*
EFLÂTUN	Adnan Cemgil	*EPİNOMİS*
EFLÂTUN	Lûtfi Ay - Erol Güney	*TİMAİOS*
EFLÂTUN	Hamdi Akverdi	*PHAİDROS*
EFLÂTUN	İrfan Şahinbaş	*MEKTUPLAR*
ARİSTO	Suat Yakup Baydur	*ATİNALILARIN DEVLETİ*
EURİPİDES	Lûtfi Ay	*HERAKLES*
EURİPİDES	Hamdi Varoğlu	*HEKABE*
EURİPİDES	Ahmet Hamdi Tanpınar	*ALKESTİS*
EURİPİDES	Ahmet Hamdi Tanpınar	*MEDEİA*
EURİPİDES	Ahmet Hamdi Tanpınar	*ELEKTRA*

LÂTİN KLÂSİKLERİ

PLAUTUS	Nurullah Ataç	*ÇÖMLEK*
PLAUTUS	Nurullah Ataç	*AMPHİTRYON*
TERENTİUS	Nurullah Ataç	*KARDEŞLER*
TACİTUS	Hâmit Dereli	*AGRİKOLANIN HAYATI*

ALMAN KLÂSİKLERİ

GOETHE	Recai Bilgin	*İKİNCİ FAUST*
GOETHE	Ceml Köprülü; Dr. Şükrü Atala	*WİLHELM MEİSTER'İN ÇIRAKLIK YILLARI I.*
GOETHE	Salâhattin Batu	*IPHİGENİE TAURİS'TE*
SCHİLLER	Melâhat Özgü	*İNSANIN ESTETİK TERBİYESİ ÜZERİNE MEKTUPLAR*
HÖLDERLİN	Melâhat Togar	*HYPERİON I.*
GRİMM KARDEŞLER	Kemal Kaya	*MASALLAR I.*
KLEİST - CHAMİSSO - HOFFMANN	Sabahattin Ali	*ÜÇ ROMANTİK HİKÂYE*

FRANSIZ KLÂSİKLERİ

MOLİÈRE	Güzin Dikel'in idaresinde İst. Üniv. Romanoloji talebesi	*HEKİM UÇTU*
MOLİÈRE	Dr. Ali Süha Delilbaşı	*SOYTARININ KISKANÇLIĞI*
MOLİÈRE	İ. Galip Arcan	*GÜLÜNÇ KİBARLAR*
MOLİÈRE	Erol Güney; Melih Cevdet Anday	*DON JUAN*
MOLİÈRE	Oktay Rıfat	*SEVDA HEKİM*
MOLİÈRE	Sabiha Omay	*ZORAKİ HEKİM*
MOLİÈRE	Âli Teoman	*AMPHYTRYON*
MOLİÈRE	Sabiha Omay	*GEORGE DANDİN*
MOLİÈRE	İsmail Hâmi Danişmend	*CİMRİ*
MOLİÈRE	Erol Güney; Melih Cevdet Anday	*MÖSYÖ DE POURCEAUGNAC*
MOLİÈRE	Dr. Ali Süha Delilbaşı	*KİBARLIK BUDALASI*
MOLİÈRE	Halit Fahri Ozansoy	*KONTES D'ESCARBAGNAS*
MOLİÈRE	İsmail Hâmi Danişmend	*HASTALIK HASTASI*
DESCARTES	Mehmet Karasan	*FELSEFENİN İLKELERİ*
LA ROCHEFOUCAULD	Yaşar Nabi Nayır	*ÖZDEYİŞLER*
LEİBNİZ	Suut Kemal Yetkin	*MONADOLOJİ*
VOLTAİRE	Fehmi Baldaş	*SAFOĞLAN*
VOLTAİRE	Lûtfi Ay	*FELSEFE SÖZLÜĞÜ I.*
DİDEROT	Sabri Esat Siyavuşgil	*AKTÖRLÜK HAKKINDA AYKIRI DÜŞÜNCELER*
J. J. ROUSSEAU	Hamdi Varoğlu	*YENİ HÉLOÏSE*
J. J. ROUSSEAU	Sabahattin Eyüboğlu	*İLİMLER ve SANATLAR HAKKINDA NUTUK*
H. DE BALZAC	Nahit Sırrı Örik	*GORİOT BABA*
A. DE MUSSET	Sabiha Yağızlar	*ANDREA DEL SARTO*
A. DE MUSSET	Oktay Rifat ; Orhan Veli Kanık	*BİR KAPI YA AÇIK DURMALI YA KAPALI*
A. DE MUSSET	Sabahattin Eyüboğlu	*YAP DA SÖYLEME ve DON JUAN'IN BİR SABAHI*
A. DE MUSSET	Yaşar Nabi Nayır	*HİKÂYELER*

İNGİLİZ KLÂSİKLERİ

FRANCİS BACON	Saffet Korkut	*DENEMELER*
MARLOWE	İrfan Şahinbaş	*DOKTOR FAUSTUS*
SHAKESPEARE	Nurettin Sevin	*VENEDİK TACİRİ*
SHAKESPEARE	Orhan Burian	*OTHELLO*
SHAKESPEARE	Orhan Burian	*BEĞENDİĞİNİZ GİBİ*
SHAKESPEARE	Avni Givda	*YANLIŞLIKLAR KOMEDİASI*
SWİFT	İrfan Şahinbaş	*GÜLLİVER'İN SEYAHATLERİ*

RUS KLÂSİKLERİ

PUŞKİN	Oğuz Peltek - Zeynel Akkoç	*BORİS GODUNOV*
TOLSTOY	Zeki Baştımar	*HARP VE SULH I.*